UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№2 (XXVI), 2004

REVISTA ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2004

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). –
Revista ştiinţifică trimestrială. - Chişinău: USM, №2 (XXV), 2004. – 179 p.

În aceast număr al revistei sînt examinate diferite probleme ale vieţii social-politice din Republica Moldova: dezvoltarea social-politică a ţării şi dificultăţile a acestui proces, formarea şi funcţionarea culturii politice în Republica Moldova în contextul multidimensional, migraţiunea populaţiei şi mecanismele de reglare, statutul juridic al migranţilor relaţiile internaţionale şi politica externă, aspectele integrării în Uniunea Europeană şi activităţii în cadrul CSI, formarea şi promovorea imaginii ţării pe arena internaţională, etc.

Materialele sunt adresate studenţilor, profesorilor, celor ce se interesează de ştiinţă politică contemporană.

Articolele apar in redactia autorilor

versiunea electronică: http://www.usm.md/cercetare/moldoscop.asp

ISSN 1812-2566

S U M A R

Compartimentul	***ISTORIA ŞI TEORIA POLITOLOGIEI***	*7*
	CULTURA POLITICĂ ÎN CONTEXTUL MULTIDIMENSIONAL	*7*
Anghel E.	*Reflectarea tranziției în cultura politică a populației Republicii Moldova.*	*7*
Chiorescu Iu.	*Modelarea culturii politice – condiție indispensabilă a modernizării politice În noile democrații.*	*15*
Cristal O.	*Participarea politică a tinerilor în Republica Moldova.*	*23*
Margarint A.	*Recrutarea tineretului în elita politică.*	*32*
Rotari R.	*Cultura civică şi participarea politică prin prisma educației civice.*	*45*
Saca V.	*Cultura politică în condițiile transformărilor actuale: cazul Republicii Moldova.*	*51*
Tăbîrță V.	*Relația ONG - politica şi implicațiile ei asupra formării culturii politice.*	*63*
Toderaş N.	*Impactul societății civile din Republica Moldova la cristalizarea culturii politice.*	*71*
Țîrdea B.	*Elita politică ca factor al fragmentării culturii politice-*	*80*
Țurcan G., *Saca V.*	*Formarea culturii a studenților: tendințe, probleme, perspective*	*93*
Compartimentul	*GUVERNAREA POLITICĂ ŞI ADMINISTRAREA PUBLICĂ*	*102*
Мошняга В., *Цуркан В.,* *Руснак Г.*	*Специфика трудовой миграции и особенности ее регулирования в европейских государствах СНГ (из опыта Республики Молдова).*	*102*

Zavatin V., Cebotari V.	***Reglementări juridice a şederii cetăţenilor străini şi apatrizilor în Republica Moldova.***	***121***
Compartimentul	*SOCIOLOGIA POLITICĂ*	***139***
Tanasă R.	***Dificultăţile Republicii Moldova: potenţialul intern de depăşire şi asistenţa internaţională.***	***139***
Compartimentul	*RELAŢII INTERNAŢIONALE*	***154***
Manole D.	***Politica europeană a „noii vecinătăţi” şi impactul ei asupra Republicii Moldova.***	***154***
Шубина С., Бурдельный Е.	***Постсоветское пространство во внешней политике Республике Молдова: реалии и перспективы.***	***163***

SUMMARY

Compartment	***THE HISTORY AND THEORY OF POLITICAL SCIENCES***	***7***
	POLITICAL CULTURE IN THE MULTIDIMENSIONAL CONTEXT.	***7***
Anghel E.	***The reflection of transitoin processes in political culture of the population in the Republic of Moldova.***	***7***
Chiorescu Iu.	***The simulation of political culture as the most important condition in political modernization o new democratic states.***	***15***
Cristal O.	***Political participation of young generation in the Republic of Moldova.***	***23***
Margarint A.	***Recruitment of youth into political elite.***	***32***
Rotari R.	***Civic culture and political participation through civic education.***	***45***
Saca V.	***The political culture in the conditions of modern transformation (the case of the Republic of Moldova).***	***51***
Tăbîrță V.	***The link between NGO and politics and its influence on the process of of political culture formation.***	***63***
Toderaş N.	***Civil society influence on the formation of political culture.***	***71***
Țîrdea B.	***Political elite as the factor of political culture fragmentation.***	***79***
Țurcan G., Saca V.	***The students culture fiormation: tendencies, problems, perspectives.***	***93***

Compartment POLITICAL GOVERNANCE AND PUBLIC ADMINISTRATION		*102*
Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В.	***The specification of labour migration and peculiarities of its regulation in european states (from moldovan experience).***	***102***
Zavatin V., Cebotari V.	***Law reglamentation of foreign citizens in the Republic of Moldova.***	***121***
Compartment POLITICAL SOCIOLOGY		*139*
Tanasă R.	***The difficulties of the Republic of Moldova: intern potential and international assistance.***	***139***
Compartment INTERNATIONAL RELATIONS		*154*
Manole D.	***European policy of "new neighbourhood" and its influence on the Republic of Moldova.***	***154***
Subina S., Burdelnii E.	***The post-soviet space in the foreign police of the Republic of Moldova: realities and perspectives.***	***163***

ISTORIA ŞI TEORIA POLITOLOGIEI.

CULTURA POLITICA IN CONTEXTUL MULTIDIMENSIONAL

REFLECTAREA TRANZIȚIEI ÎN CULTURA POLITICĂ A POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA[1]_

Elvira ANGHEL
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Lector, magistru în ştiințe politice

The transition from the totalitarian political regime to the democratic one has been accompanied in Republic of Moldova by radical transformations in all fields of social life, which have influenced directly the mentality of citizens and their political culture. In this article, the author analyses the value system of citizens, which guides their political behavior and the perception level of political events. The manifestation of population's political culture in Republic of Moldova depends directly by previous experience of our society during the history, the access and interest of population for public life, as well as the limits of state power and the level of information and communication between the population and the political class.

In the context of these necessities is occurring the process of changing the value system, which defines the political culture of citizens. Their transformation is the effect, and the stimuli for consolidation of democracy. As R..Dahl sustained in his book "Democracy and its critics", the apparition and the durability of the democratic government in a group of persons depends on their beliefs. The stability of political system depends on value consensus between the mass, and the power institutions, as well as the agreement concerning the resources and the means of realization general interests. In Republic of Moldova the stability is reflected in the mass conscience with the desideratum of order. Order and stability are perceived by the mass as success indicators of propagated political course.

---

[1] *Recenzent – doctor, conferențiar Vasile CUJBĂ*

În condițiile restructurării începute în anii ’80 în URSS se simțea tot mai mult clivajul dintre necesitățile şi disponibilitățile sistemului. Deschiderea societății, alternativele informaționale permiteau compararea nivelului şi modului de trai în condițiile „mitului socialist” cu cele din Occident, astfel, intensificîndu-se ritmul cererilor. Fenomenul desidenței, care a constituit unul din factorii importanți ce au determinat destrămarea Uniunii Sovietice, se manifesta tot mai mult în contextul clivajului a ceea ce afirma mai tîrziu, E.Hankiss în lucrarea sa „Paradigme europene: Est şi Vest – 1945-1994”, despre „paradigma prizonierului”[2] evidentă în Europa Centrală şi de Est a lagărului socialist şi „paradigma misionarului” prezentă în Vest[3].

Auto-perceperea în limitele „paradigmei prizonierului”, denotă perceperea situației din perspectiva indivizilor excluşi din viața publică, privați de drepturile şi resposabilitățile lor în sferele ei de activitate. Opusul acestei modalități de gîndire, era caracteristic vestului european, masele fiind ghidate de un sentiment al misiunii eliberării. Tensiunea acestor două modalități de percepere au constituit unul din factorii principali, care au influiențat valul de revolte de la sfîrşitul anilor ‘80 – începutul anilor ‘90 în spațiul ex-socialist, care aveau drept obiectiv implimentarea valorilor democratice în societate. Analiza acestor mişcări implică utilizarea „teoriei privării relative”, fundamentată de S.Guinod şi F.Tougas[4], importantă prin cele trei principii ale sale:

1. Privarea relativă este un sentiment de injustiție sau de frustrare,
2. Acest sentiment depinde de anumite comparații sociale, realizate chiar de mase,
3. Sentimentul injustiției predispune masele la revoltă.

Trecerea de la un regim politic totalitar la un regim politic democtratic era însoțită în Republica Moldova de tranformări radicale în toate domeniile vieții sociale, care la rîndul lor influiențează direct asupra mentalității cetățenilor, culturii lor politice. Aceasta din urmă denotă reflectarea vieții politice în gîndirea cetățenilor, a sistemului lor de valori ce le ghidează comportamentul politic, implicit capacitățile lor de apreciere şi nivelul de conştientizare a fenomenelor şi evenimentelor politice din țară. Manifestarea şi nivelul culturii politice depind direct de experiența acumulată de societate pe parcursul istoriei dezvoltării ei, de accesul şi interesul populației pentru viața publică, de

---

[2] *E.Hankiss utilizează în contextul lucrării sale conceptul de paradigmă în sensul de mentalitate (ansamblu de credințe, mituri, valori, norme).*

[3] *Hankiss E. Paradigme europene: Est şi Vest – 1945-1994. (fragmente). // Sfera Politicii, 1995, iulie – august, №29-30, p.20.*

[4] *Betea L. Psihologia politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist. – Iaşi: Polirom, 2001, p.213.*

limitile puterii de stat în administrarea ei, nivelul şi modul de informare şi comunicare dintre mase şi clasa politică.

În contextul acestor necesităţi se desfăşoară şi procesul de schimbare al sistemului de valori ce definesc cultura politică a cetăţenilor. Transformarea lor este efectul, dar şi stimul pentru consolidarea democraţiei. R.Dahl în lucrarea sa „Democraţia şi criticii ei", afirmă că apariţia şi persistenţa unei guvernări democratice într-un grup de persoane depinde de convingerile lor[5]. W.Mishler şi R.Rose vin să confirme afirmaţia anterioară, menţionînd că o caracteristică determinantă a regimurilor democratice este faptul că existenţa lor depinde de prezenţa în societate a unui suport valoric extins[6]. Suportul valoric al maselor largi în societate determină randamentul şi eficienţa instituirii proceselor democratice.

În general, valorile politice reflectate în conştiinţa maselor dispun de două suporturi inseparabile: cel spiritual-normativ, care formează ansamblul de uzanţe comportamentale, determină grilele de evaluare pentru mase şi suportul pragmatic care mobilizează comportamentul lor. Acesta din urmă se reflectă în cele patru dimensiuni:

1. Cea motivaţională, care justifică necesitatea şi importanţa valorilor politice,
2. Dimensiunea direcţională, fundamentată de obiectivele, tendinţele avizate,
3. Dimensiunea strategică, care organizează, structurează priorităţile valorice,
4. ultima se referă la resursele necesare pentru perpetuarea şi perfecţionarea lor.

Reflectarea valorilor politice în comportamentul maselor depinde de ponderea acestor două suporturi valorice în conştiinţa lor. Suportul spiritual-normativ a alimentat, în special, acţiunile maselor în anii '89-94, perioadă în care se redefinesc valorile politice, se pun bazele constituirii unui stat independent ce tinde spre democraţie, acestea fiind reflectate în Legea fundamentală a statului, Constituţia, adoptată la 29 iulie 1994. Suportul material a fost vectorul comportamentului maselor pe parcursul întregii perioade de tranziţie, însă predominant devine începînd cu anul 1994, cînd se pun bazele unui curs de stabilizare economică.

Însă, după destrămarea lagărului socialist, masele nu erau îndeajuns pregătite pentru transformările politico-sociale şi economice. Ele se realizau în lipsa unei socializări suficiente a valorilor democratice. Pentru cea mai mare

---

[5] *Dahl R. Democraţia şi criticii ei. – Iaşi: Institutul European, 2002, p.47.*

[6] *Vezi: Мельвиль А.Ю. Опыт теоретико-методологического синтеза структурного подходов к демократическим транзитам. // Полис, 1998, №2, с.15.*

parte a populației, obținerea independenței şi suveranității de către stat, trebuia să dea rezultate pozitive imediate la toate nivelurile.

Însă lipsa unei baze strategice a reformelor, a cauzat starea crizelor cronice. Provocările tranziției au mărit clivajul dintre miturile şi idealurile democratice propagate în rîndul populației şi realitatea existentă. Conform Regional Monitoring Report, numai între anii 1991-1993, indicii veniturilor scăzute şi a sărăciei au crescut de la 13,9 la sută pînă la 70,2 la sută şi respectiv de la 2,1 la sută la 40,6 la sută[7]. Realitatea duplicitară a dezvoltării a generat inventarea miturilor contradictorii ale tranziției: mitul viitorului promițător completat de cel al trecutului prosper, mitul mesianismului occidental, completat de cel al tradiționalismului autohton.

Este evident faptul că în virtutea inerției istorice şi al eşecurilor tranziției, în conştiința populației continuă să persiste valorile trecutului. Acestea din urmă deseori formează în conştiința lor structuri dominante ale comportamentului. Ori, gîndirea subiectului social, cum afirmă cercetătorul american Ch.Guimelli, deşi are o coerență interioară, este marcat de valori, norme, fapte cu care a venit în contact în experiența sa de viață, frecventînd un anumit context social, ideologi şi situațional[8].

Îmbinarea dezideratelor trecutului cu cele ale prezentului reprezintă conflictul dintre două sisteme de valori, mobilul compatibil al cărora este dorința cetățenilor de a-şi asigura securitatea materială. Dacă ei s-au dezis uşor de atributele exterioare ale ordinii trecutului, atunci cele interioare s-au dovedit a fi mult mai viabile. La 12 ani de la proclamarea independenții statului, 32 la sută din populație considera comunismul o idee bună, care a fost prost aplicată, (tinerii de la 16 la 18 ani, optînd pentru aceasta în proporție de 16 la sută), 21 la sută îl considera o idee bună care a fost bine aplicată (pentru această opțiune fiind 26 la sută din tineret) şi 27 la sută fiind de părere că comunismul nu a fost şi nici nu este o idee bună (39 la sută din tineri fiind de această părere) [9].

Vulnerabilitatea securității economice a maselor readuceau în memoria lor siguranța materială ca rezultantă a excesului de asistență din partea statului. Nostalgia după acest confort psihologic determină ca 15 la sută din popu-

---

[7] *Raportul național asupra Dezvoltării Umane în Republica Moldova. Constituirea statalității şi integrarea societății (Coord. A.Andrieş). – Chişinău: PNUD, 1996, p.3.*

[8] *Neculau A. Cum se construieşte azi memoria socială? // Anatomia societății post-totalitare (coord. M.Şleahtițchi). – Chişinău: Tehnico-info, 2002, p.20.*

[9] *Barometrul de Opinie Publică, aprilie, 2003. – Chişinău: IPP, 2003, p.67.*

lație să opteze pentru mărirea rolului statului în sfera economică ca primă necesitate pentu îmbunătățirea situației social-economice[10].

Această realitate nu este doar un efect al mentalității, dar şi al socializării economice joase a maselor. Asistența informațional-educativă limitată pentru mase a fost completată şi de o socializare juridică joasă, în ceea ce priveşte economia de piață. Deşi au fost puse bazele unui cadru juridic în acest domeniu, odată cu adoptarea Legii R.S.S. Moldova cu privire la Proprietate la 16 ianuarie 1991 şi celei a Privatizării din 4 iulie a aceluiaşi an, precum şi a Codului Funciar din 25 decembrie 1991, pus în aplicare la 1 ianuarie 1992, masele rămîneau confuze din cauza cunoaşterii vagi a termenilor juridici în domeniul, care stabileau procedura de demarare a privatizării. Ori, un sistem de piață liber, operațional implică nu numai un complicat ansamblu de relații economice, dar şi apariția unei culturi antreprenoriale eficiente, implică o schimbare în psihologie, nu doar o schimbare în condițiile economice obiective, concluzionează politologul american Zb.Brzezinski[11]. În pofida faptului că pe parcursul perioadei de tranziție este evidentă o evoluție a sistemului de valori al oamenilor privind procesele de liberalizare a economiei, opțiunile valorice ale trecutului rămîn a fi, însă, încă importante.

Producerea de către elementele valorice ale trecutului în coştiința populației în condițiile constituirii şi consolidării instituțiilor democtratice, causează tensiuni dintre două tipuri de mentalități: cea reformatoare-liberală şi cea reacționar-colectivistă. Cercetătorul rus G.G.Dilighenski, în acest sens menționează că contrapunerea „individualismului” (caracteristic societăților occidentale) şi „colectivismului” (caracteristic societăților ex-socialiste) dispun de un status quo axiomatic[12]. În opinia sa, conservarea „colectivismului” în mentalitatea maselor este explicată de importanța sa ideocratică. Colectivismul regla relațiile inter-umane în cadrul organizațiilor formale.

Acest fapt crea la nivel psihologic garanții pentru propria securitate. Valorile colectivismului erau concomitent un catalizator important de integrare psihologică a indivizilor în societate, marea majoritate nedispunînd de alte resurse simbolice integrative. Acest sistem de valori a fost genaratorul sindromului etatist paternalist regresiv pentru societate şi procesul politic.

Cercetătorii moldoveni P.Fruntaşu şi Gh.Rusnac motivează caracterul lui negativ prin faptul că generează în conştiința cetățenilor speranțe iluzorii şi

---

[10] *ibidem, p.12.*

[11] *Brzezinski Zb. Europa Centrală şi de Est în ciclonul tranziției. – Bucureşti: Diogene, 1995, p.59.*

[12] *Дилигенский Г.Г. Индивидуализм старый и новый. // Полис, №3, 1999, с.5-6.*

deci o denaturează, cultivă o psihologie de întreținere[13]. Astfel unele segmente ale populației (în special persoanele de vîrsta a treia şi a patra, care şi-au format baza valorică în cadrul sistemului ex-sovietic), în cazul dat, nu se autopercep drept sursă, ci cauză a dezvoltării statului, bunăstarea, siguranța lor materială fiind efectul politicii statului.

Eterogenitatea valorică şi a intereselor populației se reflectă şi în comportamentul lor. Impactul vieții politico-economice asupra oamenilor i-a divizat în patru grupuri importante care printr-o formă sau altă de participare influențează cursul politic al statului:

1. Primul grup încadrează persoanele adepte ale cursului rapid de reformare liberală a statului. Acesta se caracterizează printr-o participare activă în viața politică a statului (atît în cadrul campaniilor electorale, instituțiilor politice, discuțiilor publice, precum şi a manifestărilor de stradă),
2. Al doilea grup reprezintă adepții procesului moderat de reformare a societății, planificat strategic, efectuat în trepte, care să înlocuiască treptat rezidurile vechii ordini,
3. Al treilea grup este format din adepții mitului socialist sau „ nostalgicii" după vechiul sistem sovietic. Acest grup reprezintă segmentele cele mai conservatoare ale populației educate şi formate de sistemul de valori comuniste. Pentru aceste persoane idealurile vechi au devenit axiomatice, atemporale, care nu pot fi erodate de experiența democrației, legitimarea căreia a fost dovedită de efecte progresiste.
4. Ultimul grup reprezintă persoanele sceptice față de cursul de implementare a valorilor democratice. Pentru aceste segmente ale populației este caracteristic absenteismul politic, determinat de efectul sărăciei, cursului incoerent şi contradictoriu al procesului de reformare al societății, personalizarea funcțiilor în cadrul instituțiilor puterii politice.

Efectul dezbinării valorice al maselor provoacă nu numai contradicții în sistemul lor de reprezentări politice, dar produce şi o atomizare a societății. Procesul de transformare al ultimei nu presupune doar acțiuni realizate de guvernanți, dar şi o legitimare acordată de guvernați. El devine cu atît mai greu de realizat cu cît populația este animată de valori şi forțe reprezentative centrifuge.

Deşi tranziția reprezintă procese în ascensiune combinate cu cele de declin, riscurile ei sînt justificate de rezultatele scontate ale realizărilor obiectivelor spre care se tinde. În cazul în care amploarea riscurilor depăşeşte rezultatele acestor obiective, importanța lor nu-şi are rostul în istoria dezvoltării so-

---

[13] *Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării. – Chişinău: USM, 1999, p.82.*

cietății. Gravitatea acestor riscuri este mult mai mult sesizată de către mase în lipsa unui sistem coerent de reforme strategice. Conform sondajelor realizate în 2004, doar 22,1 la sută din populație sînt mulțumiți de modul îm care funționează democrația în Republica Moldova (dintre aceştea 17,7 la sută reprezintă opțiunile tinerilor cu vărsta cuprinsă între 19-29 de ani), de funcționalitatea economiei de piață sînt mulțuminți 17,2 la sută din populației (dintre care 9,6 la sută sînt tinerii)[14].

Această realitatea denotă erodarea legitimității reformelor. Ori, tranziția nu este o schimbare imediată a elementelor unui sistem, în lipsa strategiilor stabilite anterior, finalitatea căreia nu va fi decît devastatoare. Transformările de conținut vizează restructurări conjuncturale, oportune şi reale.

Importanța reformelor şi perceperea lor de către mase depinde de situația pe care o vizează, extinderea lor, capacitatea de evitare / atenuare a imprevizibilului sau consecințelor nefaste, precum şi de rezultatele lor. De aceea, socializarea politică, juridică, economică a maselor în perioada de tranziție facilitează suportul participativ în procesul de transformare. În acest context, cercetătorul român D.Sandu opinează că reuşita reformelor în perioada de tranziție depinde de trei dimensiuni importante:

1. Capitalul cognitiv (a şti) ca investiție în educație şi capacitate de perfomanță profesională,
2. Capitalul simbolic (a crede),
3. Capitalul social (a fi) sau material (a avea)[15].

Aceste dimensiuni determină o reorentare în spațiul reformelor. Coeficientul de eficacitate al schimbării promovate de reforme determină forma de participare a maselor în cadrul campaniilor electorale, mişcărilor sociale de stradă, dezbaterilor publice, proceselor migraționiste. Anume cadrul atitudinal, al comportamentului de vot, migrațional determină nivelul de încredere / neîncredere al maselor în cursul politicii de reformare a statului. Ratingul lor de credibilitate depinde de gradul de consensualitate, interdependență dintre cele două tipuri de schimbări: cea structuarală, care ține de nivelul instituțional-organizatoric şi schimbarea procesuală, care determină dinamica dezvoltării sistemului politico-economic.

Astăzi, în virtutea controlului exesiv din partea statului a societății, a monopolizării sferei publice de către acesta, o parte semnificativă a populației crede în mică măsură că poate influiența hotărîrile importante care se iau – dintre cele 74,3 la sută, 79,5 la sută sînt tinerii[16]. Această realitate îşi găseşte

---

[14] *Barometrul de Opinie Publică, mai, 2004. - Chişinău: IPP, 2004, p.41.*

[15] *Sandu D. Sociologia tranziției. Valori şi tipuri sociale în România. – Bucureşti: Staff, 1996, p.23.*

[16] *Barometrul de Opinie Publică, mai, 2004. Chişinău: IPP, 2004, p.43.*

reflectarea în nivelul interesului pentru politică, 50 la sută din populației fiind interesați puțin de politică (dintre care 54,6 la sută sînt tinerii), doar 17,9 la sută din populație interesîndu-se mult de politică (dintre ei tinerii reprezintă 15,2 la sută), restul fiind nesiguri de propriile opțiuni.[17] Creşterea dezinteresului față de viața politică, este evident şi în cadrul campaniilor electorale. Procentajul participării populației de la primele alegeri parlamentare din anul 1994, de 79,31 la sută, s-a redus la ultimile alegeri locale din 2003 la 58,55 la sută.

Astfel, realitatea post-totalitarismului în Republica Moldova reprezintă un sistem marcat de unele practici democratice cu aranjamente valorice slabe, trăsăturile căruia se reduce la:

1. Mase descurajate de politică şi într-o foarte mare măsură pasive față de viața publică, politică, ceea ce dă imaginea sistemul de unul semi-autoritar bazat pe consens;

2. Importanță ridicată acordată politicilor simbolice, transformînd acțiunea politică în gesturi simbolice, mai degrabă decît subordonînd-o producerii rezultatelor materiale ori aducînd reale influențe pentru a susține instituțiile;

3. O excesivă încredere în stat şi dependența de acesta, dînd naştere etatismului şi inflației politice, statul fiind obligat să intervină în toate sferele vieții sociale.

Această realitate destabilizează procesul politic şi privează populația de cunoaşterea procedurilor realei democrații, producînd un clivaj continuu între guvernanți şi guvernați şi fiind o sursă potențială pentru insatisfacția oamenilor, care în Republica Moldova s-a tranformat în una continuă.

Bibliografie:

Betea L. Psihologia politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist. – Iaşi: Polirom, 2001.

Barometrul de Opinie Publică, aprilie, 2003. – Chişinău: IPP, 2003.

Barometrul de Opinie Publică, mai, 2004. - Chişinău: IPP, 2004.

Brzezinski Zb. Europa Centrală şi de Est în ciclonul tranziției. – Bucureşti: Diogene, 1995.

Dahl R. Democrația şi criticii ei. – Iaşi: Institutul European, 2002.

Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării. – Chişinău: USM, 1999.

Hankiss E. Paradigme europene: Est şi Vest – 1945-1994, (fragmente). // Sfera Politicii, 1995, iulie – august, №29-30.

[17] *ibidem, p.42.*

Neculau A. Cum se construieşte azi memoria socială? // Anatomia societății post-totalitare (coord. M.Şleahtițchi) – Chişinău: Tehnico-info, 2002
Raportul național asupra Dezvoltării Umane în Republica Moldova. Constituirea statalității şi integrarea societății (Coord. A.Andrieş). – Chişinău: PNUD, 1996.
Sandu D. Sociologia tranziției. Valori şi tipuri sociale în România. – Bucureşti: Staff, 1996.
Дилигенский Г.Г. Индивидуализм старый и новый. // Полис, №3, 1999.
Мельвиль А.Ю. Опыт теоретиео-методологического синтеза структурного подходов к демократическим транзитам. // Полис, 1998, №2.

MODELAREA CULTURII POLITICE – CONDIȚIE INDISPENSABILĂ A MODERNIZĂRII POLITICE ÎN NOILE DEMOCRAȚII[18]

Iurie CHIORESCU
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice
Catedra Ştiințe Filosofice
Lector
Competitor la Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept al Academiei de Ştiință din Moldova

This article makes a theoretical analysis of the political culture's modeling inside the new democracy as Republic Moldova. It offers solutions and conclusions which have as a purpose the constitution of o political and participative culture. It deals with ways of modeling the political cultures: the political education, political propaganda, political mobilization etc. the article shows the necessity of a solid political education which is required from the citizens and from the entire society to protect the community of despotism and tyranny, of antihuman and inefficacious economical government.

The constitution of a conscious political culture as an art of living together and cooperation between citizens in a state is a society. It can't be a political democratic system without a participative political culture of the population. The political culture inside the new democracies (including Republic of Moldova) is a landing of democracy, and a reduced level of the politi-

[18] *Recenzent – doctor Valentina STAN*

cal education might have major ill-fated consequences for the entire community.

With no doubt the political culture's modeling is a condition indispensable of a modernization of the politics inside the new democracies and it is a chance of advancement for our society.

Modelarea şi dezvoltarea culturii politice, ca şi a culturii în general, este un proces istoric firesc – proces care, pe de o parte, evoluează în concordanță cu obiectivele şi sarcinile puse în față de către om, iar pe de altă parte, influența forțelor stihiinice sociale şi politice conduc la aceea că, produsul finit şi anume acel ansamblu de orientări şi convingeri politice, care apar la fiecare etapă concretă a dezvoltării sociale, deviază de la idealul de care se conduc în activitatea sa „agenții" culturali. De remarcat că mişcarea în sfera conştiinței şi culturii astăzi are loc în contextul a două procese interdependente care exercită o influență tot mai intensă asupra vieții fiecărei națiuni țn parte şi a omenirii în ansamblu. În primul rînd, este vorba de revoluția tehnico-ştiințifică, care a determinat reformarea radicală a sistemului de comunicare în masa şi în al doilea rînd, creşterea interacțiunilor şi interdependenței între națiuni şi respectiv, a culturilor lor, cu alte cuvinte, tendința de globalizare a lumii.

Sunt numeroase mijloace de modelarea culturilor politice: Educația – în instituțiile de învățămînt şi culturale; informația politică, propaganda poliică, mobilizarea politică. În această ordine de idei Harold Lasswell menționa că, în ultima instanță, propaganda se raportează şi ea la distribuția veniturilor, la cine ce ia, cînd şi cum în funcție de statutul social, personalitate, pregătire, atitudini etc. În ceea ce priveşte educația politică, ea implică selecția, ghidarea şi consolidarea valorilor politice. Datorită presiunilor politice contradictorii, educația politică nu transmite valori politice univoce, ceea ce este reținut ca dovadă de superioritate a regimurilor politice democratice[19] sau respins ca dovadă a dezinformării efectuate în cadrul societăților occidentale de către forțele ostile establishment-ului.[20]

Vorbind despre procesul de modelare a culturii politice este necesar de precizat, mai întîi de toate, două puncte de vedere contradictorii care vizează educația politică:

1. este necesară educația politică;
2. este nenecesară sau chiar dăunătoare; educația morală – inclusiv cu mijloacele religiei, - este suficientă pentru construirea unui „bun cetățean".[21]

---

[19] *Dewey J. Democrație şi educație. – Bucureşti, 1972, p.71-76*
[20] *Cathala H.-P. Epoca dezinformării. – Bucureşti, 1991, p.189-190*
[21] *Banciu A., Marinescu T., Traistaru M. Politologie. – Bucureşti, 1996, p.285*

Semnificația acestor două momente contradictorii ar fi bine de abordat din perspectiva modelului cultural (idealul uman) ales şi anume, cel al supusului, conformist, coparticipant şi complice la menținerea indiferent cărui regim politic şi social sau cel al individului creator în raport cu societatea, dotat cu spirit critic ce nu înseamnă neapărat un contestarism distructiv şi irațional. Dacă suntem adepții primului punct de vedere în sensul necesităюii unei culturi politice, a cunoaşterii politicului la fel ca şi a celorlalte obiecte din mediul nostru social, trebuie de reținut două condiții: educația politică să nu însemne politizarea educației, adică interpretarea problemelor sociale exlusiv dintr-o perspectivă şi respingerea oricărei alteia; educația politică să nu presupună nici interpretarea fenomenelor sociale exclusiv din punct de vedere politic. În orice caz, în afara unei educații politice, vulnerabilitatea oamenilor este deosebit de mare, ceea ce onseamnă înstrăinarea politică şi, în acelaşi timp, manipulare; raționalitatea actelor umane se reduce atunci mai mult la adaptare, decît la transformarea; caracteristica de obiect ajunge să şteargă pe cea de subiect al societății.[22]

Cunoştințe politice temeinice sunt necesare atît cetățenilor, cît şi societății în ansamblu ei, pentru a proteja comunitatea de despotism şi tiranie, de forme de guvernare antiumane şi economic neeficiente. Astfel, formarea culturii politice conştiente ca artă de convețuire şi cooperare a cetățenilor într-un stat este o condiție de prosperare a societrății contemporane. Preşedintele Academiei de Studii Politice din Germania T.Meyer, menționa în acest context că: „unde educația politică este caracterizată ca stabilă, continuă şi cuprinde toate păturile sociale, ea nu atrage asupra sa atenția opiniei publice. Nenecesară nu va fi niciodată”[23]

Un regim politic democratic este de neconceput fără o cultură politică participativă a populației. Cultura politică în noile democrații (e şi cazul Republicii Moldova) este un palier al democrației. Un nivel redus de educație politică ar avea consecințe nefaste majore: indivizii vor avea, în acest caz, o percepție redusă, confuză şi adesea deformată a amplori, semnificației şi impactului direct al fenomenelor din sfera politică asupra vieții lor personale, nefiind capabili în general să formeze asociații voluntare pentru promovarea diverselor lor interese în limitele constituționale.

În acelaşi timp, ei vor avea o slabă conştiință a competenței lor civice, a posibilităților şi mijloacelor de cooperare cu ceilalți indivizi. Ca urmare a

---

[22] *Banciu A. Op. cit., p.286*

[23] *Meyer T. Wie entbehrlich ist Politische Bildung? // Friedrich Ebert Stifftung – Info, 1994, nr1, p.2*

acestui fapt, izolarea lor socială va spori şi ei vor fi mai puţini capabili să se opună tendinţelor arbitrare ale puterii centrale şi locale.[24]

Condiţia modelării culturii politice a oamenilor o constituie includerea lor în cadrul procesului politic – interacţiunea cu realitatea politică. Acest proces presupune corelaţia sistemului politic cu diverse sfere ale vieţii sociale, care, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate participă la modelarea culturii politice şi determină direcţiile de bază ale acestui proces. Astfel, în contextul factorilor de influenţă asupra formării şi dezvoltării culturii politice, aceştea pot fi factori interni, se are în vedere elementele constitutive ale culturii politice şi factori externi: sistemul politic în general şi anume, statul în persoana instituţiilor sale legislative, executive şi judecătoreşti, partidele politice, precum şi organizaţiile şi mişcările obşteşti, biserica, mass-media, influenţa business–ului, ştiinţei, instituţiile de învăţămînt, familia, armata, colectivul de muncă, grupuri de interes etc.

Relaţia cultura politică – sistem politic poate fi estimată prin prisma următoarelor teze:[25]

1. în perioade istorice îndelungate cultura politică modifică sistemul politic;
2. sistemul politic ce funcţionează într-o societate, reflectă istoria culturii sale politice, cu toate că nu toate elementele ultimei se evidenţiază direct şi concomitent;
3. cultura politică în funcţionarea ei este relativ independentă, în pofida faptului că reprezintă un subsistem al sistemului politic. Ea determină parametrii scopurilor şi sarcinilor, în cadrul cărora acţionează sistemul politic.

Între sistemul politic şi cultura politică se formează o corelaţie complexă şi cu influenţe reciproce. Pe de o parte, în cadrul sistemului de valori şi convingeri care compun cultura politică, un loc aparte îl ocupă acele elemente care contribuie la formarea şi prezervarea sistemului politic existent, iar la rîndul său, legitimitatea regimului politic al sistemului politic reprezintă prin sine unul din factorii esenţiali de constituire, confirmare şi viabilitate a culturii politice, pe de altă parte.[26]

Statul cu ale sale instituţii, reprezintă unul din principali determinanţi ai culturii politice. Fiind rezultatul dezvoltării istorice a naţiunii, statul, la rîndul său, poate frîna sau accelera tendinţele modelării culturii politice. Statul acti-

---

[24] *Crăiuţu A. Elogiul libertăţii. Studiul de filosofie politică. – Iaşi, 1998, p.159*

[25] *Скок Н. Политическая культура общества в рамках системного подхода. // Вестник. Бел. ГУ, 1998, сер.3, с.41*

[26] *Жук М. Политическая культура и факторы ее формирования. // Социальное познание и политическая культура. – Тверь, 1990, с.67*

vînd chiar în cadrul limitat, elaborează şi adoptă acte legislative care stabilesc parametrii esenţiali ai culturii politice, formează şi consolidează simbolurile politice naţionale, modele de conduită politică etc.[27]

De asemenea, de rînd cu statul, iar în anumite situaţii şi într-o interacţiune strînsă cu acesta, în procesul modelării culturii politice şi modernizării politice participă şi organizaţiile social-politice, în special partidele politice.[28] Prin activitatea lor, partidele politice implementează anumite forme de gîndire şi comportament politic: formează la cetăţeni imaginea proprie, tipuri de relaţii faţă de partid, partide şi sistemul partidist, viziuni despre relaţia partid – stat etc. Toate acestea partidele politice le realizează prin programele în care sunt formulate aspiraţiile lor politice, platformele lor preelectorale, prin activitatea lor practică, îndeosebi în perioada campaniilor electorale.

În această ordine de idei, ar fi bine venită evidenţierea unui mijloc foarte important de modelare a culturii politice, utilizat cel mai des de către partidele politice şi anume propaganda politică. Există păreri că propaganda politică „tinde să înlocuiască însîşi educaţia politică"[29], considerîndu-se că educaţia politică este egală cu politizarea şi distrugere a libertăţii şi producerea uniformizării, pe cînd propaganda implică diversitatea de informaţii, diversitatea de opinii şi, ca urmare, este creatoare de spaţiu pentru libertatea politică.

Printre factorii, care contribuie la modelarea culturii politice, mulţi cercetători amintesc şi de biserică sau religie[30]. La prima vedere, acest factor în procesul vizat pare insignifiant, însă, este destul de concludentă diferenţierea, inclusiv în sfera politică, a populaţiei care împărtăşeşte religii diferite. Spre exemplu, o influenţă majoră asupra culturii politice a mai multor ţări occidentale, a avut-o biserică protestantă. Valorile religioase protestante îndemnau credincioşii la manifestarea sau realizarea acestora la maximum posibil şi într-un cadru legal, în toate domeniile – sfera socială, economică, politică, culturală, religioasă.

Max Weber explică progresul efectiv al capitalismului, în special, prin aceea, că el se numeşte „etica protestantă". Bisericile protestante, în esenţă, reprezentau nişte sisteme politice în miniatură cu ai lor lideri, comitete, conflicte etc.

Cît priveşte libertatea de credinţă sau, mai general, libertatea de conştiinţă însemnă că nimeni nu poate fi obligat să practice o anumită religie sau o altă religie decît cea care corespunde cu dorinţele sale. În plus, nimeni nu po-

---

[27] *Баталов Э. Политическая культура современного американского общества. – Москва, Наука, 1990, с.63*

[28] *Vezi: Cincota H. Ce este democraţia? – Tîrgu-Mureş, 1996.*

[29] *Banciu A. Op. cit., p.288*

[30] *Тимофеев К. Становление и развитие культуры мира. // Полис, 1998, №5, с.97*

ate fi pedepsit sau penalizat pentru a-şi fi ales o religie sau alta, sau pentru că nu doreşte să adopte nici o religie.[31] Statul democratic respectă deciziile legate de religie ca fiind hotărîri profund personale.

Un alt „agent" de modelare a culturii politice este armata. În diverse state şi în diferite etape istorice, un rol destul de important, în constituirea societății, îl are anume acest factor deoarece în perioadele de criză, instabilitatea politică şi, bineonțeles, conflicte armate, armata devine întruchiparea ordinii şi sprijinul regimului politic. Mai mult ca atît, există culturi politice, în care armata îşi atribuie prerogative şi mai extinse în viața politică, ca de exemplu, în multe țări din America Latină.[32]

În condițiile actuale, un impact considerabil în procesul modelării culturii politice îl are mass-media – instituție complexă, compusă dintr-o multitudine de organe şi elemente, ce asigură informatizarea precisă, promptă şi obiectivă a populației despre evenimentele ce se petrec atît în fiecare stat, cît şi în întreaga lume. Nu întîmplător mass-media este considerată „a patra putere", deoarece în spatele acestei metafore se ascunde capacitatea reală a acesteia de a implementa, în conştiința cetățenilor, valorile politico-culturale de bază şi stereotipuri ai comportamentului politic. Eficacitatea utilizării massmediei în formarea şi dezvoltarea culturii politice se rezumă la aceea, că prin prisma acestei instituții există posibilitatea de a influența un număr maxim de oameni într-un timp foarte scurt.

De asemenea, în calitate de factori ce au o pondere semnificativă în formarea culturii politice şi marchează caracterul ultimei, sunt factorii – specificului dezvoltării istorice a statului, amplasarea geopolitică a lui, precum şi factorii economici.[33]

Referindu-ne la rolul şi impactul condițiilor geopolitice în formarea culturii politice, analistul american Zb.Brzezinski,[34] susține că în Europa au fost dezvoltate tradiții militariste, anume țările europene au pus începutul celor două războaie mondiale. Europa Centrală şi de Est din punct de vedere geopolitic au atins un moment de vîrf în perioada socialismului, pentru că lumea în ansamblul ei era bipolară, iar zona respectivă era asociată univoc de unul din aceşti poli.

De-a lungul istoriei, Europa Centrală şi de Est nu numai a fost percepută, dar a reprezentat în realitate un spațiu al disputei, al confruntrrii între puteri vecine, imperii, un punct strategic de lansare a ofensivei împotriva adver-

---

[31] *Cincota H. Op. cit., p.17*
[32] *Гозман Л. Политическая психология. – Москва, 1996, с.375*
[33] *Основы политологии. Под ред. Г.В.Полуниной. – Москва, 1996, с.244-245*
[34] *Brzezinski Zb. Europa Centrală şi de Est în ciclonul tranziției. – Bucureşti, 1995, p.90*

sarului. Ea a avut îndeosebi o valoare geopolitică de împrumut, cea derivată din raportul de forțe dintre puterile continentale care erau prezente sau aveau interes în zona sus numită.

În anii `90 ai sec. XX epicentrul evenimentelor şi proceselor politice de amploare a devenit Europa de Est. În urma imploziei blocului comunist s-a distrus axa ideologică, politica lumii bipolare. Europa Centrală şi de Est s-a prezentat în fața lumii în mod fragmentar, punînd în prim plan diferența reală dintre state şi interesele lor, întîrziind nepermis în a arăta că ceea ce le apropie şi le uneşte este mult mai important decît ceea ce le deosebeşte.

De aici reiese că factorul geopolitic în Europa de Est a avut şi continuă să aibă o importanță hotărîtoare asupra culturii politice şi modernizării politice a societății.

Influența factorilor, analizați mai sus, ce acționează asupra procesului modelării şi dezvoltării culturii politice şi care asigură dinamismul ultimei, nu pot însă, agita relativa stabilitate ce caracterizează cultura politică. Baza acestei stabilități o formează mecanismele de socializare politică.[35]

Cultura politică, e departe de a fi un concept şi fenomen lipsit de ambiguitate. Este un concept esențialmente colectiv, deşi cei care o exprimă sînt indivizi. Există apoi subculturi politice în interiorul aceleiaşi societăți, fapt care face adesea impropriu să se vorbească despre „cultura politică" (la singular) a unei națiuni. În prezent persistă un anumit dezacord asupra compatibilității dintre cultura şi structura politică, după cum există tot mai numeroase voci care se pronunță împotriva aplicării unei grile cauzale în această direcție.

Dincolo de aceste opinii contradictorii, merită notat faptul că un anumit nivel de dezvoltare economică şi existența unei culturi civice au fost considerate multă vreme drept condiții necesare şi suficiente ale democrației. Această linie de interpretare a condus treptat la o tendință (contestabilă) de a cruta cu orice preț condiții rigide ale democrației, fapt care a frcut dificilă explicarea schimbărilor politice. Împotriva acestei orientări, noi studii au subliniat faptul că o cultură politică participativă ar putea fi mai curînd consecința democratizării decît cauza acesteia; exemplu Spaniei sau Japoniei post-belice pare a confirma această din urmă ipoteză.

În urmă cu peste trei decenii, cunoscutul antropolog Clifford Geertz atrăgea atenția politologilor asupra pericolului reiedificării culturii comportamentale brute, denunțînd în acelaş iluzia celor care percepeau cultura politică drept un concept ce putea fi analizat prin intermediul metodelor formale proprii ştiințelor exacte. Timpul i-a dat dreptate lui Geertz, infirmînd în acelaş

---

[35] *Chiorescu I. Socializarea politică – modalitate de implementare a culturii politice. // Filosofia, Sociologia, Politica şi Tînăra Generație. – Chişinău, 2003, p.366,*

timp cîteva dintre previziunile excesiv de pesimiste ale politologilor occidentali. Folosite cu chibzuință, mijloacele de modelare a culturii politice rămîn utile şi nu pot fi ignorate de către cei care vor să înțeleagă în profunzime limitele posibilului în politica Europei de Est şi Republicii Moldova.

Bibliografie:

Almond G., Verba S. Cultura civică. Atitudini politice şi democrația în cele cinci națiuni. – Bucureşti, 1996.

Banciu A., Marinescu T., Traistaru M. Politologie. – Bucureşti, 1996.

Brzezinski Zb. Europa Centrală şi de Est în ciclonul tranziției. – Bucureşti, 1995.

Crăiuțu A. Elogiul libertății. Studiul de filosofie politică. – Iaşi, 1998.

Cathala H.-P. Epoca dezinformării. – Bucureşti, 1991.

Cincota H. Ce este democrația? – Tîrgu-Mureş, 1996.

Dewey J. Democrație şi educație. – Bucureşti, 1972.

Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării. – Chişinău, 1999.

Баталов Э. Политическая культура современного американского общества. – Москва, Наука, 1990.

Гозман Л. Политическая психология. – Москва, 1996.

Жук М. Политическая культура и факторы ее формирования. // Социальное познание и политическая культура. – Тверь, 1990.

Скок Н. Политическая культура общества в рамках системного подхода. // Вестник. Бел. ГУ, 1998, сер.3.

Тимофеев К. Становление и развитие культуры мира. // Полис, 1998, №5.

PARTICIPAREA POLITICĂ A TINERILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA[36]

Oleg CRISTAL
Chişinău, Republica Moldova
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Doctorand

The youth has always been the grate power still that depends on the quality of mobilisation of this category of people, it depends of the leaders of the youth; on the quality of their education, as well as on the skills and aptitudes assimilated by the latters.

People that are of an age between childhood and maturity, as the Explanatory Dictionary defines the word ”youth” can not be ignored in a society, the more in a society like Moldova is. They are the people who are to create and implement the “new” in contrast to the “old” that had existed up to 90s of the last century.

The more is the nostalgy for the totalitar system of the past the greater is the importance of the youth’s activity for our country. The given study is a combination of a political participation theory related by a number of scientists and the practical analysis of how this activity of the young people of Moldova reflects on the country.

The political activity of Moldova’s youth was analysed from three points of view: the direct participation in politics(affiliation to a certain political party and the proper political activity), participation in elections in decision taking in actions of protests.

Besides, the had been studied the attitude of this category of people towards policy in general as well as deferent political values in particular. In order fulfil these objectives, the used the resultes of a public spot-check in Moldova.

The given material represents an attempt to examine Moldova’s youth participation in politics; the way they had displayed themselves during the 13 years of independence of the country. I’d like to make some suggestions in order to increase the degree of the political participation of the young people

---

[36] Recenzent – doctor, profesor Ion SANDU

of Moldova and to reviele a number of outlooks concerning the future of the youth in Moldova's policy.

„Democrația este cel mai prost regim existent, cu excepția celorlalte", spune o frază prin care se evidențiază superioritatea democrației față de toate regimurile existente şi, totodată, faptul că nici aceasta nu este perfectă. Totuşi, democrația acordă omului cea mai vastă libertate şi posibilitatea de a se realiza. Democrația, prin definiție, presupune participativitatea societății la luarea deciziilor, la gestionarea treburilor în stat. Nu în zădar societățile democratice mai sunt numite „societăți participative". La viața politică a unui stat democratic au dreptul să participe, în general, întreaga societate, inclusiv şi tinerii, care adesea au fost promotorii dezvoltării societății şi chiar a schimbărilor esențiale în unele țări.

Studiul de față reprezintă o tentativă de examinare a participării politice a tinerilor în Moldova, modul în care s-a manifestat acesta pe parcursul celor 13 ani de independență a țării noastre. De asemenea, voi încerca să fac unele propuneri pentru ridicarea gradului de participare politică a tinerilor în Moldova şi să evidențiez un şir de prognoze în ce priveşte viitorul tinerilor în politica moldovenească.

DEX-ul nu dă o definiție exhaustivă în ce priveşte noțiunea de „tânăr", calificându-l ca „persoana care se află în perioada de vârsta dintre copilărie şi maturitate". Pentru a stabili un criteriu de vârsta pentru categoria de „tineri", voi opera cu accepțiunile psihologiei care acceptă pentru acest grup de persoane o vârstă cuprinsă între 18 şi 29 de ani. Totodată, vor califica alocuri drept „tineri" şi persoane până la 35 de ani.

Noțiunea de „politică" este definită de către S.Tamaş drept „activitate de guvernare a societății prin decizii ce se referă la direcționarea dezvoltării spre anumite obiective, mobilizarea şi alocarea resurselor necesare, asigurarea stabilității sociale, promovarea schimbărilor şi inovării, reglarea raporturilor unui stat cu mediul internațional".[37] A.Carpinschi dă o altă definiție *politicii*, menționând că ea „se constituie ca un cod civico-moral de reglare a raporturilor de forță şi rezolvare a nevoilor şi aspirațiilor dintr-o societate globală prin deținerea sau participarea la puterea de stat acceptată ca unica autoritate suverană în respectiva societate".[38]

Participare politică reprezintă implicarea voluntară a unei persoane în viața politică prin: votare, activitatea în desfăşurată într-o grupare sau partid

---

[37] *Tamaş S. Dicționar politic. Ed. a II-a revuzută şi adaugită. - Bucureşti: „Şansa", 1996, p.190.*

[38] *Carpinschi A. Deschidere si sens in gandirea politica. – Iasi: Istitutul European, 1995, p.10.*

politic, deținerea unei funcții în instituții politice, desfăşurarea informală a discuțiilor politice.[39] La participarea politică pot fi adăugate şi acțiunile de masă – mitinguri, pichetări, greve etc., care au un caracter eminamente politic.

Cercetătorul rus V.Pugaciov evidențiază două forme de participarea politică: convențională şi neconvențională.[40] Participarea convențională, potrivit acestui autor, este activitatea care este reglementată prin lege (participarea la vot, în viața politică etc.). La participare neconvențională, autorul atribuie diverse acțiuni de protest. Pugaciov defineşte *participarea politică* drept „acțiuni ale unor persoane cu scopul de a influența politica de stat, gestionarea treburilor statului, sau de a alege un lider politic în orice nivel al puterii politice, local sau național". Participarea politică poate fi organizată sau neorganizată, epizodică sau permanentă, cu utilizarea metodelor legale sau ilegale.[41]

Vorbind la general despre participarea politică în Republica Moldova, mai întâi de toate ne referim la participarea cetățenilor la alegerile organizate din 1990 până în prezent. Bineînțeles că nu se poate de limitat de la participarea electorală, participarea politică manifestându-se şi prin organizarea acțiunilor de protest numeroase în ultimul deceniu în țara noastră. Pauperizarea societății, precum şi unele abuzuri din partea guvernanților au scos în stradă în anii 90 ai secolului trecut şi la începutul mileniului III pe sindicalişti, profesori, medici, țărani, muncitori, oameni de afaceri, jurnalişti, elevi şi studenți.

Cerințele acestora au purtat deseori un caracter social-economic, dar adesea unul politic cum ar fi grevele împotriva înlocuirii istoriei românilor cu istoria Moldovei (1995 şi 2002), limba de stat, înlăturarea cenzurii în presă, împotriva federalizării şi a prezenței militare ruse în raioanele de est ale Republicii Moldova. Cel mai frecvent element al participării politice în Moldova îl constituie totuşi discuțiile pe teme politice. Aici se impune zicalele populare că „la politică şi la femei se pricepe tot românul / moldoveanul" şi că „politica adevărată este făcută de moş Gheorghe". În acest sens este necesar de evidențiat că aceste „discuții politice" rămân în cele mai dese cazuri la nivelul discuțiilor.

Deseori auzim că „viitorul aparține tinerilor", respectiv ei sunt cei care trebuie să-l creeze şi să-l modeleze după placul lor. Pentru a se demonstra „adevărul" acestei afirmații se aduc drept exemple cazuri în care tinerii, în mare parte studenți, au reuşit să schimbă calitativ starea lucrurilor în mai multe state (revolta studențească din Beijing de la mijlocul anilor 80 ai secolului

---

[39] *Tamas S. Op. cit., p.187.*
[40] *Пугачев В. Основы политической науки. Часть II. – Москва, 1995. с.144.*
[41] *Ibidem, c.145.*

XX, mai multe revolte ale tinerilor în Franța în anii 50-60, Polonia anilor 60, Mişcarea tinerilor „Otpor” din Jugoslavia etc.).

Participarea politică a tinerilor în Republica Moldova (ca şi oriunde în altă țară) poate fi privită sub mai multe aspecte: mai întâi de toate cel de participare directă în politică (apartenența la o formațiune politică şi activitatea politică propriu zisă); participarea la scrutin; luarea de atitudine şi participarea la acțiunile de protest de masă etc.

În Moldova „politica mare” este făcută de către foştii nomenclaturişti, precum şi de către un grup de persoane care au putut accede la putere după mişcările naționale de la sf. anilor 80 ai sec. XX. Prin urmare vârsta acestora este în mare parte înaintată. Deşi au fost mai multe tentative de lansare în politică a mai multor formațiuni politice de tineret, acestea nu au avut sorți de izbândă şi au aderat în scurt timp la diverse partide. Pentru prima dată la Chişinău a fost lansat un partid al tinerilor care se declară cu perspectivă în mai 2001.

Este vorba de Partidul Social-Liberal (PSL), fondatorii căruia, un grup de tineri şi studenți, au lansat aşa-numitul „manifest social-liberal”. Liderul acestei formațiuni, cunoscutul politolog O.Serebrian are o imagine de tânăr intelectual, „om de format nou”, şcolit în prestigioase universități din Occident. Acesta avea la momentul lansării partidului 31 de ani, la fel ca şi majoritatea din conducătorii PSL. Deocamdată nu se poate de vorbit despre succesul electoral al acestei formațiuni, deoarece nu a participat la nici un scrutin parlamentar.

Actualmente se poate de remarcat ascensiunea unui alt tânăr, lider politic. Este vorba despre vicepreşedintele unei „formațiuni minuscule” - Partidul Reformei, D.Chirtoacă. Datorită activității sale în calitate de jurist la Comitetul Helsinki în Moldova, precum şi a celei de vicepreşedinte de partid, el se impune din ce în ce mai mult în societatea moldovenească. Însă de unul singur este puțin probabil că să reuşeşti ceva. Un alt vicepreşedinte al acestei formațiuni, V.Catan, este de asemenea un tânăr cu studii peste hotarele țării şi care este activ în domeniul neguvernamental.

Studiind lista deputaților din actuala legislatură a Parlamentului Republicii Moldova, putem observa doar 2-3 tineri şi o astfel de imagine am urmărit-o pe parcursul întregii perioade a independenței noastre. O situația puțin diferită este în componența actuala a Guvernului. Doi miniştri ai Justiției din perioada 2002-2004, V.Dolghieru şi V.Iftode, sunt persoane a căror vârstă este puțin peste 30 de ani. Până la 40 de ani şi cu studii peste hotare are Ministrul Economiei M.Lupu, la fel ca şi Ministrul de Externe A.Stratan.

Tinerii sunt deseori antrenați în acțiuni propagandistice. Ei sunt cei care repartizează fluturaşi cu chemări la votare sau la alte acțiuni (de protest, de

exemplu). În calitate de lideri ai ONG-urilor, în campania electorală unii tineri sunt utilizați drept „argument electoral”, în susținerea unui candidat (formațiune politică) sau altul.

Examinând participarea tinerilor din Republica Moldova la votare putem remarca doar lipsa unui studiu cantitativ şi calitativ privind comportamentul acestei categorii de persoane. Eminamente lipsesc orice date privind participarea la scrutin a tinerilor, precum şi opțiunea lor. Realizarea unui studiu cantitativ plauzibil în Moldova este foarte complicat deoarece procesul de votare şi aproape toate formalitățile ce țin de acest proces se realizează în mod manual, fără utilizarea computerului. Persoanele care şi-au exprimat opțiunea de vot sunt înregistrate doar pe hârtie, astfel că realizarea unei statistici generale pe țară privind vârsta electorilor ar fi o misiune imposibilă.

S-ar putea de recurs la studii aliatorii într-o localitate reprezentativă pe țară, dar şi aceasta în cazul în care dorim să identificăm procentajul tinerilor care au votat este foarte complicat. Se explică aceasta prin faptul că la scrutine nici o localitate din Republica Moldova nu poate fi reprezentantivă pentru tineri. Chişinăul, care este o localitate reprezentativă pe țară privind exprimarea votului, nu poate fi reprezentativă şi în cazul identificării participanților la vot. În capitală sunt concentrate cele mai multe instituții superioare de învățământ, precum şi mediu de specialitate. Aici studiază circa 90 de mii de tineri cu vârstă medie de 19-20 de ani.

Foarte mulți tineri sunt veniți din alte localități ale țării, respectiv participarea la vot a acestora în Chişinău logic ar fi mai înaltă decât în alte localități, în cazul scrutinului pentru alegerile parlamentare. La ultimele alegeri locale generale, desfăşurate în 2003, au fost pus în aplicare o nouă modalitate de votare a studenților – fiecare la locul de baştină, ceea ce schimbă iarăşi criteriile de calcul.

În lipsa unor astfel de studii putem recurge la sondaje de opinie publică reprezentative pe țară. Dar mai întâi de toate, se reclamă necesitatea definirii noțiunii de *vot*. *Votul*, principala modalitate de exprimare a suveranității populare în democrații, este activitatea politică ce mobilizează, la intervale regulate, cel mai mare număr de cetățeni.[42]

S.Tămaş defineşte *votul* ca „mijloc juridic de manifestare a voinței unui cetățean la alegerea unei persoane ca reprezentant al său în organele de conducere a unei organizații”.[43] Eu aş defini *votul* şi ca mijloc juridic de manifestare a unei opțiuni „pro” sau „contra”.

[42] *Chagnollaud D. Dictionar al vietii politice si sociale., - Bucuresti: All, 1999, p.165.*
[43] *Tamaş S. Op. cit., p.257.*

Rezultatele sondajelor demonstrează că tinerii sunt mai pasivi la procesul de vot decât persoanele mai în vârstă. Dacă duminica viitoare s-ar desfăşura alegeri pentru Parlamentul Moldovei, 58,8% din tineri (18-29 ani) vor merge sigur, procentul acesta crescând direct proporțional cu vârsta respondenților, până la 73,1% la persoanele care au peste 60 de ani (de regulă acesta este cel mai disciplinat electorat).[44]

Tinerii sunt şi cei mai puțin interesați de politică. Rezultatele aceluiaşi sondaj arată că tinerii sunt interesați „foarte mult" şi „mult" de politică doar în proporție de aproape 17 la sută, comparativ cu peste 26 la sută persoanele mai în vârstă.[45] În ce priveşte opțiunea de vot a tinerilor, atunci sondajele arată că aceştea sunt predispuşi să aleagă „noul" spre deosebire de „vechiul" nostalgic, care este încă dominant în Moldova.

În condițiile dominației mediatice pe piața informațională moldovenească a Partidului Comuniştilor, doar 19,5% din tineri sunt convinşi că această formațiune este unica „în stare să contribuie astăzi la ieşirea din criza generală", spre deosebire de aproape 46% din persoanele de vârsta a treia care cred în aceasta.[46] Dacă duminica viitoare s-ar desfăşura alegeri pentru Parlamentul Moldovei, doar 28,8% din tineri (amintesc că sunt rezultatele sondajului din noiembrie 2003) ar fi votat pentru Partidul Comuniştilor, comparativ cu 61,2% de persoane cu vârsta de peste 60 de ani.[47]

La tineri se evidențiază, în raport cu persoanele mai în vârstă, şi opțiunea proeuropeană bine pronunțată. Dacă chestiunea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană s-ar pune în discuție la referendum, atunci 74,5% din tineri vor vota „pentru", procentul celor care ar fi votat „pro" scăzând odată cu creşterea vârstei, până la 52,7% la persoanele de vârsta a treia.[48]

Reieşind din datele prezentate putem concluziona că tinerii în Moldova sunt mai puțini interesați de politică decât persoanele cu vârstă mai înaintată, fapt care se reflectă şi prin prezența scăzută a tinerilor la urne, respectiv şi prin alegerea făcută de electorat. În ce priveşte opțiunea de vot, tinerii se pronunță pentru formațiunile care promovează reformele democratice şi crearea unei economii de piață. În plan extern, tinerii sunt orientați categoric spre integrarea europeană.

Acum să analizăm altă formă de participare politică – acțiunile de protest. Despre mişcări pur studențeşti s-au ale tinerilor în Moldova nu se poate de vorbit. Pot fi remarcate doar două acțiuni unde principalii actori au fost

---

[44] *Barometrul de opinie publică. Noiembrie 2003. – Chişinău: IPP, 2003, p.49.*
[45] *ibidem, p.35.*
[46] *Ibidem, p.48.*
[47] *Ibidem, p.51.*
[48] *Ibidem, p.63.*

studenții. Cu toate acestea sunt bănuieli serioase că în spatele acestora au stat forțe politice interesate. Este vorba despre greva studențească din martie 1995 şi cea din aprilie 2000.

În primăvara anului 1995, pe parcursul a mai multor zile, câteva mii de studenți au protestat, în regim non-stop, în Piața Marii Adunări Naționale.[49] Studenții şi-au exprimat astfel dezacordul față de o hotărâre a Colegiului Ministerului Învățământului, prin care se suspendă cursul de istorie a românilor şi s-a încercat să se introducă un curs de istorie a Moldovei, care, în opinia protestatarilor, era unul „politizat". Într-o discuție cu autorul articolului de față, unul dintre liderii mişcării studențeşti din acel an, Mihai Godea, îşi aminteşte despre modul în care erau organizați tinerii, care au instalat corturi în centrul capitalei. „Am organizat patrule studențeşti pentru a evita orice acțiuni imprevizibile. Cooperam cu forțele de ordine astfel că au fost evitate mai multe lucruri neplăcute", a spus Godea, dând de înțeles astfel că mişcarea studențească era una autonomă şi că nimeni nu-i manipulează. La 21 martie 1995, de la Televiziunea Națională, mai mulți oficiali, precum şi rectorul USM, Gh.Rusnac, au opinat că studenții „sunt provocați de anumite forțe politice".[50]

Astfel de declarații au sunat în mod repetat din partea oficialilor. Informațiile din acea perioada ne arată că greviştii au fost susținuți în mod direct de către deputații din opoziție. „Au venit să-i susțină pe grevişti ... deputați din partea fracțiunilor parlamentare de orientare democratică, dnii Iurie Roşca, Sergiu Mocanu, Valeriu Matei, Vasile Nedelciuc ş.a."[51]

Am vrea să credem că studenții au fost organizați de sine stătător şi că acesta reprezintă un început pentru activizarea participării politice a tinerilor în Moldova. Cu toate acestea am observat că după acea perioada spiritele s-au calmat.

Totuşi, liderii mişcării studențeşti au fost ulterior implicați în viața politică. Mihai Godea a fost preşedintele aripei tinere a Partidului Democrat. Viorel Buzdugan a fost consilierul juridic al Frontului Popular Creştin Democrat, actualmente Partidul Popular Creştin Democrat. Un alt lider al studenților din acea perioada, O.Cernei este actualmente consilier în Consiliul municipal Chişinău, ale pe listele Alianței Social-Liberale „Moldova Noastră".

O altă mişcare de amploare a studenților a fost în aprilie 2000, când autoritățile publice au anulat facilitățile pentru călătoria în transportul public urban în Chişinău pentru copii şi studenți. Aceştia au fost nevoiți să achite taxa integral, după ce mai mulți ani au călătorit gratis. Doar în câteva ore în fa-

---

[49] *Roibu N. Primavara demnitatii noastre.– Chisinau, GLASUL, 1997. p.10.*
[50] *Ibidem, p.7.*
[51] *Ibidem, p.11.*

ța Primăriei s-au adunat circa 10 mii de studenți,[52] ulterior şi elevi, care scandau „Jos taxa”.

Acțiunile studenților au fost cu caracter agresiv,[53] aceştia transformând clădirea Primăriei într-o țintă spre care zburau în continuu pietre, sticle şi ouă. Nu a putut fi evitate şi ciocnirile violente cu forțele de ordine, acestea soldându-se cu mai mulți răniți, atât din cercul protestatarilor, cât şi a polițiştilor. Deşi inițial se anunța că această acțiune a fost organizată de către sindicatele studențeşti, ulterior acestea şi-au declinat orice responsabilitate.[54]

Primarul capitalei Serafim Urecheanu a calificat manifestațiile nesancționate drept „un început al Electoralei-2000”, acțiunile având „un aspect politic”, iar „organizatorul principal al grevei este Onişenco (Oleg n.a.), unul din proprietarul a maxi-taxiurilor din capitală”.[55] O afirmația potrivit căreia acțiunile stradale „sunt conduse de persoane şi forțe politice care doresc să destabilizeze situația politică din țară” a făcut şi Ministrul de Interne din acea perioada Vladimir Țurcan.[56]

Nu pot fi trecute cu privirea nici acțiunile de masă cu participarea studenților din iarna-primăvara anului 2002, organizate de către Partidul Popular Creştin Democrat în centrul capitalei împotriva intenției guvernanților de a schimba istoria românilor cu istoria integrată. Dar şi în acest caz este evident că studenții, la fel ca şi elevii, au fost doar în calitate de „masă” sau unealtă, acțiunea fiind dirijată de către deputații creştin-democrați.

Ca şi religia, dragostea şi arta, politica este o temă pe care oamenii nu o pot abandona nici în comportament, nici în discuții, şi nici în scrierile istorice, spunea M.Edelman.[57] „În toate țările şi în toate culturile, oamenii fac referiri la cunoştințele şi tradițiile cu privire la stat: ce este, ce face şi ce ar trebui să fie el”, scrie Edelman.

Bineînțeles că activitatea politică nu este rezervată membrilor unei elite care se confruntă pentru cucerirea sau exercitarea puterii. Cetățenii în ansamblul lor intervin la rândul lor în sfera politicului. În statele care interzic orice mijloc real de exprimare populară, această intervenție este clandestină, punctuală, ba chiar violentă. În democrațiile occidentale, intervenția cetățeanului este, dimpotrivă, încurajată, organizată, codificată prin norme înscrise în re-

---

[52] *Studentii au pichetat Primaria. // “Moldova Suverana”, 2000, 18 aprilie.*

[53] *Revolta studentilor sau transportul este un serviciu ce trebuie platit. // „Moldova Suverana”, 2000, 19 aprilie.*

[54] *Ibidem.*

[55] *In urmatoarele ziile studentii nu vor achita taxe in transportul urban. // “Moldova Suverana”, 2000, 19 aprilie.*

[56] *Cine-s instigatorii? // “Capitala”, 2000, 22 aprilie.*

[57] *Edelman M. Politica si utilizarea simbolurilor. - Iasi, Polirom, 1999, p.11.*

gulile de drept sau prin moravuri. Aceste regimuri dezvoltă şi întrețin o veritabilă cultură politică a participării.

Pentru a spori şi în Moldova cultura participării politice în rândul tinerilor este necesară o socializare politică mai activă. Socializarea politică desemnează un domeniu special, acela al însuşirii valorilor politice: sentimentul apartenenței la o națiune, legitimitatea unei ordini sociale ca şi aceea a autorității, modurilor de organizare democratică, un ideal politic.[58]

În istoria omenirii continuitatea procesului istoric se realizează prin continuitatea generațiilor. Tinerii, ca să devină indivizi social activi, asimilează experiența istorică acumulată de generațiile anterioare, experiență unde un loc important îl dețin normele, regulile şi valorile, ce determină caracterul convențional dintre oameni, relațiile lor, structura şi particularitățile orânduirii sociale. De aceea în fața societății stă necesitatea de a pregăti generațiile în creştere pentru o participare activă în viața societății.

În Moldova actualmente are loc o transformare adâncă a orânduirii sociale, inclusiv a sistemului politic, a întregii vieți politice a societății. Are lor o schimbare a valorilor de drept, a directivelor şi orientărilor politice, a formelor activității cetățeneşti, are loc o luptă dintre vechi şi nou. În aceste condiții o deosebită actualitate are problema pregătirii generației în creştere pentru participarea activă în viața politică a societății.[59]

Individul pe parcursul vieții este influențat de mai multe instituții sociale şi politice care participă la modelarea lui în dependență de domeniul unde va activa. Prima instituție unde se află copilul este familia, care pune baza tuturor metamorfozelor care le suportă un individ pe parcursul vieții. Mai departe copilul nimereşte în şcoală unde procesul socializării politice se limitează la studierea disciplinelor sociale.[60] Tot în această perioadă, copiii nimeresc în grupurile de semeni, mediu unde se pot manifesta ca lideri.

Caracteristicile unui lider se profilează mai mult în perioada studenților la instituțiile post-şcolare. Atât prin materiile studiate, cât şi prin participarea activă în diverse ONG-uri sau formațiuni politice, tânărul îşi dezvoltă o bună capacitate de lider. Tot în această perioadă sunt dezvoltate abilități şi aptitudini, care îi permit tânărului să se manifeste activ în sfera civică şi cea politică.

Dictonul că „noi ne creăm viitorul”, precum şi cel care spune că „fiecare popor îşi merită guvernarea” de care depinde viața fiecăruia trebuie să cheme la acțiune în special tinerii, or aceştia vor schimba generațiile anterioare

---

[58] *Chagnollaud D. Op. cit., p.165.*
[59] *Stan V. Socializarea politica a tineretului. // Elitele politice şi liderismul democratic în societățile post-totalitare. - Chişinău, 2001. p.7.*
[60] *ibidem.*

(mersul firesc al vieții). Prin urmare, tinerii trebuie să fie bine cultivați ca să cunoască „cum?” şi „ce?” să semene pentru a colecta roadele acesteia peste mulți ani.

Bibliografie

Carpinschi A. Deschidere şi sens în gândirea politică. - Iaşi, Istitutul European, 1995.

Chagnollaud D. Dicționar al vieții politice şi sociale. - Bucureşti, All, 1999.

Edelman M. Politica şi utilizarea simbolurilor. - Iaşi, Polirom, 1999.

Roibu Nicolae, Primăvara demnității noastre.– Chişinău, GLASUL, 1997.

Stan V. Socializarea politică a tineretului. // Elitele politice şi liderismul democratic în societățile post-totalitare. - Chişinău, 2001.

Tamaş S. Dicționar politic. Ed. a II-a revăzută şi adăugită. - Bucureşti, „Şansa”, 1996.

Пугачев В. Основы политической науки. Часть II. – Москва, 1995.

Barometrul de opinie publică. Noiembrie 2003. – Chişinău, IPP, 2003.

Cine-s instigatorii? // «Capitala», 2000, 22 aprilie.

În următoarele zile studenții nu vor achita taxe în transportul urban // «Moldova Suverană», 2000, 19 aprilie.

Revolta studenților sau transportul este un serviciu ce trebuie plătit. // «Moldova Suverană», 2000, 19 aprilie.

Studenții au pichetat Primăria. // «Moldova Suverană», 2000, 18 aprilie.

RECRUTAREA TINERETULUI ÎN ELITA POLITICĂ[61]

Ana MARGARINT
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Lector, magistru în ştiințe politice

The author seeks to identify the characteristic features of the relationship between the status of the young people in political elite and the political development that characterized the modern and contemporary evolution of Republic of Moldova.

---

[61] *Recenzent – doctor, conferențiar P.VARZARI*

The young people implication to politic is very important to an open society. They has a force, a work capacity, a nonconformist thought, a lot of new ideas thus refreshes the old elites. The other side is a lake of experience and professionalism of the youth.

It is possible the political institutes to join a staff with young people therefore it are obligatory to study all elements specific to this process. Its study and youth recruit in political elite signify a research of the political process, extent of young people implication in politic, the social groups they come from, the professional advancement. The mould of ideology, keeping up the political acquaintances, climbs the ladder are another important aspect of present article.

The author contrasts two types of recruiting of the political elites (entrepreneurial and guild system). The guild system was characteristic to previous political system (nomenclature's recruiting). The entrepreneurial system is a democratic procedure based on elections. The permeability and specially the system of recruitment of the young people in political elite had been analyzed. Based on the empiric research there is determined the horizontal and vertical mobility of the political elite highlighting the increased internal circulation and the non-recruitment of new people for policy.

Studierea recrutării tineretului în elita politică este necesară din toate punctele de vedere. Caracterul, componența, relațiile elitei politice sunt elemente esențiale ale sistemului politic, iar caracterul simbiozei dintre conducători şi conduşi (elita politică şi populația) determină esența şi perspectivele lui.

În elitologie sunt cunoscute două tipuri de bază de recrutare. Sistemul închis „de ghildă" şi sistemul deschis „de antreprenoriat". Sistemul de ghildă presupune o recrutare în baza unor reguli stricte. Aici vom mai preciza faptul că este vorba despre *sistemul de ghildă* (de breaslă, corporativ) analogic cu ghildele din evul mediu în țările Europei Centrale, sistem ce presupune o avansare (promovare) lentă a candidaților pe verticala puterii şi cerințe formale pentru pretendentul (competitorul) la postul de conducere (nivelul studiilor, stagiul de partid şi contribuția personală în cadrul partidului, experiența de lucru cu oamenii etc.).

Selectarea candidaților se efectuează din anumite grupuri (pături) de oameni sau dintr-un anumit partid. Acest sistem de recrutare, fiind unul cu caracter închis, este în esență conservator, lipsind orice concurență între aspiranți la funcțiile de putere[62]. Tipul închis de recrutare al elitei a fost caracteristic Moldovei şi mai înainte decât pe timpul regimului comunist totalitar.

---

[62] *Varzari P. Introducere în elitologie. - Chişinău, USM, 2003, p.89*

Cercetând tradițiile recrutării elitei în Moldova, observăm că din perioada medievală elita era recrutată din rândurile boierilor (tip închis), apoi în perioada contemporană din rândurile păturilor superioare ale societății. Perioada comunistă distruge sistemul existent, dar nu schimbă caracterul închis al elitei. În schimbul elitei aristocratice vine elita sovietică, recrutarea căreia preia un caracter de sistem nomenclaturist. Nu putem afirma că sistemul nomenclaturist a fost totalmente închis, sistemuri complet închise practic nu există. Unul din cele mai închise sistemuri sunt castele indiene.

Dacă să argumentăm prin faptul că accesul la funcțiile supreme era posibil doar pentru membrii nomenclaturii ce se aflau la un palier mai jos, atunci da, dar baza socială a elitei politice se extindea şi elita devenise accesibilă pentru oameni noi din păturile de jos şi atunci nu putem afirma că elita nomenclaturistă a fost totalmente închisă. Sistemul comunist (postrevoluționar 1917) a fost mai puțin închis decât cel aristocratic. Posibilitatea carierii elitare s-a deschis în fața unei mari părți ale populației (în afara celor din clasele "parazitare"), însă mobilitatea pe verticală totuşi rămânea limitată de o serie de parametri: loialitate, ideologie, proveniența proletară etc.

Deoarece acest tip îngustează aria socială de recrutare a elitei, el condamnă sistemul politic la stagnare. „Sistemul de ghildă este predispus spre reproducerea unui singur tip de conducere (de la postulanți se cere, mai întâi de toate, loialitate, conformism, devotament liderului etc.), condamnând astfel elita politică la dispariție lentă, la transformarea ei într-o castă închisă"[63].

Experiența istorică ne demonstrează că elita închisă ce se formează din reprezentanții unei pături înguste privilegiate, adică se reproduce în limitele sferei sale, când scade viteza de circulație, în mod inevitabil va degrada, cedând locul unei societăți cu o elită dinamică, deschisă, care va genera schimbarea întregii structuri politice. "Când viteza de circulație a elitei politice este foarte scăzută, structura socială capătă un rol preponderent în relația sa cu structura politică. Creşterea vitezei de circulație a elitei conferă însă un rol preponderent structurii politice. Aşa se face că în perioadele revoluționare şi postrevoluționare importanța elitelor politice este hotărâtoare"[64].

Deci cu cât mai închisă se prezintă elita, cu atât mai redusă este baza ei socială şi şansele de aşi prelungi dominarea devin minimale şi creşte şansa de o revoltă violentă. Elita sovietică, fiind o elită închisă, şi-a pierde capacitatea de o conducere efectivă şi în esență a provocat formarea contra-elitei, mai adecvată timpului care a ştiut să utilizeze nemulțămirea masei pentru a distru-

---

[63] *ibidem.*
[64] *Badescu I. Istoria Sociologiei. - Galați, Porto-Franco, 1994, p.407*

ge sistemul social existent şi a provoca schimbul elitei (evenimente precum Marea Adunare Naţională, Limba Noastră, Declararea Independenţei).

Mai adecvat cerinţelor timpului este sistemul deschis de recrutare. Tipul deschis de recrutare a elitei politice mai este numit „sistemul antreprenorial" al recrutării elitei politice. „Sistemul antreprenorial al recrutării clasei dominante presupune, pe de o parte, o concurenţă dură între aspiranţii la funcţiile de putere, unde fiecare din ei se bizuie pe ingeniozitate proprie, activitate creatoare şi spirit inovator, iar, pe de altă parte, acest sistem nu este predestinat unei alegeri serioase pe principiul competenţei profesionale a candidatului"[65].

Tipul deschis de recrutare a elitei, de regulă, se fundamentează pe un concurs cinstit, unde se preţuiesc calităţile personale ale omului: capacităţile, studiile, nivelul moral, intelectual şi profesional, iar apartenenţa la o anumită pătură socială neglijată. Numai cu condiţia că în calitate de criteriu de selectare se prezintă caracteristicile individuale şi nu cele supraindividuale, elita poate întruchipa o veritabilă meritrocraţie.[66]

Tot această condiţie va permite ca sistemul să funcţioneze perfect în circumstanţele când va fi administrată de persoane competente. Neajunsul sistemului deschis devine posibilitatea crescândă de a recruta persoane marginale în politică, persoane „întâmplătoare (ocazionale), a aventurierilor care pot genera doar "efecte"[67]. Acest fapt condiţionează instabilitatea sistemului, previziunea conduitei este scăzută, elite sunt dezbinate, căci fiecare trage la turta sa, nu există o doctrină corporativă unificatoare, un spirit de echipă, ei nu sunt legaţi prin efort comun al mişcării anevoioase în ierarhia puterii şi a ideilor ascunse aşa cum sunt elitele recrutate prin sistemul de ghildă.

Cu timpul sistemul devine instabil şi elita antreprenorială este substituită prin cea de breaslă pentru că elitele din sistemul de ghildă gândesc, vorbesc, au un mod comun de viaţă - viitorul lor şi de rând cu ele şi viitorul ţării este stabil, uşor de prevăzut chiar până la stagnare şi atunci încep schimbările descrise şi de W.Pareto care afirmă că elita stagnantă se schimbă prin elita demagogilor. Astfel mai are loc încă un vârtej în spirala istoriei.

Este evident - calitatea elitei depinde mult de principiile ce stau la baza formării sau recrutării sale. „Cum ierarhia este conceptul forte al viziunii elitare, prezintă interes criteriile de recrutare şi regulile de funcţionare, impunând un stil propriu dar şi grija pentru conservarea prerogativelor, ca urmare

---

[65] *Varzari P. Introducere în elitologie. - Chişinău, USM, 2003, p.90*

[66] *Ашин Г.К., Лозанский Э.Д., Кравченко С.А. Социология политики. Сравнительный анализ российских и американских политических реалий. – Москва, 2001, с.315*

[67] *Varzari P. Introducere în elitologie. - Chişinău, USM, 2003, p.90*

a presiunii maselor”[68]. Recrutarea politică este implicarea oamenilor în viața politică activă şi este strâns legată de stratificatrea şi mobilitatea socială.

Stratificarea societății şi ierarhizarea ei are loc în baza criteriilor de statut şi prestigiu social, profesia practicată, studiile primite, valorile materiale deținute precum şi a rolului individului în sistemul social şi de putere. „Stratificarea politică fixează volumul de putere al subiecților politici în raport cu nivelul dominației politice, locul şi rolul lor în sistemul politic al societății”[69]. Mobilitatea socială este schimbarea individului sau grupului social a locului său în structura socială.

Un loc important îl ocupă implicarea în elita politică a tineretului, prin intermediul cărora se aduc idei novatorii, se „împrospătează” elita. Procesul încadrării tineretului apare în două aspecte: unul tineretul aduce cu sine forțe noi şi ideii novatorii, altul este profesionalismul şi experiența lor (în ce măsură un tânăr este competent de a lua decizii de importanță națională).

Este posibil că instituțiile politice să se completeze prin cadre tinere astfel devine necesar de studiat toate elementele specifice acestui proces. Cercetarea lor şi a recrutării tinerilor în elită înseamnă cercetarea procesului politic, măsurilor de implicare a tineretului în politică, grupelor sociale din mediul cărora se desprind, avansarea în posturi politice de conducere, precum şi cum î-şi formulează tineretul ideologia politică, cum stabileşte contacte politice, cum î-şi realizează cariera politică.

În sistemele politice stabile recrutarea tineretului în elită este instituționalizată, adică se înfăptuieşte în concordanță cu proceduri prelucrate detaliat, în rezultatul cărora componența elitei se schimbă, mai mult sau mai puțin periodic se reînnoieşte, iar însăşi structura politică, în mare măsură rămâne neschimbată.

În condițiile fărâmițării sistemului politic în perioada instabilității politice are loc transformarea sau schimbul elitelor. Oameni care dețin posturile cheie în conducerea statului sunt privați de funcțiile sale, apar multe locuri vacante, care se completează neglijând normele tradiționale de rutină. Doritori de a suplini posturile elitare întotdeauna au fost îndeajuns, această doleanță este stimulată de statutul înalt al activității de conducător, prestigiu, posibilitate de a obține un şir de privilegii, în acelaşi rând şi privilegii materiale. Semnificativă în acest sens ar fi calificarea recruților în postura sa elitară, calitățile lor morale şi profesionale.

---

[68] *Rachieru A.D. Elitism şi postmodernism. Postmodernismul românesc şi circulația elitelor. - Chişinău, Garuda-art, 2000, p.166*

[69] *Varzari P. Stratificarea politică a societății în tranziție: abordare de conținut. // Conferința corpului didactico-ştiințific „Bilanțul activității ştiințifice a USM în anii 2000-2002”, vol. II. - Chişinău, USM, 2003, p.237*

Mijloacele recrutării elitei au o importanță deosebită în sistemul politic, ele sunt capabile să asigure accesul la putere, mai mult sau mai puțin egal pentru toți cetățenii, ori limitează aceste şanse ori, în general, le desființează. K.Mannheim scria că democrația atrage după sine o tendință antielitară, dar nu cere să mergem până la urmă şi să egalăm utopic elita şi masa. Noi înțelegem că democrația nu se caracterizează prin lipsa stratului de elită, ci mai degrabă printr-o metodă nouă de recrutare şi un concept nou de sine a elitei[70].

Calitatea elitei depinde de metodele ei de recrutare, de nivelul de transparență a elitei (mai deschisă) pentru cei tineri, mai activi, mai competenți, mai novatori, descendenți din toate păturile sociale, de asemenea, depinde şi de existența barierelor de acces şi de limită pentru toți oamenii întâmplători cu un nivel moral scăzut, altfel zis, depinde, dacă în rândurile ei ajung oamenii cei mai demni, privind calitățile sale morale şi profesionale. O elită deschisă este elementul de bază a unei societăți deschise, în care nivelul mobilității sociale este foarte ridicat. Respectiv elitele închise "intransparente" sunt un element al societății închise, în care mobilitatea socială este scăzută ori lipseşte.

Nu putem afirma că Republica Moldova este o societate în care principiul democratic care conferă posibilități egale de autorealizare în sfera politică este respectat cu strictețe. În sistemul politic moldovenesc exponenții păturilor superioare ale societății, deținătorii de capital, relații sociale, de priorități în accesul la studii au mai multe posibilități de a realiza o carieră elitară. Deci teza "accesului liber la putere" în Moldova este pusă la îndoială, există bariere în calea recrutării elitei, cu atât mai mult în recrutarea tinerilor.

Însă una din caracteristicile sistemului democratic este posibilitatea fiecărui cetățean de a obține un statut social, care i-ar conferi dreptul de a se crede membru al elitei politice. Drepturile politice declarate şi chiar aprobate de Constituția Republicii Moldova[71] conferă dreptul fiecărui om de a deveni membru al elitei începând cu vârsta de 18 ani, în mare parte sunt formale. În considerațiile de mai sus este vizibilă o opțiune; pentru fiica unui preşedinte este mult mai simplu de a fi numită în calitate de ambasadoare la vârsta de 35 ani decât pentru oricare alt lucrător al MAE (de fapt şi a deveni lucrător

---

[70] *Основы политической науки. / Под редакцией В.П.Пугачева. - Москва, 1995, с.171*

[71] *Constituția Republicii Moldova (cu modificări la data de 12 decembrie 2002). – Chişinău, Moldova-pres, 2002. Art. 38 al.2 Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcând cei puşi sub interdicție în modul stabilit de lege. Al.3 Dreptul de a fi aleşi le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii.*

MAE). Astfel nu putem neglija inegalitatea reală a accesului în elită pentru tinerii diferitor grupuri sociale.

Pe de altă parte ordinea şi stabilitatea în societate necesită o consecutivitate în politica statului, o elită stabilă. De aceea tot Constituția prevede dreptul de a suplini postul de stat cel mai important, postul de Preşedinte la vârsta de 40 de ani[72].

Plecând de la aceste considerente putem spune că în recrutarea elitei trebuie să fie optimizată recrutarea în bază de statut şi vârstă pentru a asigura o stabilitate şi o politică bazată pe tradiții şi recrutarea în bază de merit, abilitate care va asigura inovarea, dinamizarea societății. Democrația se deosebeşte prin aceea că ea tinde să micşoreze barierele de acces în elită, ar fi ireal să cerem de la ea ceva mai mult, deoarece însăşi procesul social necesită stabilitate, iar un schimb permanent al elitei poate destabiliza sistemul politic.

Pentru o înțelegere mai corectă a procesului de recrutare actual al tineretului trebuie să trecem în revistă istoria țării. Puterea niciodată nu a aparținut tinerilor. În evoluția societăților cei care erau considerați merituoşi pentru a dirija societatea erau bătrânii înțelepți. În terminologia politică există noțiune de gerontocrație conducerea celor bătrâni şi nu este nici unul de tip „tineretocrația" care ar fi conducerea celor tineri.

În acelaşi timp puterea întotdeauna a atras tineretul. El este mai abil, nonconformist şi respectiv mai uşor de manevrat. Ea folosea tineretul în lupta pentru putere. Mişcările studențeşti în toată lumea susțineau orice luptă împotriva puterii politice existente. În timp de criză rolul tineretului în politică creşte, însă în perioada de edificare statală tineretul este înlăturat, el iarăşi joacă un rol pasiv în procesul politic.

Aceste observații sunt caracteristice timpurilor atât trecute cât şi prezente. Dacă să cercetăm implicarea tineretului în politică din timpul sovietic până în prezent putem menționa următoarele. În mare parte procesul de astăzi are la bază elementele sistemului nomenclaturist. Cu acest prilej facem un recurs în istorie şi observăm că perioada stalinistă a fost perioada ascensiunilor vertiginoase, inclusiv şi a tinerilor, asigurate de locurile vacante apărute în urma represiilor de proporții. În anii '60-80 sistemul de selecție nu numai că se stabilizează, dar devine un sistem de rutină.

Posibilitatea de deplasare "în sus" se limitează de schimbul redus dintre elite, practic funcțiile erau pe viață, respectiv tineretul care îşi aştepta rândul avea o vârstă de loc tânără când ajungea să suplinească funcția. Sistemul acorda preferințe funcționarilor care au înaintat treptat au fost bine "şlefuiți" de anii petrecuți în sistem şi au demonstrat loialitatea şi complicitatea sa.

---

[72] *Ibidem, art.78 al.2*

În anii ’60-80 cresc cerinţele formale faţă de persoanele ce-şi realizau cariera elitară (loialitate, naţionalitatea, provenienţa socială, studii superioare, şcoala de partid) şi se excludeau regulat cei ce nu corespundeau standardelor. Însă societatea progresa, iar elita rămânea stagnantă şi ei îi era tot mai complicat să răspundă cerinţelor epocii postindustriale.

În epoca industrială în perioada dezvoltării extensive a economiei elita nomenclaturistă a reuşit să mobilizeze masele (unde prin metode violente, unde prin entuziasm) pentru soluţionarea problemelor cu care se confrunta ţara şi chiar a obţinut anumite succese. Epoca postindustrială cerea alte metode de gestionare. Elita îmbătrânită, stagnantă nu mai corespundea chemărilor timpului.

Această situaţie stagnantă devine evidentă încă pe timpul lui L.Brejnev. Difuzarea congreselor de partid mira: în sală, iar mai ales în prezidiu şedeau bătrâni cărunţi care cu greu citeau de pe hârtie discursuri lungi. În perioada tardivă a lui L.Brejnev şi noţiunea de tânăr se schimbase. M.Gorbaciov la vârsta de 52 ani la momentul alegerii lui în postul de Secretar General al Comitetului Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică (CC al PCUS) era considerat tânăr, pentru acel moment vârsta medie a elitei din prezidiul atingea 70 ani.

În acelaşi timp procesului de îmbătrânire încerca să se opună însăşi elita prin introducerea cotelor de vârstă: CC al PCUS cerea de la toate structurile de putere dări de seamă despre reprezentarea tineretului în structurile de putere. Însă rezultatele scontate nu erau. Tineretul era implicat doar în organele de minimă importanţă, parlamente decorative, sindicate etc[73].

Restructurarea a fost o încercare de a reînnoi şi a întineri elita, eliminând din ea elementele cele mai conservatoare pentru a salva sistemul. Restructurarea a fost perioada de scuturare a birocraţiei de partid în loc să fie perioada de înstrăinarea ei de la putere. Dar nu negăm şi succesele obţinute în formarea elitei nomenclaturiste. În comparaţie cu elita actuală, în unele cazuri, aparatul de conducere nomenclaturist activa mult mai eficient. Deloc întâmplător, cadrele produse de această maşină, au ocupat cele mai înalte funcţii de conducere din diferite state (M.Snegur, P.Lucinschi, B.Elţin, L.Cravciuc, N.Nazarbaev, E.Şevardnadze, G.Aliev, I.Karimov, S.Nieazov, A.Brazauscas, R.Riuitel, etc.).

Putem spune că acest sistem producea cadre orientate spre putere, iar ideologia comunistă a fost doar o acoperire a acestui scop principal, sau cauză ar fi că ei au o experienţă în domeniul conducerii, administrării, iar liderii

[73] *Крыштановская О.В., Хуторянский Ю.В. Элита и возраст: путь наверх. // Социс, №4, 2002, с.50*

democratici (de meeting) neavizați în administrație nu pot concura cu ei. O altă concluzie: pe bună dreptate noi respingem sistemul nomenclaturist, însă nu putem totalmente neglija experiența lui, astfel recrutarea de la zero a elitei actuale moldoveneşti ar fi un pas incorect.

Recrutarea nomenclaturistă avea la bază principii stabile: cei ce nimereau în aceste liste aveau în față o carieră îndelungată, dar stabilă. Spre exemplu cariera unui tânăr de la țară orientat la putere începea, de regulă, în felul următor (indiferent credea el în societatea comunistă sau se prefăcea că crede, înțelegând bine că numai retorica comunistă îi asigură un loc bun sub soare): activitate de octombrel şi pioner în scoală (inclusiv toate măsurile: şef de steluță, şef de clasă, ajutorul veteranilor, responsabil pentru învățământ a clasei sau şcolii etc.), apoi studiile în capitală sau dacă străduia în Kiev sau Moscova.

În cadrul studiilor universitare activa în sindicate până la preşedintele comitetului sindical sau în celula comsomolistă până la preşedinte. După studii puteau să rămână în capitală, dar de regulă plecau prin raioane activişti ai comitetului raional al comsomolului şi celui de partid, paralel lucrând la o organizație conform profesiei, între timp primeau apartamente şi se eliberau de funcțiile profesiei, mai departe avansau în calitate de secretari ai comitetelor raionale de partid al Partidului Comunist din Moldova (din Străşeni, Orhei, Cahul etc.) apoi era transferat în Comitetul Central al PCM până la veriga de sus – Primul Secretar al CC al PCM.

Putea să se oprească şi la funcția de Prim Secretar (căci nu mai este chiar tânăr are aproximativ 45-50 ani), dar dacă dă dovadă de loialitate şi abilități ajunge să fie chemat la Moscova în aparatul central al PCUS, la momentul ce poate fi ales secretar general al CC al PCUS are aproape 60-65 ani (cu mici abateri, dar aproximativ aşa au fost carierile politicienilor de vază din URSS, inclusiv şi RSSM).

Astfel elita politică sovietică era compusă din oameni de proveniență, vârstă şi educație aproximativ comună, căci cariera şi modul lor de viață sunt aproape identice, în aşa mod nomenclatura era unită din punct de vedere social şi chiar psihologic căci modul de viață identic generează un mod de gândire comun. Recrutarea postsovietică se deosebeşte printr-o reglementare ierarhică mai slabă şi printr-o mulțime de cadre. Mulțimea doritorilor a desemnat şi mai multe căi (canale) de recrutare şi, de asemenea o divizare a normelor şi regulilor ce stau la baza ascensiunii în cadrul grupărilor elitiste.

Putem menționa că avansarea în elită s-a accelerat, persoane relativ tinere au posibilitatea de a ocupa poziții elitare. Schimbările anilor ’90 au fost un stimul pentru apariția şi manifestarea persoanelor noi, se produce un schimb parțial al elitei. Aceasta a fost perioada carierilor vertiginoase.

Anii ‘90-94 perioada romantică (putem spune haosul romantic) cei care au simțit pulsul timpului s-au ocupat de carieră politică şi paralel au acumulat resurse financiare. Multe persoane cu funcții de conducere au folosit posturile sale pentru a acumula capital. Accesul în elită, mai bine zis la posturi de conducere era valul democrației, mitingului şi retorica lui. Dar destul de repede torentul oamenilor “proaspeți” se reduce, 1994-1998 are loc procesul de consolidare a organelor executive în comparație cu cele reprezentative.

La moment în cariera unei persoane din elită sânt câteva variante: cea mai răspândită este apartenența la un anumit partid, un astfel de politician este un lucrător activ în partid (şi aici, de regulă, tineretul este acceptat cu plăcere). El participă la toate activitățile organizate de partid, este în relații bune sau chiar prieteneşti cu liderii de partid, posibil au învățat / lucrat împreună, sau sunt cumătri / vecini / nănaşi, sau şi una şi alta.

Activitatea de partid încă nu garantează tânărului viitoarea funcție elitară, dar dacă este destul de ambițios şi în relații bune cu liderii de partid, un post într-un departament sau minister se poate de obținut, în cazuri mai rare şi în parlament. Mulți din ei au trecut activitatea de partid, unii au înaintat din mediul funcționar – birocratic, dar nu toți sunt politicieni profesionali, adică nu toți au trecut şcoala lucrului politic de partid sau a aparatului birocratic (încă şi mai puțini au studii de politologi).

Dacă să cercetăm componența vârfului piramidei puterii vom întâlni puțini politicieni ieşiți din mediul funcționarilor şi mai mulți veniți din alte sfere de activitate. Este un om care marea majoritate a vieții sale a petrecut-o în afara organizațiilor politice şi care în dependență de circumstanțe, ocazional sau singur îşi face drum, nimereşte în sfera politică întâmplător sau pentru un timp scurt. Conceptul lui politic şi cel de viață s-a format de regulă încă pe timpul sovietic, iar cariera şi legăturile lui sau format în alte sfere decât cele politice, el poate deveni activist politic de partid, treptat obținând un rol oarecare în partid, găsindu-şi susținere pentru puterea şi cariera sa în legăturile sale de partid. Dar această cale nu e obligatorie, el poate doar să pătrundă în cercul îngust al persoanelor în care el în calitate de consultat sau consilier va avea acces direct la pârghiile puterii prin persoanele care dețin această putere.

Compunerea elitei politice presupune descrierea calităților de care trebuie să beneficieze aceasta, pe câtă vreme recrutarea are în vedere procesele sociale şi politice, care propulsează oameni pe poziții dominante. În acest context trebuie luat în calcul vârsta, sexul, originea socială şi familiară, nivelul de instruire, apartenența de partid etc.

Datele de la care se porneşte în această analiză au la bază schema dnei O.Crâştanovskaia[74] pentru perioada de timp Brejnev – Gorbaciov şi cercetările mele personale, bazate pe surse din presă, din timpul campaniilor electorale, publicațiile listei deputaților însoțită de curriculum vitae din „Moldova Suverană”, revista „Logos-Press” „Cine ce este în Moldova 1000 de biografii”, precum şi biografiile membrilor Guvernului Republicii Moldova, ambasadorilor, judecătorilor Curții Constituționale, Arhiva Parlamentului pentru parlamentul de legislatura a XII, Ghidul cetățeanului[75] pentru Parlamentul de legislatura XIV, publicația Parlamentul Republicii Moldova 1996[76], 2003[77]. În total au fost prelucrate datele statistice a 860 de biografii. Fatalmente, datele nu acoperă 100% problema supusă cercetării.

Tabelul 1. Vîrsta medie a elitei politice din Reăpublica Moldova.

Perioada de timp	*Elita parlamentară*	*Elita guvernamentală*	*Total*
Dinamica vârstei medii			
1.L.Brejnev	41,90	61,00	51,45
2.M.Gorbaciov	44,00	56,20	50,10
3.M.Snegur	57,37	52,90	55,13
4.P.Lucinschi	54,34	46,10	50,22
5.V.Voronin	55,41	53,35	54,38

Dacă comparăm datele ce caracterizează unele calități a elitelor din cinci generații: L.Brejnev, M.Gorbaciov, M.Snegur, P.Lucinschi, V.Voronin putem observa că elita ce corespunde perioadei de timp Snegur – Lucinschi nu este mai tânără. Media de vârstă a membrilor elitei politice reprezintă o imagine parțială a realității, dar pune în evidență numărul limitat al persoanelor tinere sau vârstnice. Din tabel rezultă că elita actuală este cuprinsă în grupa de vârstă medie 56,24 prin comparație cu cea din timpul sovietic – 52,8. Elita democratică este mai vârstnică, cauza fiind că ea practic nu s-a schimbat, aproximativ 70% au rădăcini nomenclaturiste, respectiv este o continuitate şi ea nu are de unde fi mai tânără.

---

[74] *Крыштановская О. Трансформация старой номенклатуры в новую российскую элиту. // ОНС, 1995, №1 с.61-64.*

[75] *Ghidul cetățeanului. Un ghid al instituțiilor publice şi al căilor de acces spre informația cu caracter public. / Col. red. I.Munteanu, I.Cuhal, A.Oprunenco, V.Catlabuga, I.Boțan. - Chişinău, Cartier. 1998.*

[76] *Parlamentul Republicii Moldova. / Col. de autori: P.Lucinschi, A.Diaconu, M.Ganagiuc, M.Petrache. - Chişinău, „Fotojurnalist”, 1996.*

[77] *Parlamentul Republicii Moldova. / Col. red. E.Ostapciuc, M.Camerzan, S.Vlădică. – Chişinău, Bastina-Radog, 2003.*

În general comparând parlamentele de legislatură a XII, XIII, XIV, XV putem observa fluctuația mediei de vârstă cuprinsă între anii: în legislatura XII - 57,84; în legislatura XIII - 57,37; în legislatura XIV - 54,34; în legislatura XV - 55,41. În ceea ce priveşte reprezentanța în ambasade putem evidenția vârsta cuprinsă de la 69 ani până la 35 ani la persoanele numiți în funcția de ambasadori. Dintre ei 11 persoane sunt cadre nomenclaturiste, 4 persoane şi-au început cariera din diferite organe locale de conducere, au în exclusivitate studii superioare, 8 dețin titlurile de doctori în ştiință, 1 magistru, 2 persoane au câte două facultăți, 14 sunt cu studii umanitare, 1 economist, 3 jurişti, 2 au studii tehnice.

Persoanele ce dețin înalta funcție de judecători la Curtea Constituțională sunt mai vârstnicie, cel mai bătrân judecător are vârsta de 72 ani, cel mai tânăr 48 ani. De regulă au o carieră îndelungată de judecători prin localități 3 persoane, toți au în exclusivitate studii superioare în domeniul jurisprudenței, dintre cei 9 judecători numai o doamnă a fost admisă pe acest tărâm masculin.

Sub reprezentarea tinerilor şi vârstnicilor este condiționată de motive specifice. În primul caz, înscrierea în competiția electorală este legată de străbaterea treptelor ierarhiei de partid şi funcțiile îndeplinite în administrația publică, cea mai frecventă incriminare adusă tinerilor, fiind aceea că s-ar dovedi incompetenți politici, datorită lipsei de experiență.

De aici şi paradoxul implicării tineretului în funcții pentru a obține un post important se cere experiență, dar nu poți acumula experiență decât lucrând. Însă în pofida acestui fenomen procentul care revine grupei vârstnice este datorat condiționărilor biologice şi psihice specifice, dar şi presiunilor psihologice pentru a ceda locul celor mai tineri, astfel în prezent şansele celor mai tineri sunt mai ridicate, avansarea are loc mai accelerat, fiind depăşită perioada când treceau ani în şir până ce înainta în funcție, respectiv parlamentul de legislatura a XV este mai tânăr media 55 ani, cel mai tânăr deputat fiind T.Nicoară având vârsta de doar 26 ani.

Din 860 biografii a oamenilor politici (parlamentari Legislatura XII, XIII, XIV, XV, Guvernele, judecători ai Curții Constituționale şi Ambasadorii misiunilor diplomatice, Preşedintele Comisiei Electorale Centrale) supuse cercetării 159 persoane dețin diferite funcții prezentând o circulație internă (sunt prezenți în diferite posturi de regulă din Parlament pleacă la Guvern apoi revin în Parlament sau o deplasare şi mai interesantă din Guvern în Ambasadă, mai rar din Parlament la Curtea Constituțională; respectiv cei care sunt înrolați, persoane noi sunt aproximativ 160 persoane în 13 ani de independență. Şi aceste persoane nu sunt chiar aşa de tinere. Putem spune că este

un indice al faptului că elita este la sfârşitul etapei sale de formare şi începe să se închidă.

Bibliografie

Constituția Republicii Moldova (cu modificări la data de 12 decembrie 2002). – Chişinău, Moldova-pres, 2002

Badescu I. Istoria Sociologiei. - Galați, Porto-Franco, 1994.

Ghidul cetățeanului. Un ghid al instituțiilor publice şi al căilor de acces spre informația cu caracter public. / Col. red. I.Munteanu, I.Cuhal, A.Oprunenco, V.Catlabuga, I.Boțan. - Chişinău, Cartier. 1998.

Parlamentul Republicii Moldova. / Col. red. E.Ostapciuc, M.Camerzan, S.Vlădică. – Chişinău, Bastina-Radog, 2003.

Parlamentul Republicii Moldova. / Col. de autori: P.Lucinschi, A.Diaconu, M.Ganagiuc, M.Petrache. - Chişinău, „Fotojurnalist”, 1996.

Rachieru A.D. Elitism şi postmodernism. Postmodernismul românesc şi circulația elitelor. - Chişinău, Garuda-art, 2000.

Varzari P. Introducere în elitologie. - Chişinău, USM, 2003.

Varzari P. Stratificarea politică a societății în tranziție: abordare de conținut. // Conferința corpului didactico-ştiințific „Bilanțul activității ştiințifice a USM în anii 2000-2002”, vol. II. - Chişinău, USM, 2003

Ашин Г.К., Лозанский Э.Д., Кравченко С.А. Социология политики. Сравнительный анализ российских и американских политических реалий. – Москва, 2001.

Крыштановская О. Трансформация старой номенклатуры в новую российскую элиту. // ОНС, 1995, №1.

Крыштановская О.В., Хуторянский Ю.В. Элита и возраст: путь наверх. // Социс, №4, 2002.

Основы политической науки. / Под редакцией В.П.Пугачева. – Москва, 1995.

CULTURA CIVICĂ ŞI PARTICIPAREA POLITICĂ PRIN PRISMA EDUCAȚIEI CIVICE[78].

Rodica ROTARI
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice
Catedra Ştiințe Filosofice
Lector

The respective article broaches the questionable civic culture and political participation through civic education. The civic education can be defined as a social culture for the citizens, perceptible through the attitudes and behaviors in the process of approaching and solving the daily problems of the collectivity or of the society, which they belong.

The normal working of a society, respective the stability and efficiency depend on the existence of a definite and active political culture. The deficiencies, which take place in political culture, encourage the manipulation and political challenges, but the society suffers because of the prevalent emotional reactions, which are unpredictable, and often unleashes conflict situations.

In this communication it is mentioned that inside a democracy it is supposed that every citizen to have the same features which supplies the necessary motivation to decide the best way in life. Every citizen owns the dignity and potential for improving his social position and knowledges. Every guy has a will and unalienable rights, which make him, benefit of the self-government right.

Education has a decisive role in a society's life and for the assurance of a certain future for us and children we must pay a bigger attention on this aspect, which is primordial in every society which wishes itself, at least, democratic.

Cultura civică poate fi definită drept cultura socială proprie cetățenilor, sesizabilă prin atitudinile şi comportamentele lor în procesul abordării şi rezolvării problemelor cotidiene ale colectivității sau ale societății din care fac parte. Ea se exteriorizează printr-un ansamblu de cunoştințe, percepții, prejudecăți şi mentalități despre drepturile şi îndatoririle cetățenilor, normele de comportare socială, mecanismele de luare a deciziilor, relațiile dintre guvernanți şi guvernați. Nivelul acestei culturi se măsoară printr-o competență po-

[78] *Recenzent – doctor, conferențiar Valentina TEOSA*

litică subiectivă, respectiv: prin modul de percepere a posibilităților proprii de acțiune socială, prin modul personal de apreciere a fenomenelor politice, prin gradul de angajare partizană în viața social-politică. La formarea acestui tip de cultură participă tradiția, experiența cotidiană, gradul de difuzare al culturii politice.

Termenul de cultură politică vine din antropologie, fiind adus de părinții săi, Gabriel Almond şi Sidney Verba. Se consideră că cineva posedă cultura politică dacă este la curent cu viața politică, cu regulile jocului politic sau votează în cunoştințe de cauză. În sociologia politică, cultura politică desemnează un set de credințe, sentimente şi valori care prevalează pentru o națiune într-un moment sau altul. Ea filtrează percepțiile, generează atitudinile şi influențează modalitățile de participare politică, fiind o componentă majoră a jocului politic. Conceptul de „cultură politică" descrie atitudinile, credințele şi normele care ghidează un sistem politic, elementele determinante de combinația dintre trecutul sistemului şi experiențele membrilor săi. În literatura de specialitate, conceptul respectiv este aplicat în mod global națiunilor. Se detaşează astfel, cultura politică franceză, italiană, engleză etc. Se mai poate vorbi despre o cultură politică specifică unei subculturi, unei minorități etnice sau religioase.

Termenul de „cultură politică" este strîns corelat cu cel de „cultură civică". Astfel, funcționarea normală a unei societăți, respectiv stabilitatea şi eficacitatea ei, depind de existența unei culturi politice participative. Deficiențele ce se manifestă în planul culturii politice favorizează manipularea şi provocările politice, iar societatea suferă în urma reacțiilor predominant emoționale, imprevizibile, care deseori declanşează situații de conflict.

Studiul culturii politice se concentrează pe conținutul acestei culturi şi pe procesele de socializare a valorilor politice, incluzînd diferiți agenți ai socializării politice, cum sunt familia, educația, mass-media, partidele politice, şi compatibilitate dintre cultura politică şi valorile, atitudinile existente într-o cultură națională mai extinsă, în cultura elitelor sau a maselor.[79]

Elementul operațional care are obiectivul integrării normelor de comportament şi a valorilor politice în rețeaua culturii naționale este cultura civică. Cultura civică este o cultură mixtă; ea echilibrează cele trei tipuri de culturi politice, prin corelația dintre participarea politică şi participarea socială, dintre cooperarea politică şi cea socială în cadrul sistemului social global. Ea presupune funcționarea eficientă a unui sistem democratic. La baza democrației stabile se află cultura participativă.[80]

---

[79] *Opriță A. Ghidul democrației. – Bucureşti, 1999, p.57*
[80] *Ibidem, p.60*

Cultura civică demonstrează că atitudinile sociale exprimă experiența particulară a socializării, fiind o măsură exactă a modului în care cetățenii interiorizează funcționarea regimului politic, a instituțiilor sale legislative, guvernamentale şi administrative. Cultura civică este o cultură pluralistă, îngemănînd cultura tradițională cu cea modernă, bazată pe comunicare şi persuasiune, o cultură a consensului şi a diversității, ce permite, dar şi moderează schimbarea. În acest context, cultura civică apare ca o sumă de atitudini față de sistemul politic şi față de diferitele lui părți componente, de modul de internalizare a sistemului politic prin cunoştințe, sentimente şi evaluări a populației.[81]

Ca şi în cazul culturii politice, cînd este vorba despre cultura civică se mai fac referiri şi la parametri care caracterizează cultura administrației unei țări, care se exprimă prin gradul de participare a funcționarilor la buna desfăşurare a vieții publice, importanța acordată valorilor de libertate şi egalitate, întinderea restricțiilor constituționale aduse exercitării puterii, gradul de autonomie acordat unităților teritorial-administrative, gradul de profesionalism al funcționarilor publici etc. Cultura civică reprezintă un factor major de stabilitate politică şi o condiție a funcționării eficiente a instituțiilor democrației.

Cultura politică participativă – cetățenii sunt conştienți de mijloacele lor de acțiune asupra sistemului politic, ca şi de posibilitatea lor de a influența cursul evenimentelor politice prin mijloace specifice participării democratice: referendum, acțiuni de protest, greve etc.; - corespunde unei structuri politice democratice[82].

Toți cetățenii statelor democratice pot beneficia şi în acelaşi timp pot oferi educația pentru cetățenia într-o societate democrată. La acest nivel, distingem între:

1. definiția politică juridică a cetățeniei într-o societate democrată legată de statutul acordat tuturor celor ce aparțin de drept unei comunități publice; avînd în vedere că cetățenia se bazează pe această apartenență, nu trebuie uitat că străinii au şi ei numeroase drepturi, majoritatea drepturilor economice şi sociale;

2. competențele dorite sau aşteptate, solicitate sau visate, astfel încît modul în care acest statut este privit şi în care drepturile şi îndatoririle corespunzătoare sunt trăite, permit menținerea şi evoluția acestui statut spre o mai mare libertate, egalitate şi democrație.

În plus față de conceptele de bază legate în principal de dimensiunea politică şi juridică a cetățeniei într-o societate democrată şi de drepturile omului

---

[81] *Ibidem, p.58*
[82] *Ibidem, p.59*

– egalitatea, libertatea, demnitatea, drept putere şi altele – trebuie atribuit un loc aparte unor abordări şi domenii relativ noi ce sunt bogate şi controversate. Astfel conceptele de participare, democrație sau cetățenie participantă pare să fie tot mai mult recunoscute ca fiind vitale pentru viitorul vieții noastre şi prosperării statului nostru. Se pune problema ca fiecare să aibă un loc în societate şi să contribuie la dezvoltarea ei la orice nivel, dincolo de actul politic de a vota, iar fiecare să aibă controlul asupra mediului în care trăieşte. Reducerea obstacolelor la participarea civică, în special a obstacolelor socio-economice, reprezintă o parte integrantă a oricărei strategii menite să întărească cetățenia într-o societate democratică.

Cooperare, participare, dialog şi respect sunt noțiuni care desemnează atitudini pe care trebuie să le posede toți oamenii dintr-o şcoală, în special adulții, atitudini care trebuie să inspire activitatea în şcoli şi atmosfera generală a vieții într-o şcoală.[83]

Un domeniu nou s-a dezvoltat în ultimii ani referitor la problema drepturilor culturale pe care o asociem cu cea a identităților. Numeroşi autori evidențiază astăzi importanța identității individului ca fiind mobilă şi pluralistă, avînd capacitatea să garanteze libertatea de apartenență la un grup sau altul sau la mai multe grupuri libertatea de a nu aparține sau de a schimba. O componentă esențială a identității individului este bine înțeles componenta culturală, inclusiv, limba şi tot ce implică ea; această componentă indică imediat calitatea de membru a unor grupuri, comunități, popoare (aceste cuvinte au o mare încărcătură emoțională), care constituie identitatea fiecărui individ, în special acea în care creşte o persoană, şi care reprezintă atît o moştenire, cît şi un „aici şi acum”. Drepturile culturale sunt considerate ca o nouă generație de drepturi ale omului, după drepturile civice, politice, economice şi sociale. Deşi există un acord destul de mare asupra importanței acestor drepturi culturale şi asupra aceea ce le justifică, cum ar fi respectarea diversității culturilor şi afirmare a bogăției schimburilor şi a fertilizării încrucişate, luarea lor în calcul efectivă în cadrul unor concepte politice a diferitelor state este mai delicată.[84]

Gîndirea şi decizia oscilează între necesitatea construirii unui spațiu comun în care cetățenii să împărtăşească suficiente referințe pentru a putea discuta, trăi împreună şi a construi viitorul la care speră, legate de puternica afirmare a diferenților şi particularităților. Deci realitatea multiculturală a societăților noastre este în general acceptată, tratamentul politic şi juridic al acestei realități, cum ar fi definirea acestor drepturi, cele care revin persoanelor şi ca-

[83] *Educația pentru cetățenie într-o societate democratică. – Strasburg, Consiliul Europei, 2000, p.18*
[84] *Op. cit., p.19*

le ale grupurilor responsabile ale acestor drepturi, fără a neglija dimensiunea teritorială a definiției grupurilor. Nu ştim cum vor arăta culturile de mîine dar cu siguranță nu vor fi cea ce sunt astăzi sau ce au fost ieri.

În paralel cu ideia unui proiect colectiv ce implică o relație cu ceilalți, în special capacitatea de inițiativă şi recunoaşterea a celorlalți, un mare accent se pune în prezent pe conceptul de responsabilitate. Este oare un rrspuns la individualizarea şi fragmentarea societăților noastre urmărirea coeziunii sociale şi a noilor baze morale ale vieții comunitare? În mod clar, această noțiune trebuie studiată mai mult fără a se aduce în discuție principiile drepturilor omului şi fără a face din ea instrumentul unei noi confruntări sociale. Spre exemplu, accentul pe responsabilitate la nivel local nu trebuie să ne determine să neglijăm alte forme de responsabilitate, mai îndepărtate, repercusiunile deciziilor locale în alte locuri şi impactul deciziilor luate în altă parte asupra situațiilor locale. Analizarea responsabilității va avea de cîştigat fiind bazată pe practica educației privind cetățenia într-o societate democratică.[85]

Cuvîntul „responsabilitate" deschide cel puțin două căi de cercetare, acea a legii, care include ideea de responsabilitate juridică, şi una mai largă a unei capacități de a-i recunoaşte pe ceilalți şi a unei datorii de a răspunde la libertatea lor ca persoane care se află în posesia unor drepturi. Această din urmă abordare este diferită de prima şi o completează. Este diferită pentru că pledează în favoarea edinteficării ideii unei căi complementare a responsabilității pentru fiecare individ şi este complementară pentru că nu neagă importanța relațiilor sociale şi interpersonale. Aceasta îndepărtează orice ruptură între instituțiile publice, pe de o parte, avînd relații bazate pe conceptul de supunere puțin „incorect din punct de vedere politic", şi pe de altă parte, comunitatea în totalitate, societatea civilă neinfluiențată de nici o instituție, aprobată de societate care ar considerao ca mediu arhitipal pentru libertate. Libertatea este un proces continuu de construcție în interiorul relației între individ şi ceilalți, între lume şi el însuşi. Instituțiile nu sunt obstacole, ci cadrele necesare umane, prescriptive şi axiologice ale acțiunii. Responsabilitățile sunt legate de ideile de libertate şi puterile, ceea ce conferă conceptul de „cale" întregul său sens.[86]

„Participarea politică" este definită de obicei ca gradul în care cetățenii se folosesc de drepturile democratice aferente activității politice, la care sunt îndreptățiți prin lege. Participarea politică este un indicator al culturii politice şi al naturii politice al societății. Participarea politică mai e definită ca participare la procesele politice care conduc la selecționarea liderilor politici şi care

[85] *Ibidem, p.20*
[86] *Op.cit., p.21-22*

determină sau influențează politicile publice. Dreptul de a participa este o caracteristică a sistemelor politice democratice, dar el nu este întotdeauna exercitat pe deplin. Nivelul interesului politic şi al apatiei au fost deseori luate drept criterii ale participării şi non-participării, incluzînd apartenența la partidele politice, interesul exprimat pentru politică şi conştientizarea problemelor politice. Cercetările demonstrează că apatia este foarte extinsă, iar publicul interesat de politică este pretutindeni în minoritate. Totuşi, cu excepția apartenenței la partide, aceste criterii nu măsoară într-adevăr participarea la procesul politic. Criteriul principal rămîne votul din alegeri, dar există mari diferențe între națiuni (de exemplu, prezența la urnele de vot în SUA este întotdeauna mult mai scăzută decît în majoritatea statelor europene). Au existat încercări de corelare a criteriilor diferite de participare cu alte variabile cum ar fi ocupația, vîrsta, sexul, religia, nivelul educației şi mobilitatea socialş.[87]

Astfel, fiecare individ are într-o societate liberă, un anumit grad de răspundere civică. Întotdeauna, într-o democrație se presupune că fiecare cetățean are acele calități umane care îi furnizează motivația necesară pentru aşi hotărî obiectivul optim în viață. Fiecare cetățean posedă şi demnitate şi potențial pentru a-şi îmbunătăți poziția socială şi cunoştințele. Pentru a participa efectiv, cetățeanul trebuie informat operativ şi exact asupra chestiunilor publice importante. Preocuparea pentru acestea poate fi susținută printr-o multitudine de surse independente – cum ar fi, mass-media, informația asigurată de grupări şi organizații particulare, sursele guvernamentale, chestionarea funcționarilor publici, discuțiile cu cetățenii şi prietenii. Fiecare dintre acestea ajută la creşterea cunoştințelor cetățenilor şi la rafinarea opiniilor lor. În toate privințele, sunt necesare surse multiple de informare şi menținerea unei atitudini chibzuite, căci informația primită este inevitabil alterată de prejudecățile şi opiniile acelora care o vehiculează.

În scopul interpretării şi judecării adecvate a informației privind afacerile publice şi private, cetățeanul trebuie să beneficieze şi de o bună educație, care i-ar conferi capacitatea de a gîndi critic şi îl dotează cu un pachet informațional în care noile informații îşi găsesc locul. Tinerii cetățeni trebuie să facă cunoştință cu instituțiile şi procesele democrației şi să devină conştienți de ocaziile care se ivesc şi responsabilitatea. Pe măsură ce ei cresc trebuie să crească şi înțelegerea lor asupra sistemului politic şi asupra problemelor care le afectează viața. Thomas Jefferson, autorul Declarației de Independență şi al treilea preşedinte al SUA, era conştient de toate acestea, în anii de formare a țării sale: „Dacă o națiune se aşteaptă să fie ignorantă şi liberă, într-un stat civilizat, aşteaptă ceva ce nu a fost şi nu va fi niciodată.”

---

[87] *Opriță A. Op. cit., p.56*

Într-o democrație, educația este o unealtă necesară şi influentă, dar este o unealtă a societății, nu a guvernului, chiar dacă guvernul este răspunzător de asigurare educației în general. Şcoala trebuie să-i învețe pe elevi şi studenți cum funcționează democrația şi cum se pot ei implica în ea, dar în nici un caz nu trebuie ca ea să le controleze sau să le dicteze opiniile politice.[88]

Educația joacă un rol decisiv în viața unei societăți şi pentru a ne asigura un viitor sigur nouă şi urmaşilor noştri, trebuie să acordăm o mai mare atenție acestui aspect care este primordial în orice societate, care se vrea, cel puțin, democrată.

Bibliografie:

Almond G., Verba S., Cultura civică. Atitudini politice şi democrația în cele cinci națiuni. – Bucureşti, 1996.

Finn C. Politica într-o societate liberă. – Tîrgu-Mureş, 1996.

Guzun I. O cultură politică fragmentară. // Arena politicii, 1997, nr.9.

Opriță A., Ghidul democrației. – Bucureşti, 1999.

Educația pentru cetățenie într-o societate democratică. – Strasburg, Consiliul Europei, 2000.

CULTURA POLITICĂ ÎN CONDIȚIILE CULTURA POLITICĂ ÎN CONDIȚIILE TRANSFORMĂRILOR ACTUALE: CAZUL REPUBLICII MOLDOVA[89]

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra de Politologie
doctor habilitat, conferențiar

This article examines the principal aspects of modern political culture in the context of democratic social transformations. The main focus of the article lies on the conceptual parameters of political culture and it's essential criteria, namely, cultural pluralistic poststructuralism, cultural heterogeneity, cultural fragmentalism, and cultural conflict in transitional societies.

---

[88] *Finn C. Politica ontr-o societate liberг. – Tвrgu-Mureє, 1996, p.11*

[89] *Recenzent – doctor, profesor Ion SANDU*

On the basis of these and other criteria, the author exposes the specific charactersitics of political culture in Moldovan society. Amongst these are the lack of key content qualities of political culture; the increase in disparity between gnoseological, affective (emotive) and evaluative factors of political culture; intense fragmentaion of political mentality and culture, and emergence of diverse cultural models and subcultures; relatively low level of the culture of conflict and the culture of consensus, etc.

In conclusion, the mechanism of political culture in a transitional society, including Moldovan society, should be subject to requirements, norms and rules of democratization, and rid of the current tendencies of paternalism, fragmentalism, and intolerance in social relations.

Fenomenul culturii politice, ca parte intrinsecă şi integrantă a culturii în ansamblu, apare la o anumită etapă istorică, ca produs firesc al dezvoltării şi experienței sociale, o dată cu geneza şi evoluția cunoştințelor despre politică în general şi stat în particular, despre comportamentul politic şi arta de a conduce viața social-politică, precum şi cu implementarea acestor cunoştințe în diversele genuri ale practicii sociale. Privită în ipostază istorică ca fenomen social care evoluează şi se modifică substanțial ca conținut şi formă de la o etapă la alta, cultura politică este, *lato sensu*, "experiența istorică, memoria comunităților sociale şi a oamenilor în parte din sfera politică, orientările, deprinderile lor ce influențează comportamentul politic".[90]

Actualmente acest fenomen, poate că mai mult decât oricând, are o importanță majoră pentru societatea în tranzacție, care se vrea a fi democratică. Raportat la parametrii unei astfel de societăți fenomenul în cauză poate fi apreciat, analizat, perceput la justa valoare doar în conexiunea lui cu progresul social şi standardul de civilizație a acestei societăți, cu nivelul ei de viață şi de spiritualitate.

Este binecunoscut faptul, că tranziția actuală ce se desfăşoară sub semnul democratizării, este o etapă de sine stătătoare a procesului istoric, însuşirile specifice ale căreia o fac să nu coincidă pe deplin cu limitele acestuia, să se dezvolte sub un unghi, fie mai mare sau mai mic, față de linia general-istorică.[91] Atare tranziție, mult mai mult decât tranzițiile istorice este plină de trepte şi verigi intermediare, de stări şi procese excedentare şi haotice, de evenimente şi fenomene logice şi alogice, raționale şi iraționale, cu sens şi lipsite de sens şi perspectivă istorică, fapt determinat în preponderență de gradul culturii politice existente. Anume acesta, în toate complexitatea şi contra-

---

[90] *Политология. Энциклопедический словарь. – Москва, Publischers, 1993, с.264.*

[91] *Saca V. Interese politice şi relații politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, USM, 2001, p.23.*

rietatea lui, şi condiţionează specificul dihotomic, cu multiple elemente diforme, nesănătoase, al unghiului general-istoric şi particular – tranzitoriu al societăţii postsovietice.

Deci, caracterul transformărilor democratice actuale, de natură posttotalitară, depinde direct de realităţile culturii politice, de acumulările cantitative şi calitative din cadrul acesteia. Mai mult ca atât, cultura politică se impune drept expresie sintetică a acestor transformări, matricea experienţei sociale, drept factor-cheie al valorificării practicii social-politice, şi anume:

a) a practicii spiritual-politice, cu multitudinea ei de teorii, doctrine, orientări, convingeri, scopuri politice;

b) a experienţei activităţii politico-transformatoare, cu diversele ei forme şi metode;

c) a îmbinării prin juxtapunere a modalităţilor spirituale şi materiale de însuşire a experienţei instituţionale, a practicii politice în ansamblu.

Pornind de aici, cultura politică, indiferent de condiţiile social-istorice ale tranziţiei democratice, totalizează întreaga experienţă umană a dimensiunii politice, străbătând sfera politică ca totalitate şi întruchipând concomitent trei segmente de bază: cultura conştiinţei politice, cultura comportamentului politic şi cultura funcţionării instituţiilor şi organizaţiilor politice.

Pentru a înţelege mai bine substanţa culturii politice actuale, inclusiv de natură tranzitorie, este importantă definirea ei adecvată ca concept. În studiile şi lucrările apărute până în prezent sau profilat mai bine de 50 de definiţii a culturii politice, fapt ce vorbeşte de complexitatea acestei noţiuni. Generalizându-le pot fi remarcate patru abordări principale:

1. Abordarea multivalentă,[92] ce vizează politicul în toate ipostazele sale ca sferă aparte. Conform acestei viziuni factorul cultural-politic penetrează viaţa politică în întregime, reprezentând în sine "axa (sau veriga) verticală" care se întretaie complet cu sistemul relaţiilor orizontale a câmpului multidimensional politic;

2. Abordarea spirituală care reduce conceptul de cultură politică doar la atributele conştiinţei, spiritualităţii politice, în unele cazuri la ideologie,[93] în altele, la o sinteză a valorilor spiritual-politice şi la psihologia politică;[94]

---

[92] *A se vedea: Баталов Э.Я. Политическая культура как социальный феномен. // Вестник Московского университета. Сер.12. Социально-политические исследования. 1991, №5, с.70; Дегтярев А.А. Основы политической теории. – Москва, 1998, с.222-225.*

[93] *A se vedea: Кейзеров Н.М. Политическая и правовая культура. – Москва, 1983, с.15-17.*

[94] *A se vedea: Solomon C. Aspecte ale vieţii politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chişinău, 2002, p.214.*

3. Abordarea comportamentală, care la fel are caracter reducționist, în sens că examinează cultura politică fie ca ansamblul modelelor de comportament însuşite şi transmise social,[95] fie ca parte calitativă a activității politice[96] sau ca tip de relații stabile între obiective, directive, valori şi forme ale comportamentului şi activității politice;[97]

4. Abordarea mixtă,[98] spiritual-comportamentală, axată pe juxtapunerea şi integrarea factorilor spiritual-valoric, atitudineonal, comportamental şi instituțional.

În opinia mea, ultima abordare este mai acceptabilă, dat fiind că exprimă mai adecvat formatul şi fondul conceptual al culturii politice, chiar şi în condițiile tranziției când aceasta din urmă suportă o perioadă instabilă, deloc simplă, cea a acumulării de sens propriu. Opinez în favoarea abordării spiritual-comportamentale din considerentul că substanța ca atare a culturii politice nu poate fi concepută *ad libitum*, prin relevarea doar a unor priorități, prisme, fațete a ei, ci în mod integral, ținându-se cont de întreaga sa diversitate de dimensiuni esențiale şi chiar adiacente.

Cultura politică, inclusiv de tip tranzitoriu, poate fi înțeleasă, în sensul propriu al cuvântului, numai dacă o raportăm la virtuțile ei cognitive, apreciative, axiologice, instituționale, comportamentale. Mă refer la cultură nu doar ca totalitate de valori spirituale, ci şi ca comportament, proces, activitate de creare şi folosire a acestor valori. De aici consider cultura politică drept un sistem de valori şi norme, idei şi reprezentări, credințe şi convingeri, obiceiuri şi tradiții politice, de stereotipuri a comportamentului şi activității politice, ale membrilor societății în raport cu viața politică, cu sistemul instituțional politic, cu normele şi regulile relațiilor politice.

Prin această definiție a culturii politice distingem nu numai elementul său cheie, consolidator – concepția politică despre lume, spiritualitatea politică – ci şi elemente de psihologie politică. Totodată, cultura politică este imanent legată de subiecții, purtătorii săi. Prin acestea din urmă, îndeosebi prin

---

[95] *A se vedea: Voiculescu M. Tratat de politologie. – Bucureşti, 2002, p.75.*

[96] *A se vedea: Щегорцев В.А. Политическая культура: модели и реальности. – Москва, 1990, с.16.*

[97] *A se vedea: Sandu I., Colațchi A. Cultura politică: abordări conceptuale şi specificul ei în Republica Moldova. // Analele Ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria "Ştiințe socio-umanistice". Vol.II. – Chişinău, 2002, p.104.*

[98] *A se vedea: Almond G., Verba S. Cultura civică. – Bucureşti, 1996; Гаджиев К.С. Политическая культура: концептуальный аспект. // Политические исследования, 1991, №6; Varzari P., Tăbîrță S. Cultura politică în societățile postcomuniste: realități şi perspective. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău, 2001.*

instituții şi organizații, ea există, funcționează, se dezvoltă, capătă noi contururi, într-un cuvânt creşte. Dar tot prin purtători cultura politică poate să descrească, să ajungă în declin şi respectiv, să contribuie la deformarea procesului politic şi a sistemului social în ansamblu.

Bineînțeles, cele enunțate vis-à-vis de conceptul de cultură politică au un anume specific în diferite condiții sociale ale tranziției spre democrație, deoarece elementele lui sînt instabile, inconsistente, se manifestă ca tendințe nedezvoltate în raport cu atributele cultural-politice ale societății democratice. Pornind de la teoria şi practica extrem de contradictorie a acestui concept în cazul societății moldoveneşti, în transformare, apar unele întrebări:

1. Există oare astăzi o cultură politică a moldovenilor, a populației Republicii Moldova, uniform distribuită?
2. Care sînt elementele dominante în substanța acestei culturi: inovatoare sau conservatoare?
3. Este oare populația Republicii Moldova aptă, dispusă şi interesată să-şi structureze o cultură politică de factură democratică?

Răspunsul la aceste întrebări este pe cât de important, pe atât de necesar şi neunivoc. El depinde de mai mulți factori, în special, de conştinetizarea profundă a triadei “din ce regim venim (comunist), în ce regim de aflăm (postcomunist, postototalitar) şi încotro mergem”. Dacă primele două segmente a acestei triade sînt deja mai mult sau mai puțin asimilate ştiințific, atunci identificarea celui de al treilea e destul de problematică, excepție fiind cunoaşterea surselor de alimentare a lui de către unele construcții politice, ideologice paradoxale de tipul “juxtapunerea strategiilor democratice şi a tacticilor autoritare”.

Desigur, astăzi sînt unele argumente în susținerea ipotezei existenței unui spațiu al tranziției culturii politice identificat prin perceperea tranziției, a obiectivelor, instabilității şi declinului ei, prin structurarea partidelor politice, exercitarea dreptului de vot, instituționalizarea sondajelor de opinie publică. Însă în mod fundamental nu putem afirma că populația Moldovei are aptitudini evidente pentru democrație, iar de aici că ar avea şi o cultură politică pe măsură. Această populație, deşi din punct de vedere social, etnic, regional etc., este diferită, în majoritatea ei înclină spre paternalismul de altădată, are nevoie de tutelă, fie comunistă sau de altă natură.

Pe de altă parte, însăşi Puterea, elita conducătoare, nu dispune de o cultură politică pe măsură, iar de aici rezultă şi calitatea proastă a conducerii, calitatea scăzută a transformărilor sociale. Astăzi, în condițiile Moldovei, postulatul lui E.Shils[99] despre cultură (factor integrativ) şi putere (factor de condu-

[99] *Shils E. The Intelectuals and the Power: Other Essays. – Chicago-London, 1972.*

cere), ca două garante posibile ale activității politice, este puternic deformat. Interesul puterilor şi nivelul lor de cultură nu numai că nu corespunde, ci şi reproduce stări de anticultură. Mă refer atât la putere (conducere), cît şi la contraputere (opoziție).

Grosso modo, cultura politică din societățile de tipul celei moldoveneşti se distinge printr-o diversitate de elemente neomogene, grupate şi caracterizate de către politologul rus K.Gadjiev în funcție de anumite criterii.[100]

Unu: pluristructuralitate culturală, adică îmbinarea (mai bine zis combinarea ciudată – V.S.) elementelor tradiționale (etatism, totalitarism, anarhism, personificare, colectivism, solidarism, mesianism), sovietice (idealism, vojdism, egalitarism) şi moderniste (individualism, libera concurență, drepturi şi libertăți ale omului).

Doi: eterogenitate culturală, adică manifestarea diferitelor subculturi – etnice, religioase, confesionale etc.

Trei: fragmentarism cultural, în sens de fluctuații, nedeterminare, ruptură de orientări şi obiective.

Patru: conflictualitate culturală, exprimată prin lipsă de consens social, prin împărțirea socialului în câteva direcții (mai bine zis segmente adverse – V.S.): societate şi putere, popor şi intelectualitate, trecut-prezent-viitor.

Pe lângă criteriile enumerate, consider important şi necesar a ține cont de unele criterii care în viziunea mea exprimă raporturile multivalente ale culturii politice cu alte fenomene social-politice, fiindcă semnificațiile ei sociale le putem deduce nu atât din propria sferă, cît din aceste raporturi. Din astfel de criterii menționăm:

- caracterul concordant / discordant al binomului cultură politică-civilizație;
- caracterul dihotomic al raportului cultură politică – putere politică;
- caracterul relației dintre paradigma culturii politice şi cea a sistemului politic;
- caracterul conexiunii “cultură politică - democrație”;
- caracterul corelației dintre cultura politică şi stilul politic.

Potrivit criteriilor sus-menționate ale culturii politice în tranziție, atât de natură proprie, cât şi combinată, pot fi relevate unele particularități politico-culturale din societatea moldovenească. Acestea au, desigur, nu puține tangențe cu realitățile culturii politice din alte puncte ale spațiului postsovietic.

În primul rând, insuficiența evidentă de substanță a culturii politice, ceea ce înseamnă că ea deocamdată nu a devenit un factor integrativ nici a soci-

---

[100] *A se vedea: Гаджиев К. Размышления о политической культуре современной России. // Мировая экономика и международные отношения, 1996, №2, p.27.*

alului în general, nici a politicului, în particular, şi cu atât mai mult, a relațiilor politico-culturale. Cultura politică nu poate fi considerată astfel deoarece în cei aproape 15 ani ai tranziției procesul transformator din societate este cuprins de mari disproporții între politică-cultură, politică-social, politică-economie. De exemplu, "constituirea instituțiilor democrației parlamentare a noului stat partidist, a noii elite politice, nu se completează cu o democratizare respectivă a sistemului politic în general şi cu apariția unei culturi politice democratice în particular".[101]

O asemenea constatare este confirmată plenar de activitatea instituției parlamentare moldoveneşti din momentul apariției sale până în prezent. În această instituție, considerată democratică, mai degrabă se reproduc, cum ar spune A. de Tocqueville,[102] tradițiile, regulile vechi autoritare.

În al doilea rând, creşterea discordanțelor dintre cele trei dimensiuni structurale ale culturii politice: cognitivă, afectivă şi evaluativă. Adică apare o necorespundere evidentă între cunoştințe şi orientări, cunoştințe şi comportament, orientări valorice şi comportament, orientări şi acțiuni, fapt urmărit la o bună parte atât a elitei politice, liderilor politici, cât şi a maselor. De aici şi se manifestă fenomenul Standardului Dublu (a spune una şi a face alta) şi chiar a Standardului Triplu (a gândi una, a spune alta şi a face altceva) în societate. Astfel de standarde sânt caracteristice de la un scrutin electoral la altul pentru majoritatea liderilor, elitelor de partid.

În al treilea rând, în cadrul culturii politice apare fenomenul antinomic "omogenitate-eterogenitate". Opoziția dintre aceste două elemente exprimă pe de o parte, slăbirea şi chiar subminarea purtătorilor culturii, adică caracterul redus de omogenitate culturală de unitate în cultură, iar pe de altă parte, gradul înalt de eterogenitate culturală, de creştere a diversității exponențial-culturale.

În al patrulea rând, transformările sociale din societatea moldovenească se desfăşoară în condiții de fragmentare intensă şi excesivă a mentalității şi culturii politice, care în fond reflectă dezbinarea sociumului în forțe politice şi sociale contrarii. Diversele interese a acestor forțe generează diferite modele culturale sau subculturi (ale elitelor, maselor) care se deosebesc între ele prin stereotipuri de gândire, de limbaj politic. Atare subculturi întruchipează o sinteză a valorilor politice noi şi vechi, a orientărilor şi standardelor moderne şi tradiționale de activitate. În cadrul mentalității politice a majorității forțelor politice are loc un amestec ciudat de elemente incompatibile – liberal-

---

[101] *Мейер Г. Политическая культура Восточной Европы: взгляд со стороны. // Вестник Московского университета. Сер.12. Социально-политические исследования, 1994, №5, с.5.*

[102] *Tocqueville, de A. Despre democrație în America. Vol.I-II. – Bucureşti,1995.*

democratice, autoritare, totalitare, fapt ce conduce la ritmurile frânte ale transformărilor democratice.

În al cincilea rând, experienţa politico-culturală acumulată în spaţiul moldovenesc pe parcursul anilor '90 până în prezent se caracterizează printr-o abundenţă de paradoxuri la nivel de mentalitate şi comportament. Principalele dintre acestea sânt: paradoxul stihinic (susţinerea şi totodată, nesusţinerea relaţiilor de piaţă de către majoritatea populaţiei); paradoxul hrăpăreţilor (a oligarhilor, diferitor combinatori, care justifică uzurparea bogăţiei naţionale prin "grija" faţă de viitorul ţării); paradoxul "mutanţilor" (cei care-şi schimbă brusc concepţia despre lume, declarându-se adepţii unor idei şi convingeri diametral opuse în raport cu acelea pe care le-au împărtăşit o viaţă); paradoxul "staierilor rătăcitori", adică a migranţilor dintr-un partid în altul; paradoxul simulanţilor (îndeosebi în rândurile funcţionarilor), care imită grija faţă de binele public, dar în fond îl subminează.

Pentru tranziţia moldovenească omul paradoxal, orientările paradoxale sînt atribute indispensabile. Ele nu trebuie ignorate, ci concepute şi folosite raţional la rezolvarea problemelor sociale. Adică segmentul oamenilor vechi cu orientări paradoxale trebuie reevaluat şi reorientat la reforme noi, calea principală fiind resocializarea lui.

În al şaselea rând, în societatea moldovenească, ca dealtfel şi în alte societăţi postsovietice, nu există tipuri politico-culturale deja formate, ci tipuri în proces de constituire. Acestea corespund doar parţial metodologiei tipologice a culturii politice elaborate de G.Almond şi S.Verba. În cazul Moldovei realmente nu avem tipuri culturale strict combinate: "parohial-dependent", "dependent-activ", "parohial-activ". Mai degrabă se produce o simbioză alogică de elemente ce dă naştere tipului dinamic "tradiţional-dependent-activ" cu o dominare la o etapă sau alta a tranziţiei a unuia din elemente.

La începutul tranziţiei moldoveneşti devine predominant elementul parohial, orientat spre renaşterea valorilor istorico-culturale. Invers, spre mijlocul anilor '90 factorul tradiţional (parohial) treptat trece pe poziţii secunde, pasive, iar cel activ, participativ se înviorează, căpătând tot mai multe forme reale de manifestare, fie lideriale, grupale sau instituţionale. Spre sfârşitul anilor '90 elementul democratic participativ se păstrează însă nu avansează, devine întrucâtva decepţionat de insuccesele reformelor.

În asemenea condiţii, în special după anul 2001, se înviorează elementul dependent cu tendinţe autoritare, care în scopul depăşirii crizei sistemice şi realizării programelor democratice consideră necesar a concentra tot mai multe împuterniciri în mînile organelor executive. Forma de guvernare se schimbă din semiprezidenţială în parlamentară, dar în realitate poziţiile-cheie le deţine instituţia prezidenţială, şeful statului.

În linii mari tipurile cultural-politice din Moldova nu asigură coerență şi stabilitate relațională, coexistență în limite raționale a tradiției şi inovației culturale. Ele exprimă în mod sintetic rupturi, dezechilibre sociale şi politice.

În al şaptelea rând, în societate a existat şi continuă să existe un nivel minim de convingere a populației în capacitatea sistemului politic, a puterii, de a reforma radical relațiile sociale. Dacă la începuturile tranziției majoritatea populației credea într-o schimbare relativ rapidă, spre bine, a vieții sociale, atunci pe măsura tărăgănării reformelor această majoritate este cuprinsă de apatie, de fenomenul catastrofismului. Acesta din urmă este considerat de unii savanți[103] drept o reacție firească a maselor, a culturii politice vechi, la schimbarea modelului de relații între stat şi societate, stat şi cetățeni. Această reacție a condus la un tragism social în societate, inclusiv la emigrarea în masă a populației.

În al optulea rând, în condițiile transformărilor sociale din Republica Moldova urmărim un nivel redus de încredere a cetățenilor față de instituțiile şi organele de stat. Sondajele atestă că cetățenii țării manifestă doar o oarecare încredere față de Parlament – 33,6%, Guvern – 37,4%, Preşedintele țării – 44,0%, justiție – 25,2%, primărie – 43,6%, partide politice – 17,3%.[104]

În al nouălea rând, nivelul culturii politice din societate este demonstrat şi de votul alegătorilor. Alegerea politică a acestuia este determinată nu atât de motive politice clare, de concepte general acceptate, cât de motive individuale între simpatie şi antipatie, de stări psihologice. Alegerile prezidențiale, parlamentare şi locale din Republica Moldova au scos la iveală faptul că în cultura politică a electoratului mai persistă orientarea spre valorile socialist-egalitariste, că alegătorii sînt dominați şi dirijați de elite guvernante foarte birocratizate, de partide politice care tind cu orice preț să ajungă la putere sau să-şi mențină puterea.

În al zecelea rând, în societatea moldovenească urmărim un nivel relativ scăzut de cultură a conflictului şi de cultură a consensului, un deficit de estetică conflictuală şi consensuală. În acest sens raportul dintre putere şi cultură poate căpăta coerență şi efect doar dacă se centrează pe factorul consensului liber în cadrul conflictului şi a conflictului moderat în cadrul consensului.

Corelația între cultură, putere şi consens este specifică în diferite țări în tranziție. Dacă în tranzițiile de pact (Cehia, Ungaria, Polonia, Slovenia, țările Baltice), unde transformările se bazează pe pacturi fireşti între actori, consensul este asigurat mai întâi de factorul culturii, tradiției consensuale, atunci în tranzițiile paralizante de tip impus (de exemplu, moldovenească) nu există o

---

[103] *Кертман Г.Л. Катастрофизм в контексте российской политической культуры. // ПОЛИС, 2000, №4.*

[104] *Barometrul de opinie publică. Aprilie-ma 2004. – Chişinău, IPP, 2004, p.44.*

joncțiune coerentă între putere, cultură şi consens. Deficitul de cultură politică de aici este cauza principală a lipsei de consens sau a existenței unor consensuri silite, instabile, frânte. În asemenea condiții lipseşte acordul între purtătorii diferitor subculturi în ce priveşte valorile fundamentale, idealurile şi scopurile urmărite.[105] Lipseşte încrederea între grupuri şi categorii sociale, între elite şi mase.

Deci, sciziunea culturală este o piedică serioasă în acumularea elementului de pact, de consens. Omul, Puterea, societatea tranziției postotalitare are o capacitate limitată de a căuta noi sensuri de viață, de conviețuire şi respectiv, de înțelegere. Ei nu pot găsi căi raționale de îmbinare a socialului şi culturalului, politicului şi culturalului, fiind nevoiți în scopul supraviețuirii (iar puterea, în scopul menținerii sale cu orice preț) în fața reformelor să recurgă la mijloace anticonsens, anticultură.

Totodată, drept impediment al unității politico-culturale, al consensului politico-cultural în societate rămâne a fi slăbiciunea liberalismului în sens larg: ca mod de gândire şi activitate, ca interes şi relație transformatoare. Fiind identificat de obicei cu civilizația Vestică liberalismul postmodern caută noi modalități de a reforma autoritatea politică de a activiza tărâmul libertății umane, modalități care deocamdată nu le putem atribui liberalismului în devenire a societății postcomuniste. Acest fapt, plus activitatea forțelor neocomuniste, menține starea de sciziune a culturii, stereotipurile cultural-politice, stimulează tendințele autoritare în cultură, împiedică reconştientizarea critică a valorilor.

Desigur, energia redusă sau dimpotrivă, excesivă, a liberalismului postcomunist exprimă nu atât poziția slabă a elitei politice liberale sau a păturilor mijlocii, ca izvor de consens, cît bifurcația liberalismului în general între valorile autoritare şi populare, cît incapacitatea liberalismului de a căuta măsura eficientă a dialogului său cu autoritarul şi popularul. De aici rezultă că deficitul culturii politice consensuale este determinat în mare măsură de sciziunile în cultura elitară, care în fond reflectă opunerea dintre subculturile autoritară şi liberală.

În condițiile lipsei sau ineficienței dialogului între autoritar şi liberal (de exemplu, la mesele rotunde de tip moldav) creşte nemulțumirea celor de jos, fapt ce produce mereu instabilitate în societate.

Cred că o cultură politică a înțelegerii, o societate consensuală poate fi edificată din inițiativa şi cu susținerea forțelor liberale. O conducere liberală puternică, de care astăzi are nevoie cauza reformării şi consolidării democra-

---

[105] *A se vedea: Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării. – Chişinău, 1999, p.76.*

tice în tot spațiul posttotalitar, este mai atractivă, mai eficientă decât oricare autoritate centrală puternică în atingerea consensului, a echilibrului între diverse subculturi. Dar pentru a căpăta forma şi conținutul său autentic, a face față necesităților societății, a fi receptiv la specificul subculturilor existente, liberalismul politic de natură postcomnistă trebuie să-şi reformeze radical rândurile proprii, în direcția culturalizării şi consensualizării lor, să fie autocritic în activitate şi relații, să depăşească definitiv faza acțiunilor iresponsabile.

Desigur, formarea culturii politice de consens în condițiile opunerii diferitor subculturi, îndeosebi autoritar-tradițională şi liberală, este un proces pe cît de important pe atât de anevoios. El presupune:

a) conştientizarea profundă de către purtătorii subculturilor divergente a vieții social-politice în toată complexitatea ei;

b) acumularea cunoştințelor şi deprinderilor, experienței consensuale, a voinței politice de consens;

c) crearea unei baze socio-economice, juridice, morale dezvoltate a consensului.

Concluzia generală este că mecanismul culturii politice a societății în transformare, inclusiv moldoveneşti, trebuie supus în întregime exigențelor democratizării, curățat de excesivitate de partenalism, catastrofism, intoleranță, fragmentarism.

Bibliografia

Almond G., Verba S. Cultura Civică. - Bucureşti, 1996.

Anikin V. Cultura compromisului în societate: realitatea şi perspectivele. // Socio-Analiză, 1996, Nr.2.

Barometrul de Opinie Publică. / Institutul de Politici Publice. - Chişinău, 2004, aprilie-mai.

Баталов Э.Я. Политическая культура как социальный феномен. // Вестник Московского Университета. Серия 12. Социально-политические исследования. 1991, №5.

Гаджиев К.С. Политическая культура: концептуальный аспект. // Политические исследования, 1991, №6.

Гаджиев К.С. Размышления о политической культуре современной России. // Мировая экономика и международные отношения, 1996, №2.

Кейзеров Н.М. Политическая и правовая культура. - Москва, 1983.

Кертман Г.Л. Катастрофизм в контексте российской политической культуры. // ПОЛИС, 2000, №4.

Crăiuțu A. Cultura politică şi societate postcomunistă: condiții ale democrației. // POLIS, 1994, Nr.3.

Chiorescu Iu. Cultura politică din Republica Moldova: aspecte tranzitorii. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, 2003.
Культура и реформа. // ПОЛИС, 1993, №2.
Давыдов А.П. Раскол в русской политической культуре как препятствие для «навязанной» и «пактированной» моделей перехода. // ПОЛИС, 1999, №3.
Firică A. Cultura politică în tranziţie: cazul României. // www.ecst.csuchico.edu./-dinup/PoliticalArena /românia.html
Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării (aspecte ale procesului de constituire a unui sistem politic).- Chişinău, 1999.
Josanu Iu. Cultura politică. Abordare de concept. // Arena Politicii, 1996, Nr.5.
Мейер Г. Политическая культура Восточной Европы: взгляд со стороны. // Вестник Московского Университета. Серия 12. Социально-политические исследования. 1994, №5.
Saca V. Interese politice şi relaţii politice: dimensiuni tranzitorii.- Chişinău, 2001.
Sandu I., Colaţchi A. Cultura politică: abordări conceptuale şi specificul ei în Republica Moldova. // Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe socioumanistice”. Vol. II. – Chişinău, 2002.
Solomon C. Aspecte ale vieţii politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chişinău, 2002.
Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziţie. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău, 2001.
Ţurcan G. Cultura politică a studenţilor şi procesul democratizării societăţii. // Valorile spirituale în procesul educaţiei. Conferinţa Ştiinţifică Interuniversitară. – Chişinău, 2003.
Щегорцев В.А. Политическая культура: модели и реальности.- Москва, 1990.
Varzari P., Tăbîrţă S. Cultura politică în societăţile postcomuniste: realităţi şi perspective. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău, 2001.
Voiculescu M. Tratat de politologie. – Bucureşti, 2002.

RELAȚIA ONG - POLITICA ŞI IMPLICAȚIILE EI ASUPRA FORMĂRII CULTURII POLITICE[106]

Valerian TĂBÎRȚĂ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Lector, magistru în ştiințe politice

The relation NGOs-Politics is analyzed in the article. Also, the link between political culture development and NGOs in Republic of Moldova is viedly stressed in this article. In the first part of the article the author stress on the co-relation and interdependence between Civil Society, NGOs and Political Culture. He conclude that not only knowledge and education contribute to political culture development but the participation of the citizens and the functionlity of political and civil society institutions and organizations also.

After this the author describe the emergence on the NGOs after the 1990 and their level of imlication in the political life of the country. Some statitical data about the colaboration between political parties and NGOs are given. From this data the author concludes that there is a low level of colaboration and imlication of NGOs in politics. The couses of this situatation are ephacises. In the same time, some examples of official initiatives of the Government to involve NGOs in poltical processes are gieven.

The author gives some recomandation on political parties and NGOs colaboration and argue that public policies formulation and elaboration is the perfect field of colaboration of thise two. Also, he tryes to argue and gives some examples to show the direct dependence of political culture, democratization in Republic of Moldova and NGOs emergence and development.

Procesul politic în statele Europei de Est a pus capăt regimurilor comuniste, punând bazele democrației. Trecerea de la un regim politic totalitar la unul democratic este însoțită nu numai de modificări structurale, ci şi de modificări la nivelul culturii politice. Savanții occidentali au observat că socialismul nu a putut crea o cultură politică în stare să-l susțină. După cum susțin renumiții savanți în domeniu G.Almond şi S.Verba, cultura politică nu este numai cunoaştere, ci şi sentiment şi evaluare, fiind imposibilă crearea omului

---

[106] *Recenzent - doctor, conferențiar Claudia ZAVTUR*

"de tip nou" pe baza unei înlocuiri a aranjamentului structural al politicii si socialului.

Cultura politică democratică trebuie să se dezvolte pe baza structurilor ca sindicatele, uniuni şi grupe de ajutor reciproc, diverse organizații sociale şi neguvernamentale care sânt independente de stat. La aceasta trebuie de adăugat pregătirea şi competența cetățenilor de a participa în viața politică, hotărârea problemelor cu toată responsabilitatea, sau înțelegerea scopurilor conducătoare în politică. Sânt necesare motivări şi activizări a indivizilor, şi de asemenea colaborarea coordonată în instituțiile statale şi nestatale.

Cercetătorii din Vest sunt unanimi în aceea că afirmarea şi stabilitatea sistemelor democratice este direct legat de creşterea clasei mijlocii a societății, predominarea considerabilă a ei față de păturile slab asigurate a populației. Reiese că unul din subiectele de bază a culturii politice democratice este clasa mijlocie şi organizațiile sale, ce dispun de posibilități necesare intelectuale şi materiale pentru crearea, folosirea şi susținerea unui regim democratic[107].

De aceea în statele postcomuniste, activitatea organelor centrale trebuie să fie îndreptate la susținerea multilaterală a clasei mijlocii şi mici, ce va contribui la susținerea şi afirmarea unei culturi şi respectiv a unei culturi politice înalte, şi la fel va contribui la dezvoltarea unei societăți democratice.

În condițiile democratizării societăților statelor postcomuniste, cultura politică se prezintă ca cultura relațiilor între cei conduşi şi cei ce conduc, cultura respectării drepturilor şi obligațiunilor de fiecare cetățean, cultura legitimității, ca cultura relațiilor naționale, a relației față de femeie, oameni ce fac parte din alte pături sociale, ca o cultură a puterii politice şi în sfârşit ca o cultură a democratizării în sensul cel mai larg a acestui cuvânt. Cultura politică a democrației cere de la fiecare membru a societății independență şi responsebilitate, o competență politică determinată şi o conştientizare juridică înaltă, dar în principal un nivel ridicat al moralității, a culturii spirituale. Cultura politică democratică, este mai întâi de toate coacțiunea democrației, participarea în dezvoltarea ei în viața socială, în deosebi în sferele sociale şi economice.

Nu în ultimul rînd, cultura politică a societății în tranziție se exprimă în activitatea instituțiilor sale. Procesul creării culturii politice, care presupune nu numai discuții, pluralism, dar şi ordinea de drept, necesară pentru ca democrația să lucreze, putere ce se bazează pe legea unică pentru toți, ea avânt înainte. Acest proces este unul din factorii modernizării sistemului politic, a dezvoltării democrației. În condițiile procesului democratic al dezvoltării se

---

[107] *Джунусов А. Политическая культура: концептуальные аспекты. // Социально-политический журнал, 1994, №11-12, p.83.*

aranjează un nou tip de cultură politică, ce reprezintă sinteza experienței istorice a dezvoltării relațiilor politice.

Astăzi în statele în tranziție există subculturi politice concurențiale. În mersul interacțiunii lor, în condițiile reînnoirii democratice a societății şi includerii ei în cursul dezvoltării civilizației mondiale, trebuie să se formeze cultura politică a unei democrații sintetizate noi, ce se bazează deja nu pe cultura autoritară a utilității, dar pe cultura democratică a demnității.

Odată cu începutul trecerii societății noastre la democrație mulți cercetători locali credeau că numai participarea la practica politică (mitinguri, demonstrații), va fi îndeajuns pentru formarea unei culturi politice democratice. Însă pentru constituirea adevărată a culturii politice este necesar şi asimilarea cunoştințelor politice ce depind de instruirea politică adecvată a populației, socializarea politică a individului, promovarea coerentă a unui sistem de valori democratice, general umane, derularea coerentă a reformelor economice, sociale şi politice[108].

Prin urmare, stabilitatea politică nu poate fi obținută fără nişte mişcări simțitoare în direcția creşterii bunăstării materiale a populației, fără crearea unui sistem puternic al protecției sociale a cetățenilor, fără o legislație cu caracter economic şi nu în ultimul rând, fără prezența unei clase de mijloc numeroase, care constituie baza socială durabilă şi stabilă a oricărei societăți democratice. Republica noastră se caracterizează printr-o dezvoltare incertă şi chiar contradictorie a proceselor democratice, aceasta fiind condiționată de jocul forțelor politice din societate care se reflectă negativ asupra stării de spirit a populației, sporind astfel tensiunile politice şi confruntările dintre ramurile puterii de stat[109].

Cunoştințele politice sunt ca atare cunoştințe despre sfera politică a societății, despre diversele ideologii politice, despre instituțiile legitime şi procedurile legale cu ajutorul cărora se asigură participarea cetățenilor la procesele politice. Dacă ne referim la societatea noastră, observăm că nivelul cunoştințelor politice a scăzut, ce se explică prin faptul sărăciei unei majorități a populației. Ca urmare a agravării crizei social-economice, a lipsei mijloacelor financiare şi materiale pentru instruirea populației, în societatea noastră scade nivelul de informare a ei. Scăderea în continuare a nivelului de informare a societății şi deci de instruire a populației accentuează şi mai mult analfabetismul politic, ce generează critică, atitudine de ignorare sau de respingere față de procesul politic din partea cetățenilor[110].

---

[108] *Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării. – Chişinău, 1999, p.81.*
[109] *ibidem, p.93.*
[110] *Ibidem, p.103*

Cultura politică a societăţii noastre actuale se formează în procesul intercalării şi sintezei a diferitor norme şi tradiţii, valori şi viziuni, orientări şi convingeri politice, care fiind exprimate în diferite simboluri, generează diverse atitudini, adesea opuse, faţă de politică şi un comportament politic necorespunzător al membrilor societăţii. Acest fapt, în ultima instanţă, se răsfrînge negativ asupra derulării adecvate a transformărilor democratice. În acelaşi timp, promovarea nesistemică a reformelor economico-sociale, sărăcia în masă şi reducerea bruscă a locului şi rolului statului în viaţa social-economică a ţării contribuie la micşorarea interesului cetăţenilor faţă de politică, la scăderea participării lor în viaţa politică a societăţii.

Conştientizarea necesităţii de a participa activ la procesul politic, competenţa, sporirea responsabilităţii, înţelegerea justă a scopurilor majore ale transformărilor democratice depinde, desigur, nu numai de activitatea instituţiilor de stat, ci şi de funcţionarea instituţiilor societăţii civile, cum ar fi sindicatele, grupurile de interes, organizaţiile neguvernamentale (ONG-urile).

Anume de ONG-uri se leagă imaginea societaţii civile şi a sectorului non-profit din Republica Moldova, care pe parcursul a ultimilor 5-6 ani, a cre-scut cantitativ şi, de ce nu, calitativ. În confirmarea celor spuse mai sus e destul de comparat numărul ONG-urilor înregistrate în 1998, care e de 585[111] şi celor înregistrate în anul 2001, ce a crescut pînă la 2758[112].

Deşi, teoria politică include sindicatele şi partidele politice în cadrul societăţii civile, la noi în ţară, acestea din urmă au devenit mai mult părţi constituente a politicului de cît a societăţii civile. Sindicatele, în ultimul deceniu, fiind mai mult nişte "domene" sau "vasali" a Guvernului, iar de la un timp încoace, de la proclamarea "erei" divizării societăţii în ai noştri şi nu ai noştri, tot mai mult se găsesc în ipostaza de luptă poziţională cu Guvernul actual pe de o parte şi a supunerii instituţionale pe de altă parte, în primul caz fiind vorba de Confederaţia Sindicatelor din Republica Moldova iar în al doilea de Confederaţia sindicatelor "Solidaritate". Partidele politice pe de altă parte de la constituirea lor sînt, ceea ce e şi firesc, sînt preocupate de cucerirea puterii, pereclitîndu-se la guvernare, pierzînd din încrederea poporului sau electoratului din ce în ce mai mult.

Această politizare vădită a societăţii moldveneşti nu a ocolit nici ONG-urile. Dacă analizăm relaţia ONG - politică, atunci cred că trebuie în primul rînd să menţionăm că această relaţie nu este întotdeauna binevenită, iar legislaţia Republicii Moldova a adoptat unele prevederi legislative pentru a "face

---

[111] *Catalog al organizaţiilor neguvernamentale din Republica Moldova, 1998, extras de pe: http://www.ngo.md/introducere.html, la 27iunie, 2004*

[112] *Situaţia sectorului neguvernamental în Republica Moldova. // Vocea civică, 2002, nr.3, p.6*

cît mai dificilă" implicarea masivă a ONG-urilor în susținerea unor forțe politice.

Astfel, a fost adoptată Legea cu privire la asociațiile obştești în care s-au categorisit ONG-urile în cele de beneficiu mutual şi cele de beneficiu public, ultimei categorii oferindu-i-se un spectru mai larg de facilități fiscale şi de altă natură. Unul din criteriile de bază pentru ca ONG-uri să fie calificate drept organizații de utilitate publică, şi să li se ofere un certificat în acest sens de către Comisia de certificare de pe lîngă Ministerul Justiției, a fost neimplicarea în susținerea deschisă şi declarată a concurenților politici în campaniile electorale.

Această prevedere, pe de altă parte, a fost ca o metodă de contracarare a unui presupus tratament preferențial din partea învingătorilor în competițiile electorale a ONG-urilor care susțin anumite forțe politice sau, din contra, pot suferi de pe urma unui tratament discriminator în cazul în care au susținut forțe politice care au pierdut competiția electorală. Pe de altă parte, suportul deschis al partidelor din partea ONG-uri nu a fost interzis, numai că acest gen de ONG-uri nu poate beneficia de statutul de organizație de utilitate publică, fiind calificate drept organizații de beneficiu mutual a celor care susțin o anumită forță politică.

Dar aceste prevederi nu au stopat din activismul şi implicarea politică a ONG-urilor. Putem adăuga aici că însuşi puterea de stat contribuie în mare parte la aceasta. Aşa, spre exemplu, ONG-urile au fost invitate să participe la dialogul inițiat în luna martie 2003 de către preşedintele țării, V.Voronin, în cadrul aşa-numitului Pact Social. Această acțiune a purtat o vădită tentă politică mai ales că preşedintele țării este şi preşedinte al Partidului Comuniştilor (PCRM) de guvernămînt, ONG-urile, pe lîngă implicarea directă în discutarea problemelor statale, indirect au contribuit la ridicarea reitingului şi îmbunătățirea imaginii partidului de guvernămînt şi toate acestea "cu acordul" autorităților statale.

Un alt exemplu semnificativ în sensul relației ONG - politică este constituirea Comitetului pentru Apararea Independentei si Constitutiei Republicii Moldova, unde pe lîngă partidele politice de opoziție atît parlamentare cît şi extraparlamentare s-au aliniat şi un număr de ONG-uri într-un protest împotriva proiectului de federalizare a Republicii Moldova propus de Federația Rusă, cunoscut sub denumirea de "Planul Kozak". Pentru mulți comentatori şi analişti politici, autohtoni cît şi de peste hotare acesta a fost un semnal promt al creşterii conştiinței civice şi a culturii politice a societății civile (reprezentată de partide politice şi ONG-uri).

Într-adevăr, dacă analizăm datele statistice disponibile putem afirma că există o implicare a ONG-urilor în politică şi o colaborare cu partidele şi miş-

cările social-politice. Aşa conform datelor Studiului asupra Dezvoltării Organizaţiilor Neguvernamentale din Republica Moldova din 2001, cu partidele politice din republică colaborează 16% din ONG-uri: 5% dintre organizaţiile neguvernamentale sînt consultate on anumite probleme, 3% din ONG-uri iniţiază proiecte on comun cu partidele politice, 2% din ONG-uri sînt contractate pentru anumite servicii, activităţi şi tot atîtea ONG-uri participă în campaniile electorale, fapt inadmisibil pentru organizaţiile neguvernamentale. Şi numai cîte 1% din ONG-uri colaborează în vederea sponsorizării activităţii şi acordării spaţiului pentru diferite întruniri.[113]

Să fie oare acesta un semnal cert că societatea civilă se solidifică, se coalizează şi se maturizează în Republica Moldova sau aceste colaborări sînt doar nişte "accidente" în căutarea de beneficii reciproce?

Aceleaşi date arată că relaţiile de colaborare cu partidele politice, ONG -urile le apreciază în mare parte ca fiind nesatisfăcătoare. Numai fiecare al treilea ONG s-a declarat mulţumit de colaborarea cu partidele politice, în timp ce 60% din ONG-uri nu prea sînt mulţumite (54%) sau chiar deloc mulţumite (6%) de relaţiile cu partidele politice. Mai mult de jumătate din ONG-uri consideră că pînă în prezent nu există o comunicare eficientă cu partidele politice cu care colaborează (18%), nu au interese comune care să consolideze[114].

Trebuie să constatăm că în Republica Moldova relaţiile dintre ONG-uri şi partidele politice nu sînt tocmai lipsite de neînţelegeri. Imediat după alegerile parlamentare din februarie 2001 în cadrul cărora cea mai mare parte dintre partidele cu viziuni democratice s-au prăbuşit într-un mod cu totul lamentabil un şir de ziare "independente", dar de fapt afiliate anumitor forţe politice, au declarat că victoria absolută a Partidului Comuniştilor în alegeri se datorează "lipsei unei societăţi civile dezvoltate în Republica Moldova".

Dar cred că aluzia s-a făcut şi la cultura politică în genere. Pentru că lipsa de colaborare, nivelul şi felul de colaborare între partidele politice şi ONG-uri denotă un anumit grad de cultură politică cu regret constatat. În mare măsură cauzele acestei stări sînt diverse şi nu ne vom opri la ele, dar cred că soluţiile ar fi mai potrivite şi mai binevenite de elucidat în continuare.

ONG-urile din Moldova se auto-structurează după genul de activitate pentru a rezolva anumite probleme cu eforturi comune. Astfel, există organizaţii de educaţie, învăţămînt, cultură, ecologice, servicii sociale, drepturile omului, tineret, gender etc. Aceste organizaţi, în activitatea lor se intersectează cu politicile publice în domeniile respective promovate de forţele politice

---

[113] *Studiu asupra Dezvoltării Organizaţiilor Neguvernamentale din Republica Moldova . – Chişinău, CONTACT, 2003, p.36.*

[114] *Ibidem, p.37.*

aflate la putere şi nu pot să evite a-şi exprima atitudinile de susținere sau corectare a acestor politici ori de respingere a lor pentru faptul că pot aduce atingere interesului public. Atitudinile ONG-urilor sînt cu atît mai credibile în ochii opiniei publice cu cît gradul de neafiliere politică a acestora este mai înalt.

De aceea, comunitatea ONG-urilor din Republica Moldova pare să fi ajuns la concluzia că trebuie făcută o distincție clară între implicarea ONG-urilor în politică, în sensul susținerii deschise a unor anumite forțe politice şi programelor lor de guvernare, pe de o parte, şi promovarea anumitor politici publice în favoare interesului general, pe de altă parte, bazate pe valori şi competențe general recunoscute. Într-adevăr, dacă ar învinge punctul de vedere al celor care pretind că ONG-urile nu trebuie în mod categoric să se implice în nici un fel de politici publice, aceasta ar fi însemnat o auto-izolare benevolă a ONG-urilor exact în momentul în care autoritățile declara în public că doresc "edificarea unei societăți civile în Republica Moldova". Unii observatori cu atitudini exagerat de sceptice susțin totuşi că este extrem de dificil de a deosebi implicarea activă a ONG-urilor în promovarea anumitor politici publice şi implicarea lor în politică.

Dar credem că aici ar fi terenul unde conlucrarea ONG-urilor şi a partidelor politice şi, de ce nu, a sindicatelor ar trebui să fie pe deplin fructificată. În mare măsură activitatea partidelor politice de asemenea este centrată asupra elaborării politicilor publice, sau anume "grila" de politici publice concurează în perioada alegerilor parlamentare, iar cea mai preferată de către alegători este implementată în viață. Proiectele de colaborare între ONG-uri, partidele politice şi sindicate în elaborarea şi implementarea acestor politici publice ar schimba cu mult calitatea lor şi ar contribui la nivelul de consolidare a societății civile şi ridicare nivelului culturii politice în Republica Moldova.

Totuşi există vre-o legătură între dezvoltarea mişcări ONG-urilor în Republica Moldova democratizare şi creşterea nivelului de cultură politică?

Doi cercetători de vază în domeniul asupra acestei întrebări si cred ca nu putem să nu fim de acord cu aceste păreri. A. de Tocqueville consideră ca proliferarea ONG-urilor fortifică societatea civilă şi prin aceasta şi democrația prin înbunătățirea participării şi a reprezentării intereselor; iar Gramsci consideră că ONG-urile doar instituționalizează modelele de competiție politică din cadrul societății civile şi între stat şi societatea civilă[115].

În Moldova ca şi în alte state din fosta URSS s-a observat şi încă se observă un vacuum instituțional mai cu seamă după căderea sistemului comu-

---

[115] *Clarke G. Non-Governamental Organizations (NGOs) and Politics in Developing World. // Political Studies, Volume XLVI, Blackweel Publishers, 1998, p.206*

nist. Acest vacuum a creat o lipsă de reprezentare a multor categorii de pături şi clase sociale, iar partidele politice apărute în număr masiv s-au dovedit a fi neeficiente în articularea unor poziţii în aşa sfere ca drepturile omului, conservarea mediului, drepturile minorităţilor etc. În mare parte acest vacuum a fost suplinit de către ONG-uri la care a contribuit un şir de factori: acces la finanţare, legaturi bune cu comunitatea, specializări bazate pe domenii distincte şi flexibilitate ideologică, suportul acordat de mass-media, etc.

După cum am arătat mai sus ONG-urile au devenit un important actor politic. ONG-urile din ce în ce mai mult acoperă noi şi noi domenii din viaţa socială şi chiar politică (Ex. Mişcarea Europeană în Moldova) prin care se încearcă de a găsi soluţii şi concentrări de eforturi acolo unde Guvernul ezită de a o face. Un alt exemplu este apariţia ONG-urilor de tipul IDIS "Viitorul", IPP, diverse centre de cercetare şi analiză, care caută alternative în politici şi la ajutorul cărora de multe ori apelează partidele politice şi chiar Guvernul în elaborarea anumitor politici.

Nu trebuie de omis şi ONG-urile locale, fondate pe necesitatea de a oferi în comutate servicii pe care administraţia publică şi organele centrale le ezită să le ofere (Ex. repararea edificiilor de învăţămînt, culturale, spitale, centre de instruire şi training pentru tineri, etc.), un exemplu în acest sens sînt cele peste zece comunităţi unde se desfăşoară proiectul Local Agenda-21, finanţat de PNUD, unde se observă un nivel mare de implicare şi participare a cetăţenilor care s-au organizat în diverse ONG-uri, în luarea deciziilor şi promovarea politicilor locale.

Bibliografie

Джунусов А. Политическая культура: концептуальные аспекты. // Социально-политический журнал, 1994, №11-12.

Fruntaşu P., Rusnac Gh. Republica Moldova pe calea democratizării. – Chişinău, 1999.

Catalog al organizaţiilor neguvernamentale din Republica Moldova, 1998, extras de pe: http://www.ngo.md/introducere.html, la 27iunie, 2004.

Situaţia sectorului neguvernamental în Republica Moldova // Vocea civică, 2002, nr.3.

Studiu asupra Dezvoltării Organizaţiilor Neguvernamentale din Republica Moldova. - Chişinău, CONTACT, 2003.

Clarke G. Non-Governamental Organizations (NGOs) and Politics in Developing World. // Political Studies, Volume XLVI, Blackweel Publishers, 1998.

IMPACTUL SOCIETĂȚII CIVILE DIN REPUBLICA MOLDOVA LA CRISTALIZAREA CULTURII POLITICE[116]

Nicolae TODERAŞ
România, Bucureşti
Şcoala Națională de Studii Politice şi Administrative
Facultatea de Ştiințe Politice
doctorand

The article is analyzing the influence of civil society on political culture development in Republic of Moldova. In the first part of the article the importance of civil society organizations in the process democratization and political culture development is underlined. In the author opinion parti-ci-pation is the main factor that influence the level of civic and political culture. The link between democratic system and civil society components is analyzed also by the author.

In the second part of the article the author is stressing the issue of civil society democratization itself arguing that not only the existence of civil society makes the system to be democratic but also the existence of a democ-ratic civil society is very important factor. He is analyzing he relation power – society trough the inputs and outputs relations between them. The author is arguing that civil society organizations are in the middle of this relation, and they confer legitimacy to the inputs.

In the last part, the conceptions of the authors like I.Szelenyi, A.Prezworski, about post-communist and transitional societies are analyzed. He is stressing on the importance of civil society emergence and development in these societies. The author concludes that civil society as the salvation of democracy and democratization. The process of transformation of political culture in one of participation is moved on by the existence of civil society.

Pornind de la considerația că societatea civilă este *„câinele de pază”* al societății, atunci, în mod implicit, putem considera că organizațiile nonguvernamentale sunt acele elemente care veghează continuu la toate procesele ce au loc în sistemele societale. Organizațiile nonguvernamentale, prin construcția lor funcțională şi prin instrumentele juridice pe care le au la dispoziție, sunt veritabili actori ce se asociază în procesul de elaborare materializare a tuturor aspectelor de reglementare şi participare a individului în „activitatea

[116] *Recenzent – doctor, conferențiar Iulia GORINCIOI*

cetăţii”. Prin alte cuvinte, aceşti actori sunt *„asistenţii”* procesului de democratizare. Nu vom intra în amănuntele teoretice ce ţin de explicarea termenului de democraţie şi cultură civică. Dar este util să descriem cum ar trebui fie o societate cu adevărat democratică şi cum pot fi de folos organizaţiile nonprofit la întreg procesul de democratizare şi cristalizare a culturii civice.

Participarea civică a indivizilor este în strânsă legătură cu nivelul de cultură civică şi politică al respectivei societăţi. Cultura civică şi politică devine un real barometru al democratizării societăţilor postcomuniste. Componentele societăţii civile, acei germeni democratizatori, devin elemente esenţiale şi indispensabile pentru demararea, continuitatea şi finalitatea procesului. Gradul de cultură politică creşte preponderent cu participarea civică a individului în toate cel trei sfere ale spaţiului public, inclusiv şi buna gestionare a sferei private, care este o a patra sferă.

Poziţia analitică a lui G.Sartori redă un sens ideatic al democraţiei: *o denumire pompoasă a ceva care nu există.* Această consideraţie dezbătută de nenumărate ori capătă un sens atunci când ne referim la un construct simbolic prin care suveranitatea abstractă îi este atribuită poporului, iar puterea lui este acordată pentru funcţionarea în numele şi beneficiul său. Bazându-se pe consens[117], sistemul democratic este un spaţiu de întrepătrundere şi cooperare a tuturor sectoarelor societăţii – asemeni caracteristicii culturii civice participative. În mod alegoric, mediul guvernamental, cel pentru profit şi cel nonprofit sunt cele trei panglici ce se împletesc obţinând în final una singură. G.Sartori consideră că o democraţie există numai în măsura în care idealurile şi valorile sale îi dau viaţă[118], iar, în acest context, componentele societăţii civile în sine sunt elementele primordialiste care conferă termenului de democraţie sensul existenţial.

Pe de altă parte, rolul societăţii civile, prin toate componentele sale, este să contracareze existenţa unor idei greşite despre democraţie, care contribuie ca democraţiile să meargă prost. Prin urmare, democraţia se învaţă şi nu se ia ca dat, iar succesul implementării ei depinde de fiecare individ în parte. De aceea, sectorul nonprofit are menirea de a educa cetăţeanul în spiritul democratic, adică de a-l democratiza, iar pentru cazul Republicii Moldova de a-l şi europeniza. Aceasta constituie, însă, un complicat proces de transformare cu efecte imprevizibile şi costuri neprevăzute care, până într-un final, sunt suportate tot de individ. Astfel, reuşita procesului de tranziţie de la cultura civică patriarhală la cea participativă depinde chiar de individ.

---

[117] *Sartori G. Teoria democraţiei reinterpretată. - Iaşi, Polirom, 1999, p.33.*
[118] *ibidem, p.34.*

Procesul de democratizare şi cristalizare a culturii civice participative nu este unul prescris şi uşor realizabil, cum este o rețetă farmaceutică sau culinară. Este mai degrabă un proces continuu de acomodare la noile schimbări sociale interne şi externe. În speță, democratizarea nu constă în transpunerea unor practici şi valori din spațiile considerate a fi democratice prin tradiție, ci adaptarea acestora conform valorilor autohtone şi cele importate, deoarece cultura civică participativă înglobează repere ale trecutului existențial. Tocmai acest din urmă aspect este cel mai complicat şi contradictoriu care naşte disensiuni şi crize profunde în întreg sistemul societal.

Pe fundalul acestui efort, edificarea unei societăți democratice este imposibilă atât timp cât nu sunt create condițiile prielnice pentru generarea efectelor mult aşteptate. Condiția de bază, aşa cum am apreciat mai sus, este libertatea individului prin care se conferă putere unor instituții cu rol de gestionare. Modul de asociere a individului, o altă condiție de bază a democrației, este acea premisă care conferă posibilitatea de participare a individului la gestionarea puterii acordate. Din acest punct de vedere, prezenta abordare îşi conturează sensul ipotetic prin care explicăm că procesul de democratizare şi fundamentare a culturii civice şi politice este inițiat şi gestionat de individ. Societatea civilă reprezintă spațiul de participare a individului în raport cu instituțiile statului (celora care le acordă el însuşi puterea).

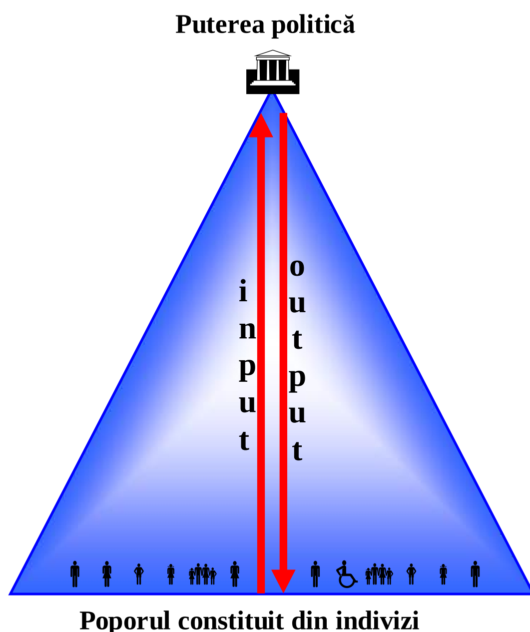

Fig.1. Mecanismul democratizării societății postcomuniste

Dacă societatea civilă devine democratică atunci, în acelaşi timp, şi restul sferelor vor deveni democratice. În alte cuvinte, societatea civilă este mediul de propagare a germenilor democrației.

Desigur, pentru ca societatea civilă să devină un mediu democratic şi democratizator, la rândul ei ea trebuie să fie democratizată. În acest caz, componentele societății civile sunt acei germeni care propagă valorile şi principiile democratice în mediul societății civile ceea ce favorizează la cristalizarea culturii politice participative. La rândul lor, indivizii, asociindu-se în multiplele forme de participare civică, socială, economică, culturală şi spirituală, sunt cei care conferă sens valorilor promovate. Deci, democratizarea este un proces continuu care pleacă de la individ (în final se întoarce tot la individ) şi are drept țintă vârful piramidei – puterea politică.

În mod grafic, reprezentarea simplificată a procesului de democratizare a întregii societăți poate fi efectuată prin intermediul unui triunghi al sistemului societal. Baza triunghiului reprezintă totalitatea indivizilor ce constituie poporul, vârful este puterea politică. Astfel, indivizii conferă puterii politice anumite **input-**uri (valori, principii, doleanțe, aşteptări etc.), urmând ca ele să se reîntoarcă de la puterea politică spre individ – **output-**uri (conținând atât răspunsurile aşteptate, cât şi noi valori, principii şi aşteptări). În acest sens, output-urile vor fi conform calității input-urilor. Calitatea input-urilor depinde de gardul de conştientizare a individului / poporului.

Astfel, conținutul democratic pe care îl au ele va trece prin vârful piramidal şi se va întoarce înapoi, spre baza piramidală, având rolul de a pulveriza conceptele democratice în tot întregul spațiu societal. Spectrul organizațiilor nonprofit aflat undeva în interiorul piramidei (poate fi numit şi mediul intermediar) conferă inputurilor legitimitate astfel ca ele să fie luate pe deplin în considerație de puterea politică şi ca cea din urmă să acorde output-urile corespunzătoare, analizate din nou de spectrul intermediar.

Pe parcursul documentării de elaborare a tezei de licență, care a fost dedicată sectorului nonguvernamental din Republica Moldova, un vechi coleg activist în spectrul asociativ m-a pus în fața următoarei dileme: „*Care este rolul ONG-urilor într-o societate nedemocratică? Sunt oare ele viabile în mod funcțional?*” Sincer să fiu, pentru a răspunde provocărilor, am analizat ce reprezintă în sine o democrație într-un stat de drept şi care este aportul culturii civice. Am sesizat faptul că în societățile nondemocratice componentele societății civile răspund direct nevoilor şi intereselor indivizilor, la fel cum se întâmplă şi în lumea democratică, numai că sunt subordonate direct statului, independența lor sectorială este limitată, la fel cum se întâmpla - şi se mai întâmplă, în sistemul comunist. Urmând mai departe firul logic, putem constata că în societățile care resping democratizarea, societatea civilă are un rol de pro-

tector al valorilor, pe când, în societățile cu tradiții şi valori democratice, organizațiile nonprofit sunt elemente ale schimbării şi al know-how-ului. În cazul statelor ce se află în proces de democratizare putem observa ambele fenomene: un mixaj între tradiție şi schimbare. Provocarea m-a ajutat să-mi construiesc propria-mi viziune şi să o compar cu realitatea existentă din Republica Moldova.

În argumentarea ipotezelor sale, făcând o apologie la existența unor fusuri orare sau temporale ale Europei, E.Gellner consideră că „Vestul e mai puțin problematic decât Estul”[119], explicând astfel modul de aspirații către fundamentarea unei societăți civile şi cristalizare a culturii civice. Şi în acest context încercăm să poziționăm în care spațiu temporal se situează Republica Moldova. Astfel, conform aprecierilor lui Gellner, poziționarea Republicii Moldova este în cel de-al patrulea fus orar al Europei.

Argumentării respective îi sunt acordate şi o serie de variabile istorice, dar cel mai plauzibil raționament este, totuşi, expansiunea marxismului care a provocat divizarea celui de al treilea fus orar în două, născându-l pe cel de al patrulea (din punct de vedere geografic şi statal corespunde arialului de dominație sovietică). În mod cert, odată cu lansarea Perestroikăi, aceste spații au rivalizat pentru fundamentarea unei societăți civile într-un context democratic, iar cultura civică să rămână la stadiul patriarhal. Adică, „homo soviettícus” trebuia transformat într-un „om nou” cu valori şi principii antagonice existenței de odinioară. În acest context, societatea civilă devine „altarul” democratizării şi, în loc ca statul să coopereze, el inițiază o luptă prin care încercă să o subordoneze politicilor şi acțiunilor sale.

Desigur, aceasta se înscrie în logica firească a lucrurilor imputate unei societăți marxiste, iar consecințele se pot vedea în spațiile temporale ale postmarxismului. De aceea, Estul, aflându-se în multitudinea de sfere ale influențelor, a sucombat în multiple privințe în fața tendințelor de democratizare şi occidentalizare, iar societatea civilă, rămânând în continuare pe baricadele tranziției, încercă totuşi să reînvie *„Pasărea Pheonix*” a timpurilor pierdute. În continuare vom vedea şi de ce s-a întâmplat acest fenomen.

„Cum trebuia să arate o societate postcomunistă?” este o întrebare apropiată abordării noastre. Pentru a răspunde la ea este nevoie să conştientizăm trecutul şi prezentul fiecărei identități statale care face parte din sistemul postcomunist. Crearea unei ideologii care ar permite justificarea existenței unei societăți civile într-o societate postcomunistă a favorizat multiple viziuni

[119] Gellner E. Condițiile libertății. Societatea civilă şi rivalii ei. - Iaşi, Polirom, 1998, p.113.

analitice, dar şi critice referitoare la *„formele”* care trebuiesc implementate în noile societăți.

I.Szelenyi consideră că societățile postcomuniste trebuiau să fie de tip contractual şi nu de comandă, societăți fără comandanți, executanți, comandați şi supuşi[120]. Conform considerațiilor sale, o societate postcomunistă ar trebui să fie o societate în care oamenii negociază unii cu alții ca parteneri egali şi-şi asumă responsabilități. Acest deziderat se înscrie în logica existențială a societății civile, iar sectorul nonprofit a venit în ajutorul individului postmarxist prin crearea multiplelor oportunități şi posibilități de manifestare a interesului şi atitudinii civice. Generalizând, vom constata că democratizarea începe direct de la individ (de la baza piramidală), şi nu de la preşedinte, guvern, parlament etc. (vârful piramidal).

Un alt aspect important din punct de vedere teoretic este sugerat de G.Eyal, I.Szelenyi, E.Townsley în studiul „Capitalism fără capitalişti”. Existența unei ideologii de fundamentare a societății civile în perioada post-marxistă a înlesnit crearea unor ritualuri ce să aibă rolul de democratizare şi occidentalizare a individului[121]. Ritualurile vieții postcomuniste se referă, pe de o parte la educația şi cultura civică a individului şi, pe de altă parte la restrângeri financiare. Nuanțându-se în toate societățile post-comuniste în diferite ipostaze, contexte şi limite, ritualurile au prilejuit identificarea nişelor prielnice pentru dezvoltarea unei societăți civile autentice societăților respective. Printre aceste ritualuri se pot enumera: sacrificiul, purificarea, recunoaşterea vinovăției (confesiunea). Luându-le în parte pe fiecare din ele, vom observa că au creat noi valori şi instituții promovate cu sârguință de mediul organizațiilor nonprofit, indiferent de tipologie şi sferă de activitate (de exemplu ne pot servi mişcările de demascare a „poliției secrete” din perioada comunistă care au avut un impact deosebit în Polonia, Ungaria, România şi se pare că aceste modele vor fi exportate prin intermediul actorilor din sectorul nonprofit şi în statele ex-sovietice – la mijlocul lunii mai 2004 în Letonia această premisă, în schimb, a eşuat).

Analizând *„democrațiile născute”*, pe ruinele ideologiei marxiste în prima perioadă a deceniului trecut constatăm că o problemă majoră este lipsa unui spectru al partidelor politice viabile şi eficiente. Criza apărută mai este aprofundată şi din motivul că, prin natura sa, clasele sociale sunt disproporționat aranjate: clasa dominantă (burghezia) este redusă numeric, clasa de mijloc este practic inexistentă iar clasa de jos este imensă, supraponderală în comparație celelalte două. Aceşti factori contribuie inevitabil la scăderea conti-

---

[120] Eyal G., Szelenyi I., Townsley E. Capitalism fără capitalişti. Noua elită conducătoare din Europa de Est. - Bucureşti, Omega, 2001, p.125.

[121] ibidem, p.138-150.

nuă a încrederii față de instituțiile reprezentative ale statului, față de noii actori politici şi chiar față de mediul pentru profit. În aceste condiții, sectorul guvernamental nu numai că devine slab, fragil, ci reprezintă şi un mediu conflictual.

A.Przeworski identifică în analizele sale că o importantă componentă a societății civile, partidele politice, sunt în continuu declin aproape peste tot[122]. Grad înalt de fragmentare, structuri organizaționale slab dezvoltate, reprezintativitate redusă în rândul maselor etc. sunt caracteristici valide partidelor politice din noile democrații central şi est-europene. Un motiv al acestei stări este rolul insignifiant al opoziției care îşi pierde resurse colosale pentru elaborarea de strategii care ar avea drept efect subminarea puterii şi nu participă la procesul de redresare directă a situației. Această situație contribuie mai degrabă la agravarea calității actului guvernării, la fragilitatea procesului de democratizare, dar, mai ales, la erodarea culturii politice.

În consecință, sucombarea sectorului guvernamental şi a partidelor politice implică găsirea unor noi pârghii de dezvoltare a întregului spectru societal. Astfel, societatea civilă, cu toate componentele sale, devine un salvator al democrației prin intermediul căreia procesul de democratizare şi transformare a culturii civice / politice într-una participativă este continuat. Specificând rolurile pe care le au organizațiile nonprofit, ele se dovedesc a fi cei mai importanți actori ai procesului de democratizare. Sectorul guvernamental, fiind anemic la toate procesele de schimbare, acceptă totuşi o serie de reforme care sunt impuse de organismele donatoare externe drept condiție pentru alocarea unor resurse financiare şi care ar permite subzistența de la o perioada la alta. Perindarea prin aceste perioade însă nu constituie un mijloc viabil de tranziție cu succes la o democrație cât de cât aproape de aşteptările indivizilor. Organizațiile nonprofit inspiră insistent o stare de motivare şi încredere a individului față de viitor, față de instituțiile guvernamentale şi față de întregul sistem societal.

Desigur, în prezent putem vorbi despre rolul democratizator al organizațiilor neguvernamentale. Dar, într-o societate în care sfera guvernamentală nu-şi propune dezideratul edificator al unei democrații participative, multe din aprecierile noastre vor rămâne inutile. Din acest punct de vedere sectorul privat nu are de ales şi accepta să devină supus ideologiei politice. Iar de dragul păstrării pozițiilor „cu greu dobândite” şi „cucerirea” unui titlu de mecenat sectorul pentru profit, cu rare excepții, se încumetă în sprijinirea sau parti-

[122] *Przeworski A. Sustainable Democracy. - Cambridge, Cambridge University Press, 1999, p.54.*

ciparea la acțiuni inițiate de organizații nonprofit, şi atunci de pe o poziție dominantă uzitează de „blândețea" şi naivitatea celui din urmă sector.

Un alt aspect paradoxal care-şi demonstrează vizibil efectele este setul de valori care trebuie înglobat într-un spațiu „ințelenit" din punct de vedere al libertății şi educației şi culturii civice a individului. În comparație cu Europa Occidentală, areal în care crizele sociale s-au succedat pe întreg parcursul istoriei, noile democrații sunt obligate să inspire suflul democratizator prin instituirea unor condiții civile, politice şi sociale ale cetățeniei[123]. Tocmai organizațiile nonprofit sunt elementul de bază care, prin intermediul caracteristicilor de import / export al know-how-ului şi mediu de promovare a schimbării facilitează instituirea cu succes a acestor procese la nivel comunitar, regional şi național.

Argumentarea privind democratizarea întregului sistem societal implică mai întâi democratizarea societății civile. Adoptarea unui scenariu prin care elementele cele mai apropiate de individ să constituie un mediu cu adevărat democratic va duce, implicit şi inofensiv, la un proces continuu în mai multe direcții. Dar, ca acest proces să capete efecte plauzibile, acest mediu trebuie să fie bine format şi bine închegat. Dacă sectorul organizațiilor nonprofit devine o sursă de democratizare, atunci, sectorul informal şi celelalte componente ale societății civile sunt influențate în sensul schimbării democratice.

Aplicând acest construct teoretic la situația actuală din Republica Moldova, vom constata ca este plauzibil şi că generează efecte benefice procesului de democratizare. Dar, apare o dilemă *„Cum şi prin ce metode organizațiile nonprofit pot contribui la democratizarea societății civile şi cristalizarea culturii politice participative când ea în Republica Moldova este friabilă?"* Răspunsul este simplu: democratizând organizațiile nonprofit, democratizăm societatea civilă. Este un proces interdependent şi, totodată, emergent.

Un alt aspect constă în faptul că organizațiile nonprofit prin misiunea şi prin obiectivele lor au rolul de a influența procesele care au loc în domeniul politico-social (apărarea drepturilor omului, a intereselor comunitare (de exemplu a grupurilor minoritare) participarea la elaborarea politicilor publice, participarea la viața publică şi politică a statului, la protecția mediului şi prevenirea sau contracararea calamităților ecologice, la oferirea serviciilor sociale grupurilor social-dezavantajate sau socialmente vulnerabile, asigurare socială, socializare continuă a diverselor categorii sociale etc.) şi cel economic (participarea în procesul de dezvoltare economică a regiunilor şi a comunităților, oferirea unor servicii şi bunuri la acelaşi nivel şi calitate ca şi cele ale sectorului pentru profit sau guvernamental, oferirea un mediu propice de gân-

---

[123] *Fruntaşu I. O istorie etnopolitică a Basarabiei. - Chişinău, Cartier, 2002, p.452.*

dire şi practică economică (de exemplu: organizații nonprofit ale economiştilor profesionişti, ale întreprinzătorilor ş.a.) crearea de parteneriate intersecttoriale cu tentă economică sau social-comunitară etc.). Toate acestea reprezintă condiții şi elemente necesare pentru instituirea unei societăți democratice şi fundamentare a culturii civico-politice participative.

Personal, consider că procesul de democratizare trebuie inițiat din jos în sus şi nu de sus în jos, cum au procedat mai toate entitățile statale ex-comuniste, care iată deja de peste un deceniu au pornit în *„căutarea unei democrații”* autentice, a valorilor şi tradițiilor respectivei societăți. În susținerea acestei opțiuni apelez la A. de Tocqueville şi J.S.Mill care considerau că democrația este un mediu care favorizează individualismul, dar pe de altă parte îl şi combate. Astfel, individul saturat de atâtea reforme şi contrareforme, merită să-şi evalueze în mod individual propriile acțiuni, după care să le transmită prin input-uri puterii politice. Astfel, atitudinea sa civică îşi face prezența în spațiul public. În acest context, parafrazându-l pe C.Pârvulescu, *democrația începe de la ieşirea la vot şi continuă prin aruncarea buletinului de vot în urna de vot*.

În concluzie, democrația reprezintă o construcție a societății în care individul este actorul principal. La rândul său, individul tinde spre o participare socială cât mai activă - participare civică, dar şi cea politică. Este în interesul sectorului guvernamental, dar şi a sectorului pentru profit de a garanta pe termen lung dezvoltarea sectorului privat. Prin urmare, legislația care garantează funcționarea celui din urmă sector trebuie să reprezinte un adevărat cadru de participare independentă şi responsabilă a individului prin intermediul societății civile, respectiv organizații nonprofit, la procesul de construire a unei societăți democratice.

Bibliografie

Eyal G., Szelenyi I., Townsley E. Capitalism fără capitalişti. Noua elită conducătoare din Europa de Est. - Bucureşti, Omega, 2001.

Gellner E. Condițiile libertății. Societatea civilă şi rivalii ei. - Iaşi, Polirom, 1998.

Fruntaşu I. O istorie etnopolitică a Basarabiei. - Chişinău, Cartier, 2002.

Przeworski A. Sustainable Democracy. - Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

Sartori G. Teoria democrației reinterpretată. - Iaşi, Polirom, 1999.

ELITA POLITICA CA FACTOR AL FRAGMENTĂRII CULTURII POLITICE[124]

Bogdan ȚÎRDEA
Republica Moldova, Chisinău
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
Catedra Ştiințe Socio-umane
Lector

This article attemptes to show how the sacred elements of the political culture influence political behavior of moldavian political leaders.The author pays particular attention to the image caracteristics of the basic political forces, existing in the Republic of Moldova, makes the analysis of the image items of some political leaders and comes to the conclusion that they entail the archaic elements of political culture. Moreover, they derive from this culture. In our opinion a huge part of the moldavian political elite is dominated by the totalitarian myths and stereotipes of behavior and this has a strong negative influence upon political participation of the youth. We are describing the causes of poor youth participation in politics. Some of these causes could be eliminated, being provided their dependance on institutional factors.

The problems emerge when someone is trying to improve or to remove the subjective factors, the sacred elements of the political culture, totalitarian stereotipes and models of political behavior, shared by moldavian political elite.

I. Proiecțiile de imagine ale liderilor ca componentă a culturii arhaice

În viziunea lui Onisifor Ghibu, Basarabia a fost nu atît rusificată cît țarificată avînd aşa caracteristici ca „adîncirea în ideologia orientală” şi „creştinism meditativ”. Acest fapt parțial se explică prin influența puternică a bisericii ortodoxe ruse[125], prin integrarea boierimii moldoveneşti în aristocrația rusă. Aceasta a favorizat întrarea Basarabiei într-un spațiu mitic, cultural, comun cu Rusia.

Conştiinței politice din Rusia „Țarului rău„ îi era în permanență contrapus „Țarul bun” după istorie doar rămânând alegerea numelor. ”Țarul bun” trebuie nu doar să fie „legal” dar şi „drept”. Prototipul țarului bun în Rusia îl

---

[124] *Recenzent – doctor, conferențiar Tudor SPINEI*

[125] *Брутер В.И., Солонарь В.А. Молдова попытка политико-культурного анализа. // Полис, 1993, №3, с.186.*

reprezinta pentru popor Ioan IV cel Groaznic pe care N.I.Costomarov îl descrie în felul următor: „faţă de unii îşi arăta furia, faţă de alţii – mila, asmuţea majoritatea contra minorităţii, blama clasa funcţionarilor (служилый класс) şi preoţimea în faţa poporului în aşa mod expunîndu-i judecăţii populare şi pe unii şi pe alţii dar al carei executor era doar el. Ţarul ca şi cum devenea una cu poporul![126] Liderul opozant „neformal" în această cultură, este de fapt a doua faţadă a puterii, este oglinda liderului oficial.

Arhaismul în cultura Moldovei se manifestă în faptul că se bazează pe o bază sacrală. Toate reprezentările sunt o ierarhie simbolico-mitologică, vârful căreea Liderul este o reflectare, materializare a lui Dumnezeu.[127]

În perioada sovietică s-a desfăşurat ritualul de modificare a statutului când suferinţele colective ale celor de sus sau transformat în simboluri „ale vieţii martirilor pentru cauza poporului" fiind în paralel şi simbol al modelului comunitar. Toţi cunosc simplitatea şi hărnicia lui Petru I şi a lui V.I.Lenin, dificultăţile în lupta cu forţele malefice ale lui Stalin şi a lui Ioan IV, etc.[128]

Mai interesant e cum aceste lucruri sunt proiectate şi realizate de elita politica de azi. Astfel Iu.Roşca merge spre Parlament pe jos, public denunţă apartamentul luxos şi vila doamnei E.Ostapciuc[129] personal înmânează flaiere propagandistice la trecători, se lansează în campanii „cu mâinile curate". Ori, ceea ce se proiectează este imaginea Martirului („Страдалец за народное дело"), a individului ce te captează prin simpleţea (şi deci accesibilitatea sa). Scandalurile în care acesta este implicat în permanenţă denotă Luptătorul, sau Opozantul puterii[130].

Ce este interesant că anume mas-media la poziţionat pe Iu.Roşca ca a doua faţetă a puterii fapt ce s-a suprapus bine peste cultura arhaica moldovenească.[131] Anume mass-media este aceea care proiectează ideea identităţii structurale ale celor două partide partidul comunistilor (PCRM) şi creştin-

---

[126] *Щербинина Н.Г. Архаика в российской политической культуре. // Полис, 1997, №5, c.137.*

[127] *idem, c.139.*

[128] *idem, c.135.*

[129] *E.Ostapciuc şi-a tras o vilă la Bălăbăneşti. // „Flux", 2004, 30 aprilie.*

[130] *„Dialog", 2001, 12 ianuarie: "Iurie Roşca nu doarme. Se uneşte cu comuniştii, adică îi aduce la putere, răstoarnă guvernul, şi lansează ca **nebunul satului** scandaluri după scandaluri. Dizolvarea parlamentului şi alegerile anticipate sunt de fapta opera lui Iurie Roşca".*

[131] *"Tineretul Moldovei", 2001, 5 februarie. Ziarul îl califică pe Iu.Roşca drept agent al KGB care a reuşit dezmembrarea dreptei naţionale ca să-l poată aduce la conducerea ţării pe V.Voronin.*

democraţii (PPCD)[132] sau ideea că Iu.Roşca este omul lui P.Lucinschi care îl va aduce pe acesta la guvernare cu ajutorul lui general Alexei dăruit de altfel tot de fostul preşedinte al statului PPCD-ului.[133]

Astfel mass-media e coparticipant activ la cristalizarea elementelor arhaice. Este interesant sub acest aspect comportamentul politic a lui V.Voronin. Preşedintelui V.Voronin i se altoiesc itemi de imagine prin care acesta se asociază cu un **Tată al Naţiunii** în permanenţă încruntat, îngândurat care şi pedepseşte dar şi miluieşte.[134]

Voronin încearcă să-şi suprapună imaginea lui Ştefan cel Mare prin vizitele făcute la muntele Athos, la mănăstirea Vatopedi care au fost făcute doar de Ştefan în 1502.[135] Astfel, acesta îi dă o aură de sfânt.[136]

Titlul de general îi oferă a autoritate dublă întărind imaginea de "mână forte". Mai mult imaginea de tată milostiv este întărită în ultima vreme de dăruirea a 40 automobile veteranilor din războiul din Transnistria, ambulanţelor pentru spitalele din Moldova[137], ajutoarele la combaterea calamităţilor naturale, de exemplu, Ineşti,[138].

Voronin depune flori, Voronin dă sfaturi, Voronin deschide întreprinderi, reconstruieşte mănăstiri, e în război cu duşmanii externi – Transnistria[139]. Voronin ţinteşte două spaţii simbolistice: simbolul lui Ştefan cel Mare, a lui Lenin dar pe linia moldovenismului tinde să se asocieze şi cu alte simboluri naţionale.[140]

---

[132] *Тхоров А. Агония власти. // «Коммерсант PLUS», 2004, 7 mai. "Vladimir Voronin nu demult a promis că în viitorul parlament va nimeri doar un partid maximum două. Despre care formaţiuni politice e vorba este clar. Acestea sunt PPCD şi PCRM. Practic ambele structuri sunt două emisfere ale unui întreg, dar nu a creierului dar al unui organ care îndeplineşte cu totul alte funcţii social-fiziologice.*

[133] *«Luceafărul», 2001, 10 februarie.*

[134] *Copia nereuşită a lui Jirinovschii. // «Flux", 2004, 14 mai. „Şeful statului îşi numeşte şi îşi concediază puzderia de subalterni ca un nabab fără a se obosi să lămurească ceva opiniei publice. De ce a fost dat afară Victor Doraş? Cu ce a păcătuit Morei?"*

[135] *Despre trecutul prezent în viitor. // „Opinia", 2004, 11 mai.*

[136] *Înaltă misiune spirituală la muntele Athos. // „Moldova Suverană", 2004, 7 mai.*

[137] *Vestea bună, vestea proastă. // „Opinia", 2004, 4 mai.*

[138] *Tănase C. Imperiul lui Tîltu. // „Jurnal de Chişinău", 2004, 14 mai.*

[139] *Depuneri de flori la Complexul Memoirial al Gloriei Militare. // „Moldova Suverană", 2004, 23 iunie.*

[140] *Şeful statului l-a comemorat pe Mihai Eminescu. // „Moldova Suverană", 2004, 16 iunie. „Şeful statului a depus o coroană de flori la bustul lui Eminescu şi a păstrat un minut de reculegere."*

Limbajul accesibil, rural, cu accentuarea puternică a graiului moldovenesc popular îi permite o parte a electoratului să se identifice cu preşedintele, să-l considere drept omul său. De fapt aceste acțiuni ale guvernului întăresc cultura politica paternalistă. Mai mult, în conflictul Megadat. Cum şi stat ambasadorii au scris scrisoare anume lui Voronin, contribuind şi ei în mod indirect la consolidarea ideii că Voronin este stăpânul în țara aceasta! Acelaşi lucru se întâmplă prin emisiunile televizate în care preşedintele promite soluționarea problemei unei persoane concrete, grevele, pichetările în fața preşedinției cu somații economice, îi asigură un surplus de resurse simbolice preşedinției[141]. De fapt ceea ce fac comuniştii - este un apel la tradițiile naționale, la rădăcini, obârşie – ideea națională fiind un antidot efectiv contra reformelor.[142]

Acțiunile de demitere o miniştrilor[143], de răfuială cu concurenții politici[144] se suprapune peste imaginea Țarului bun care după cite am afirmat judecă dar şi miluieşte.În acest sens este interesantă fraza lui Grigore Ureche.

Despre Ştefan cel Mare: şi era el omu nu pre mare de statu dar prea repede mîniosu şi vărsătoriu de sînge nevinovatu"[145]. Preşedintele statului apare ca un susținător al bisericii ortodoxe[146] şi în special al Mitropoliei Moldovei. Aceste lucruri vorbesc despre faptul că puterea se raportează în relațile sale cu cetățenii la fundamentele sacrale ale culturii politice, la arhetipuri politice şi religioase care au ca scop amplificarea legitimității carismatice a preşedintelui, fapt ce i-ar asigura perpetuarea la putere indiferent de performanțele economice sau politice.

Cum afirmă politologul rus A.Şerbinin: „Sistemul sovietic, care mai mulți ani a avut dificultăți în producția mărfurilor industriale şi a „bunurilor lumeşti" foarte rapid s-a învățat să producă sărbători, care favorizau cristali-

---

141 *Литвинов Д. Нужна работа? Вам к президенту! // „Время" 2004, 27 мая.*

142 *Дилигенский Г.Г. Социально-политическая психология. - Москва: Новая Школа, 1996, с.329.*

143 *Lozinschi R. Amai zburat un cap. // „Jurnal de Chişinău", 2004, 28 mai.*

144 *Квартиру президента «Megadat.Com» обыскали. // „Время" 2004, 27 мая. „Ion Muşuc consideră că percheziția făcută la domiciliu reprezintă o reacție a puterii la declarațiile PSDM despre ilegalitatea certificatelor de înmatriculare, el fiind membru al Biroului Politic".*

145 *Ureche Gr. Letopisețul Țării Moldovei. – Chişinau, 1992.*

146 *Lozinschi R. Jaful pentru Căpriana. // „Jurnal de Chişinău" 2004, 7 mai. "Majoritatea agenților economici din Republica Moldova au fost obligați de conducerea comunistă a statului să facă „donații benevole" de sute şi zeci de miii de lei pentru finalizarea lucrărilor de reconstrucție la Mănăstirea Căpriana."*

zarea şi consolidarea relaţiilor sociale ceea ce era foarte important atât pentru etapa de constituire a sistemului, cît şi pentru menţinerea acestuia.[147]

În ultima perioadă au fost inaugurate un set de sărbători: sărbătoarea vinului, 22 iunie, ziua absolventului[148], s-au revigorat 1 mai, 9 mai, Paştele etc. Aceste sărbători au ca scop descărcarea stresului social, reorientarea atenţiei populaţiei de la problemele stringente. Mai mult, unele din ele resuscită nişte amintiri şi asociaţii de factură să le ofere anume PCRM dividende politice!

De fapt chiar şi formaţiunea Alianţa „Moldova Noastră" (AMN) se adresează la fundamentele arhaice: utilizează în plan imagologic **Treimea** (arhetipul Sfintei Treimi mai puţin e elocvent), ca modalitatea răspîndită recent şi la „Edinstvo" din Rusia: poliţist, salvator, trîntaş - ideea de Forţă, şi la PPCD: Iu.Roşca, V.Cubreacov, Ş.Secăreanu. Aici: Gospodarul (S.Urechean) Poliţistul (V.Untilă), Politicianul-Economist (D.Braghiş) proiectând ideile de stabilitate, ordine, prosperitate. De fapt PPCD utilizează crucea ca unul din componentele simbolistice, AMN – des apela la simbolul clopotniţei (cel puţin componenta ei Partidul Independenţilor) sau etala chiar în cadrul campaniei electorale dar şi cu alte prilejuri, clopotniţa din faţa Catedralei[149]. Posibil inconştient dar credem că premeditat forţele politice de opoziţie se „martirizează" cu orice prilej[150].

Un fenomen interesant este şi construcţia unei societăţi civile parale de către guvern.[151] În acest sens se poate spune că guvernul este un promotor al culturii democratice. Referitor la teza că unirea cetăţenilor în grupuri şi asociaţii cetăţeneşti pentru scopuri comune serveşte ca bază pentru capitalul social şi formarea societăţii civile trebuie de remarcat că esenţa acestor grupuri poate fi diferită.

---

[147] *Щербинин А.И. Тоталитарная индоктринация у истоков системы. Политические праздники и игры. // Полис, 1998, №5, с.83.*

[148] *A fost instituită ziua absolventului. // "Moldova Suverană", 2004, 23 iunie.*

[149] *Lozanu M., Manu I. Chişinău – capitală de tip european sau Omul sfinţeşte locul. // „Capitala", 2004, 23 iunie. „Desigur, unele realizări obţinute în perioada de tranziţie (achitarea la timp a salariilor şi a pensiilor) constituie o excepţie faţă de majoritatea oraşelor republicii. Sunt însă şi realizări de ordin moral care nu pot fi şterse din memoria societăţii. Una din acestea este construcţia Clopotniţei din faţa Catedralei, exact în acelaşi loc şi exact aşa cum a fost pînă în noaptea exploziei mînuită de către comuniştii ateişti."*

[150] *Сорокин В. Урекян остается невыездным. // „Молдавские ведомости", 2004, 23 июня. „Lui Urechean i s-a refuzat plecarea peste hotare în Croaţia la conferinţa „Investiţiile în economia oraşelor: probleme şi perspective", mai devreme în Minsk, Elveţia, şi în Moscova".*

[151] *Кропанцева Т. Воронин разделил журналистов на «сторожевых псов» и «шавок». // «Новое Время», 2004, 7 мая.*

Problema e că în cadrul societății civile conexiunile sunt orizontale, or aceste structuri create de putere sunt verticale. Structurile verticale nu stimulează stabilirea încrederii reciproce şi a colaborării. Lipsa încrederii reciproce, incapacitatea oamenilor de a se uni pentru scopuri comune duc la stagnarea societății[152].

Colaborarea e necesară în relațiile dintre puterea executivă şi legislativă, între muncitori şi manageri, între partidele politice şi guvern, între guvern şi grupele de presiune, între firmele private, bănci şi clientela acestora. Dar nu poate exista colaborare acolo unde nu există încredere.

Toate aceste elemente vorbesc despre câteva lucruri:

- elita actuală din Republica Moldova este una care se legitimează prin acțiuni ce țintesc sacralul, fac apel mai des la mituri politice decât la argumentul rațiunii.
- aceste acțiuni cristalizează paternalismul, etatismul, clientelismul politic, inhibă conştientizarea de către indivizi ai propriilor interese politice, cristalizează subcultura de supuşenie marginalizînd subcultura civică. De fapt acțiunile autoritare ale comuniştilor în raport cu opoziția sunt în viziunea noastră produsul unei frustrări, datorată atacurilor verbale şi fizice la adresa acestora cînd erau în opoziție, interzicerea partidului, marginalizarea acestuia în 1996-2000. Acum comuniştii se revanşează.
- Fragmentarea culturii politice dar şi conservarea subculturilor se datorează elitei politice actuale care a utilizat la maximum mitul duşmanului intern, a proiectat şi a speculat imaginea concurentului ca adversar politic, duşman fie etnic, fie de clasă!
- Elita apelează la simboluri autoritare (Ştefan cel Mare, Steaua Sovietică) şi face abuz de retorica totalitară (chiar dacă partidele sunt de dreapta) fapt care conservează şi reproduce modelele de comportament nedemocratic.
- Utilizarea acestor simboluri autoritare poate fi apreciată ca un „model al dominației simbolice şi ideologice al actualei clase dominante care prin aceste simboluri autoritare îşi perpetuiază dominația".
- Din cauza că instituțiile politice şi în special partidele politice sunt foarte slabe sunt răspândite clientelismul politic[153], personalismul, corupția ge-

---

[152] *Лисовский Ю. Естественная лаборатория социально-политических укладов. // МЭ и МО, 1988, №6, с.148.*

[153] *Clientelism politic este un raport de dependență personală creat prin primirea de avantaje de către unii, în schimbul sprijinului pentru anumite obiective urmărite de către cei ce oferă aceste favoruri. Clientelism politic se sprijină pe relații personale, neinstituționalizate, relații de dependență datorită inegalității resurselor partenerilor. Aceste relații generează clici şi rețele care, în grade diferite, pătrund în țesutul politic al unei societăți. Foarte des aceste rețele sunt utilizate în scopuri elec-*

nerală şi carteluri ale actorilor care apar în afara cadrului constituțional. Astfel deciziile politice de bază sunt adoptate nu de parlament dar de un grup îngust de persoane care poate include indivizi neligitimați politic de popor pentru luarea deciziilor (bankeri, businessmani, etc.)[154] fapt care practic lipseşte demosul de suveranitate.

- Dependența statornicirii constituționalismului de creşterea economică şi consecințele pozitive ale acestuia depinde la fel de modul de viață existent şi de mentalitate. În fosta URSS sau obişnuit la servicii gratuite:

Învățământul, medicina, asigurare ştiințifică, întrarea în ştiință şi transport. Faptul că se limitează aceste privilegii nu poate să nu trezească reticența populației față de politica promovată. Ar fi fost excelent dacă nivelul aspirațiilor tuturor straturilor sociale ar fi fost adecvat posibilităților economice. Problema e că aspirațiile depăşesc cu mult potențialul nostru real. De fapt aspirațiile sunt orientate înspre stat.[155]

Anume aceasta este unul din motivele ce impune statul la politici de naționalizare, conservare a proprietății de stat şi tergiversarea privatizării marilor întreprinderi Termocom, Moldtelecom, cu consecințele de rigoare[156] sau revizuirea rezultatelor privatizării dar şi a proprietății ca în cazul firmei Ninevia[157], Megadat.Com etc. prin intermediul organelor judiciare care devin instrument docil al politicii de stat.

II. Există vre-o relație între cultura politică a elitelor basarabene şi participarea tineretului în viața politică?

Apatia politică a tinerilor, în special cea a studenților este pentru noi o problemă gravă. De ce studenții, categoria cea mai informată este pasivă?

1. Liderii politici de orientare democratică au oferit suficiente probe de inconsecvență, laşitate, şi de ce să n-o spunem direct de mercantilism. O ase-

---

torale. Țările dezvoltate caută să-şi mențină dominația asupra țărilor subdezvoltate prin recrutarea în interiorul acestora a unei clientele politice dispusă în schimbul unor avantaje economice şi social politice să servească interesele centrului.

[154] *Prisăcaru I. Voroninită acută? // „Timpul”, 2004, 18 iunie. „Stepaniuc s-a arătat nemulțumit că unii consilierii presidențiali, în special Marc Tcaciuc, îşi depăşesc atribuțiile, făcînd declarații în numele partidului, diminînd astfel rolul fracțiunii comuniştilor”.*

[155] *Белов Г.А. Политология. - Москва, 1992, с.292.*

[156] *Investițiile străine s-au redus în 2003-2004 cu 93 mln. dollari SUA, sau mai mult de trei ori, numărul populației care trăieşte sub pragul sărăciei a crescut de la 72% la 81% după nivelul corupției de la locul 64 la 100 „datoriile interne – de la 58 milioane dolari SUA la 221. (Sursa: Socius, N1, 2004, 1 iunie).*

[157] *Кирика Ю. Предприниматели и отниматели. // „Деловая газета”, 2004, 16 июня.*

menea condiută a provocat dizgust nu numai în mediul studențesc, dar anume tinerii, fiind mai instruiți şi mai rebeli, au manifestat o atitudine deosebit de critică.

2. Şefii de partide nici până în ziua de azi nu au habar cum să discute cu studenții. Formațiunile politice care încearcă să se infiltreze în rândurile lor şi creează „aripi tinereşti „nici nu realizează cît de departe se aflǎ ele de realizarea scopului propus.” Echipele de zgomote „studențeşti afiliate unor partide, nu au reuşit să cucerească simpatia majorității colegilor lor. Mesajele plate şi cu un insuportabil iz propagandistic, sloganuri lipsite de fantezie şi străine unui mediu „cool” acțiuni plictisitoare şi cu un final previzibil, dorința egoistă de ai înregimenta pe tineri iată doar câteva exemple”.[158]

3. Ruinarea vechilor idealuri şi a sistemului de valori. Tineretul odată cu căderea URSS a înțeles că mult timp a fost dus de nas.

4. Un rol important a avut şi activitatea economică furtunoasă în anii 1987-88 realizată de comsomolişti. Întâmplător sau conştient a fost deschisă supapa care a direcționat inițiativa celor activi tineri în albia comercială, deci mai departe de politică. Acest fapt a frânat politizarea părții active a tineretului. Posibil, peste un timp anume, aceasta parte a businessmanilor se va reîntoarce în politică ori acum ei sunt antrenați în procesul de acumulare primară a capitalului.[159] Alte segmente ale tineretului s-au concentrat asupra activității de învățare, secte religioase, cultură, ONG. Mai mult în viziunea noastră în condițiile Republicii Moldova nu există nici o legătură între participarea la activitățile ONG şi participare politică.

5. Majoritatea tinerilor nu au făcut parte din nomenclatură care era organizată în rețele corporatiste şi clientelare. Acest fapt nu le-a permis să participe masiv la procesul de privatizare care s-a desfăşurat în fosta URSS. Or aceste rețele funcționează şi astăzi permițând reprezentanților fostei nomenclaturi să se mențină la putere. În această teză se necesită doar un mic amendament: doar elita comsomolistă a putut participa la procesul de redistribuire a proprietății de stat.

6. Lipsa unui interes clar din partea statului în stimularea tinerilor, lipsa unei politici de cadre clare a statului în domeniul tineretului. Or, spre exemplu, vecinii noştri - Romania[160], unde tineretul este puternic promovat în structurile conducerii, şi Ucraina, unde în administrația preşedintelui s-a anunțat

---

[158] *Butnaru V. Apatia nu e sexy! // „Jurnal de Chişinău”, 2004, 22 iunie.*
[159] *Мальцев В. Основы политологии. – Москва, 1997, с.353.*
[160] *“Deşteptarea”, 2004, 4 iunie. „Lista candidaților PSD pentru Consiliul Local cuprinde oameni de mare valoare profesională şi umană, specialişti recunoscuți în domeniul lor, tineri care au demonstrat deja că merită încrederea prin rezultate.”*

concurs cu o favoare deosebită acordată tinerilor[161], fapt declarat revoluționar de analiști.

7. Dispariția Uniunii Leniniste Comuniste Unionale de Tineret (ULCUT) – ВЛКСМ – a lăsat un vid instituțional şi organizațional în urma sa. În cadrul acestei structuri participarea tineretului avea un caracter mobilizațional dar care deschidea anumite perspective pentru o mică parte a comsomolului de a se afirma pe plan politic.

8. Un moment important care frânează procesul de participare politică a tineretului îl reprezintă şi lipsa unei autonomii reale a universităților. Deşi formal rectorii sunt aleşi de universități aceştia sunt puternic dependenți de stat. Un indiciu în acest sens ar fi întâlnirile cu reprezentanții puterii: când e vorba despre întâlniri cu partide extraparlamentare studenților li se permite să fie liberi arbitri, când e vorba de partidul de guvernământ – sunt mobilizați cu forța, închişi în săli, impuşi de prorectori să participe activ iar unora profesori „incomozi" li se cere întrebările să fie formulate în scris şi în prealabil înaintate decanilor. Mulți rectori au amenințat studenții care vor participa la acțiuni de protest că vor fi exmatriculați ceea ce a minimalizat impactul participării politice ale studenților.

9. Studențimea era un grup social dependent de structurile de stat prin sistemul de protecție socială: transport gratuit, medicină gratuită, burse.

Azi asistăm la formarea unor segmente studențeşti care sunt puțin dependente de guvern: ei plătesc contractul, sunt asigurați de părinții care lucrează peste hotare. Faptul că ei nu plătesc impozite, nu primesc bursă nu le creează cultura politică civică, îi face apatici. O parte infimă a studențimii sărace a fost mituită de guvern: li s-au ridicat bursele în plus la alegerile locale din Chişinău pentru a risipi voturile tineretului acestora li s-a oferit plecarea gratuită la sate fapt care parțial a influențat rezultatele alegerilor.

Participarea masivă a tineretului în anii 1991-2000 era conexionată de aşa probleme ca: limbă, istorie, bursă, transport gratuit. Deci motivația era preponderent una redistribuitivă dar şi valorică. Trecerea masivă la învățământul prin contract, anularea călătoriilor gratuite în transportul urban au lipsit studenția de motivația participării politice, aceasta fiind monopolizată de pensionari. Atunci când indivizii sau grupul îşi percep statutul său material şi social ca relativ satisfăcător, normal şi stabil totul ce se întâmplă în societate şi în politică le pare lipsit de importanță. În cazul dat contrează stabilitatea: a sărăciei sau bogăției[162].

---

[161] *Бук Т. Необходимы молодые, одаренные, неординарные личности. // „Наша Газета +", 2002, 20 сентября.*

[162] *Дилигенский Г.Г. Социально-политическая психология. - Москва: Новая Школа, 1996, с.50.*

10. Una din cauzele care a determinat participarea slabă electorală a tineretului a fost şi utilizarea masivă a tehnicilor piar-ului (PR) negru. Critica vehementă a oponenților, scandalurile de corupție au redus puternic rata participării electorale, probabil aceasta şi fiind unul din scopurile clasei guvernante care astfel îşi utiliza la maxim avantajele propriului segment electoral.

11. Anumite modele comportamentale sunt formate prin sistemul de socializare politică fapt clar demonstrat de americanii D.Easton şi J.Dennis în studiul „Children in the Political Sistem”. Autorii citați menționează că în copilărie se formează un mecanism al „susținerii prin difuzie” al sistemului politic existent ca produs al interacțiunilor inițiale cu tatăl, apoi polițistul. În rezultat se formează o emoție pozitivă care se extrapolează asupra preşedintelui, sistemului politic fapt ce permite o percepere idealizată a sistemului, susținerea lui[163].

Se pare că tinereii născuți în anii 1970-1980 au fost socializați în stil prosovietic, Lenin figurînd ca simbol frecvent în cărți, abecedare. Foarte des este prezent şi Ştefan cel Mare, Eminescu ca simboluri politice naționale. Tineretul anilor 1980-1990 – este frecvent familiarizat cu chipul lui Ştefan cel Mare, Eminescu şi aproape deloc cu simbolica comunistă![164] Dar tocmai aici şi țintesc unii lideri politici care prin imaginea proiectată încearcă să îmbrace cîteva cîmpuri simbolistice: Lenin, Ştefan cel Mare, Eminescu.

Astfel se expică depuneea de flori la monumentul lui Lenin de către Preşedintele țării, comemorarea zilei de 22 aprilie ,,utilizarea frecventă a lui Lenin ca simbol de către comunişti fapt ce le asigură un plus de legitimitate ideologică, dar şi-i permite lui Voronin să-şi umple vidul de imagine cu caracteristici bine şlefuite în conştiința socială ale Conducătorului proletariatului mondial. **La moment socializarea politică** democratica are mari dificultăți.

Un sondaj de opinie „Dezvoltarea timpurie a copilului în Moldova”, susținut de către „UNICEF – Moldova”, concluzionează că 58% din familiile rurale cu copii în vârsta până la 7 ani nu au nici o carte. Şi doar trei copii din 10 familii sărace şi 7 copii din 10 familii cu venituri înalte sunt asigurați cu cărți la nivel mediu sau înalt.[165] Acest lucru creează mari dificultăți pe viitor fiindcă practic unicele instituții de socializare devin televiziunea, şcoala, stra-

---

[163] *ibidem, c.321-322.*

[164] *Această aserțiune se bazează pe observațiile noastre empirice la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, discuții cu tineri. Majoritatea habar nu au cine este Troțkii, Che Guevarra, Mao Țze Dung, etc.*

[165] *Владимиров Р. В селах дети не видят книг. // „Комсомольская правда”, 2004, 23 июня. Au fost intervievați aproape 1000 familii, care au 1503 copiii la vârsta de până la 7 ani, din care 60% locuiesc în mediu rural.*

da ceea ce va permite forțelor care dețin controlul asupra acestor instituții să beneficieze pe viitor de renta politică!

Totuşi, nu putem vorbi despre apatia totală în rândul tineretului.

Principalele organizații de tineret în viziunea experților de la IRI (Institutul Republican Internațional) care sunt afiliate politic şi sunt părți componente ale unui partid politic sunt:

- Uniunea Tineretului Comunist din Moldova (UTCM), afiliat PCRM.
- „Noua Generație", afiliată PPCD.
- Organizația de tineret al Alianței Moldova Noastră.
- Uniunea Tineretului Democratic, afiliată Partidului Democrat.
- „Alternativa", afiliată Partidului Social Democrat din Moldova[166].

În viziunea noastră în această listă intră şi Partidul Național-Bolşevic (PNB - Национал-большевистская партия) nucleul căreia pare a fi format în exclusivitate din tineret.

Totuşi mai puternice sunt organizațiile cu un comportament extremist[167] sau radical, protestatar[168], între care noi am evidenția PNB, UTCM, „Noua Generație".

III. Prin ce se explică radicalizarea discursului tineretului?

Mulți sociologi afirmă că creşterea nivelului educației (a consumului informației teoretice) combinată cu "civilizația odihnei" specifică societății post-industriale produce creşterea aspirațiilor şi aşteptărilor indivizilor; (salarii înalte, automobil, apartament) care comasate cu posibilitățile reduse ale economiei de ai integra, contribuie la apariția neliniştei, distanțarea de la normele general acceptate, dificultăți în integrarea socială, apariția contra-culturilor cu caracter radical care au tendința de promovare a unor idei utopice; creează instabilități sociale in satisfacție şi complexe ale inferiorității. Fenomenul se datorează şi deschiderii "hotarelor informaționale" odată cu ruinarea sistemului totalitar, când mii de stații TV, ziare, reviste europene au invadat spațiul post-sovietic.

---

[166] Political Parties in Central and Eastern European Countries. - 2004, May, p.55-57.

[167] La 11 iunie 2004 doi reprezentanți ai PNB, Saşa Angheli şi Iurii Bednov, studenți la Universitatea Tehnică i-au împroşcat cu chefir pe ambasadorii statelor membre ale OSCE la conferința de totalizare organizată la finalul vizitei lor în Moldova.

[168] CPR dezminte afirmațiile lui Serafim Urechean. // „Moldova Suverană", 2004, 23 iunie. „La 13 inie s-a desfăşurat mitingul filialei ruse ale PNB care au scandat lozinci anticonstituționale „Smerti politicescomu gosudarstvu!", "Revoluția spasiot naş mir", „Saşa Angheli i Iurii Bednov gheroi!"

În perioada totalitară indivizii erau parțial satisfăcuți fiindcă se raportau la grupele de referință interne. Cultura occidentală a devenit un donator de informații, cea orientală - asimilator. Apare pericolul apariției unui lumpen-proletariat multimilionar în fostele țări socialiste și în curs de dezvoltare. "Elementul esențial al proletarului nu e sărăcia sau proveniența joasă dar permanenta senzație a propriei insatisfacției, stimulată de lipsa unui loc moștenit în societate și îndepărtarea de propria obște"[169]. Marcați de societatea de consum occidentală, ne fiind în stare să producă ceva acești oameni sunt în stare să consume orice având ca grupe de referință statele occidentale creează dificultăți economice pentru statornicia democrației!

Prezența în structura economică a Republicii Moldova a unor conglomerate economice neprivatizate, funcționarea neadecvtaă a economiei de piață, nepotismul și clientelismul favorizează apariția unor segmente masive ale Marginalilor. Aceștia sunt compuși din mai multe categorii :indivizii inapți de concurență care ași-au pierdut aceasta abilitate din cauza unor factori obiectivi:

sănătatea, vârsta, trauma, situația de refugiat – aceștia ar trebui ă fie obiectul unor politici sociale din partea statului.

Marginalii sociali – aceștia apar din cauza unor factori „obținuți", sociali nu biologici:

Specificul educației, condiții vitrege de viață în copilărie, lipsa unei educații profesioniste iar uneori și generale, influența mediului antisocial, lenea generală. Ca efect aceste grupuri nu simt o dorință enormă de a realiza comportamente adecvate normelor sociale și se străduie să obțină unele bunuri sociale prin metode repudiate de societate (crima, cerșitul). Creșterea masei critice a acestor indivizi consideră politologul A.Flier poate favoriza mișcări sociale de anvergură, revoluțiile. Anume marginalii, și nu burghezia sau proletariatul erau forța motrice a revoluțiilor franceză, rusă, a dictaturii lui Hitler.[170]

Straturile sociale care sunt apte de concurență nu au nevoie de dictatură; ele pot obține cele dorite relativ legitim, fără violență, în condițiile unei concurențe libere, garantate de lege. Marginalilor accesul pe piața muncii le este închis. Ca efect formele luptei tei acestora pentru bunuri sociale sunt crima și revoluția.[171]

În viziunea noastră, creșterea numărului de studenți depășește cu mult posibilitățile reale ale economiei de ai angaja. Ca efect avem apariția unor

---

[169] *Тойнби А. Постижение истории. – Москва, 1991, с.346.*
[170] *Флиер А. Культура как фактор национальной безопасности. // ОНС, 1998, №3, с.183.*
[171] *Idem, c.184.*

Marginali intelectuali cu frustrări generale, tendința de susținere a unor mişcări radicale. Deşi pentru o parte a tineretului exista şansa plecării în Uniunea Europeană, rezultatele alegerilor în parlamentul european care au dat câştig dreptei vor determina stânga să iee măsuri protectoare contra emigranților[172].

Atunci când pe baricadele istoriei, ceea ce ieri era veşnic şi imuabil începe brusc să se ruineze, când interesele încep rapid să se polarizeze creşte brusc numărul conflictelor şi a jertfelor. Cel mai straşnic e că milioane de indivizi devin emotivi, isterici, transformându-se într-o masă inaptă care nu ştie cum să se adapteze la situație. Anume atunci apar pericolul că politicienii vor începe să acționeze ca criminalii iar criminalii pot uşor devine politicieni. În aceleaşi condiții indivizii bolnav psihic, dezechilibrați pot fi ridicați de masă la rangul de politicieni[173]!

Anume în această zonă trebuie căutate explicațiile resuscitării activismului politic al unor aşa organizații ca PNB mai puțin UTCM şi „Noua Generație".

Concluzii

Aşteptările masive a unor politici sociale stimulează conservatorismul de stînga, tergiversarea privatizării, naționalizarea şi ca efect retragerea investitorilor de pe piață. Aspirațiile mari apărute în segmentele de tineret duce la aparițiua unor frustrații în masă, la margianlizare intelectuală şi la radicalizarea discursului tineretului fapt legat de incapacitatea economiei de a satisface aşteptările create de invazia „societății de consum". Or o altă reacție răspîndită este apatia politică a tinerilor. În viziunea noastră anume tinerii au fost forța care au adus stînga la putere prin neparticiparea la vot. Cultura politică fragmentară cu rudimente puternice arhaivce este şi un produs al activității elitelor dar şi elitele politice se pare că sunt prizoniere ale acestei culturi.

Bibliografie

Брутер В.И., Солонарь В.А. Молдова попытка политико-культурного анализа. // Полис, 1993, №3

Butnaru V. Apatia nu e sexy! // „Jurnal de Chişinău", 2004, 22 iunie.

Дилигенский Г.Г. Социально-политическая психология. - Москва: Новая Школа, 1996

Флиер А. Культура как фактор национальной безопасности. // ОНС, 1998, №3

Кубеев М. Его пациент – история. // «Эхо планеты», 1992, №49.

---

[172] Drăgan V. Europa rămîne de dreapta. // „Flux", 2004, 16 iunie.

[173] Кубеев М. Его пациент – история. // «Эхо планеты», 1992, №49, с.31.

Лисовский Ю. Естественная лаборатория социально-политических укладов. // МЭ и МО, 1988, №6
Lozinschii R. Amai zburat un cap. // „Jurnal de Chişinău”, 2004, 28 mai.
Мальцев В. Основы политологии. – Москва, 1997
Political Parties in Central and Eastern European Countries. - 2004, May
Щербинин А.И. Тоталитарная индоктринация у истоков системы. Политические праздники и игры. // Полис, 1998, №5.
Щербинина Н.Г. Архаика в Российской политической культуре. // Полис, 1997, №5
Тойнби А. Постижение истории. – Москва, 1991
Vestea bună, vestea proastă. // „Opinia”, 2004, 4 mai.
Владимиров Р. В селах дети не видят книг. // „Комсомольская правда в Молдове”, 2004, 23 июня.

FORMAREA CULTURII A STUDENȚILOR: TENDINȚE, PROBLEME, PERSPECTIVE[174]

Galina ȚURCAN
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Studii Economice din Moldova
catedra „Filosofie şi politologie”
lector superior

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Catedra “Politologie”
Doctor-habilitat, conferențiar

This article examines the problems, tendencies and perspectives of forming the political culture of the students. The degree of involvement of the young in the social and political life determines the political situation of the society. That’s why, modern democratic societies require from high school institutions to educate active citizens, messengers of democratic political culture. This is mainly important for those societies that are in the period of transition to democracy. The students are the future intellectual elite of the society and respectively high school institutions must train both good professionals and persons active from the civic point of view. The decisive role in

[174] *Recenzent – doctor-habilitat, profesor C.MARIN*

forming political culture of the students is played by political sciences, including politology. Politology is one of the agents of political socialization and civic education which may influence students' political attitudes. The main goal of this study is to train students who are able to engage in the political processes of their communities as active citizens.The study of politology contributes to the affirmation of the political values and makes the students to be aware of their rights and obligations as citizens of the country.

Reuşita transformărilor democratice din Republica Moldova presupune constituirea unei culturi politice civice, democratice. Una dintre forțele, capabilă de a susține activ transformările democratice din societate o constituie tineretul şi, mai ales, viitoarea intelectualitate a societății - studenții. În cadrul tuturor societăților actuale sistemul de învățământ superior este orientat spre pregătirea specialiştilor de înaltă calificare. Dar societățile democratice moderne înaintează şcolii superioare şi cerința de a educa cetățeni activi, purtători ai culturii politice democratice. Cu atât mai mult este valabilă această cerință pentru țările în care abia se pun bazele unei societăți democratice.

Edificarea unei societăți democratice necesită o intelectualitate activă, cu vaste cunoştințe în domeniul politic, o intelectualitate care nu este indiferentă din punct de vedere politic. Or, „nimeni n-ar îndrăzni să susțină serios că autonomia civică şi etică a unui cetățean se poate făuri, ignorându-se tot ceea ce îi este necesar să se descurce singur în profesie, după cum cea mai bună pregătire tehnică, fără dezvoltarea trăsăturilor morale esențiale sau fără o minimă dispoziție de independență politică, nu va duce niciodată la formarea unor persoane remarcabile ci a unor roboți salariați”.[2] Pentru ca în condițiile actuale un viitor specialist să se integreze confortabil în societate, el trebuie să aibă capacitatea de a se adapta cu uşurință la diverse schimbări şi de a se orienta în mediul socio-politic; trebuie să respecte normele de conviețuire, legile şi să fie activ în toate sferele vieții sociale.

Investiția socială şi spirituală în capitalul uman, educația în genere este considerată un factor-cheie în dezvoltarea economico-socială a unei țări. Iar în societățile democratice toți factorii educativi trebuie să aibă o contribuție remarcabilă la formarea şi afirmarea culturii civice, la cultivarea înțelegerii şi toleranței între membrii societății. „Democrațiile, în comparație cu alte sisteme politice, tind să aibă oameni mai şcoliți şi mai educați”[175], afirmă G.Almond şi S.Verba în lucrarea „Cultura civică”. Persoanele cu un nivel înalt de educație au, de obicei, o cultură politică solidă. De nivelul de educație depin-

---

[2] *Savater F. Curajul de a educa. - Chişinău, 1997, p.45.*
[175] *Almond G., Verba S. Cultura civică: Atitudini politice şi democrație în cinci națiuni. - Bucureşti, 1996, p.40.*

de gradul de informare politică şi într-o oarecare măsură, nivelul de angajare şi manifestare a cetăţenilor în viaţa politică; depinde conştientizarea impactului evenimentelor şi fenomenelor politice asupra vieţii lor personale. Cetăţeanul trebuie să fie destul de instruit, ca să poată să facă o alegere corectă în cadrul scrutinului, să poată să aprecieze deciziile politice luate de către guvernatori. Pentru aceasta el trebuie să posede un minimum de cunoştinţe din domenii diverse – politică, economie, ecologie, cultură. La fel, cetăţeanul angajat trebuie să ştie care sunt pârghiile şi modalităţile prin care poate influenţeze mecanismul puterii politice.

În constituirea unei culturi politice democratice, participative, un rol important îi revine sistemului de învăţământ superior, deoarece anume aici se cultivă viitoarea elită a societăţii, de hotărârile căreia va depinde dezvoltarea societăţii. Educarea studenţilor în spiritul valorilor democratice, implementarea idealurilor respectării drepturilor omului, a principiilor democraţiei şi umanismului, este la fel de importantă ca şi implementarea idealurilor economiei de piaţă, a bunăstării populaţiei. Educaţia academică, în genere, trebuie să producă un impact puternic asupra proceselor ce duc spre democratizarea societăţii. Însăşi democraţia reprezintă „o consecinţă normală a educaţiei”[176].

Importanţa instituţiei de învăţământ pentru formarea culturii politice a studenţilor este incontestabilă. Ea poate şi trebuie să devină acea instituţie socială, care primează în procesul de socializare politică a studenţilor şi de rând cu alţi factori, ea poate să contribuie la constituirea spiritului civic al studenţilor.

Studenţii îndeplinesc şi vor îndeplini pe viitor anumite roluri politice. Or, interpretarea acestor roluri necesită mai întâi de toate cunoştinţe politice ce reprezintă fundamentul teoretic al culturii politice, în special cunoştinţe despre relaţiile politice, despre esenţa, structura şi funcţiile organelor puterii politice, despre partidele politice şi organizaţiile non-guvernamentale, adică despre întreg sistemul politic. Contează nu doar obţinerea unui anumit volum de cunoştinţe, dar şi calitatea acestora, care trebuie să fie astfel, încât să poată servi drept un instrument eficient al încadrării viitorului specialist în viaţa politică.

La formarea culturii politice a studenţilor participă mai mulţi factori, mai mulţi agenţi ai socializării politice. Printre aceştia cei mai importanţi sunt: familia, grupurile de prieteni, mass-media, partidele politice, organizaţiile de tineret, instituţia de învăţământ. Studierea mai multor discipline – a istoriei, a

---

[176] *Galbraith J. Societatea perfectă. La ordinea zilei: binele omului. - Bucureşti, 1997, p.68.*

sociologiei, a economiei politice, a filosofiei îşi poate aduce aportul la formarea culturii politice a studenților. Dar rolul decisiv aparține, totuşi, studierii ştiințelor politice, inclusiv a politologiei. În cadrul politologiei se studiază teoria politică, metodologia de identificare a fenomenului politic, procesele şi instituțiile politice, se evaluează starea vieții politice a societății.

Studierea politologiei trebuie să contribuie la conştientizarea de către viitorii specialişti a locului şi rolului lor în sistemul politic, să formeze cetățeni activi din punct de vedere politic, participanți la procesul transformărilor democratice, apți de a răspunde în mod adecvat la diversitatea şi complexitatea societății, la conflictele care se întâlnesc în ea. Unul dintre obiectivele studierii politologiei este educarea spiritului critic al studenților, or „educarea spiritului critic al cetățenilor este cel mai eficient mijloc de protecție față de practicile manipulării”[177], iar „un robust scepticism critic nu poate decât să consolideze democrația”[178].

În cazul când studiul politic este eficient, el este o „busolă” în cunoaşterea politică a lumii înconjurătoare, este un zălog al stabilității, previziunii, manevrabilității comportamentului politic al diferitelor grupuri sociale în condiții de democratizare. Şi, în cele din urmă studiul politic este un mecanism destul de eficient al creării societății civile[179].

Formarea culturii politice a studenților este unul dintre obiectivele majore ale studierii politologiei. Politologia contribuie la formarea tuturor dimensiunilor culturii politice: dimensiunea cognitivă, alcătuită din cunoştințe despre sistemul politic şi despre componența acestuia, despre rolul puterii politice şi deținătorii ei; dimensiunea afectivă, care include în sine atitudini de ataşament sau de respingere față de instituțiile politice şi dimensiunea evaluativă, ce constă din judecăți de valoare despre fenomenele politice şi viața politică, în general, din opinii formate în baza informațiilor şi sentimentelor politice.

Ca disciplină de studiu politologia nu trebuie să aibă un caracter axiologic sau normativ. Contribuind la constituirea laturii cognitive a culturii politice, familiarizând tineretul studios cu valorile şi normele politice, cu ideologiile politice, politologii trebuie să se distanțeze de acea ideologie politică la care s-au raliat, să comunice cu studenții fără vreo implicare ideologică, să nu folosească judecăți de valoare în prezentarea problematicii politologiei, să nu

---

[177] *Fulga Gh. Schimbare socială şi cultură politică. - Bucureşti, 2000, p.340.*

[178] *Dogan M. Criza de încredere în democrațiile pluraliste. // Revista de cercetări sociale, anul 4, №1, martie 1997, p.96.*

[179] *Щербинин А.И. Вхождение в политический мир (теоретико-методологические основания политической дидактики). // Политические исследования, 1996, № 5, p.138.*

propage o anumită ideologie sau un anumit partid politic. Este însă ştiut că o neutralitate axiologică absolută nu e posibilă în politologie, cum, de fapt, şi în alte ştiinţe sociale. Cum „experienţa istorică a demonstrat că un regim politic democratic este favorabil dezvoltării omului şi societăţii, în timp ce un regim dictatorial presupune subordonarea omului şi societăţii voinţei discreţionare a unei persoane”[180], este inevitabil că „noţiunile fundamentale ale politicului între care politologii trebuie să aleagă sunt democraţia şi dictatura”[181].

Politologii trebuie să opteze pentru democraţie, să promoveze patriotismul. În acelaşi timp ei nu trebuie să îndoctrineze studenţii cu o anumită ideologie, dar trebuie să-i facă să înţeleagă că pentru a fi un cetăţean ce poate să acţioneze conştient „este nevoie, în primul rând de cunoaşterea ideologiei politice alese – o cunoaştere a scopurilor de urmărit, o cunoaştere a ceea ce vrem să facem”[182].

Pentru eficientizarea procesului de formare a culturii politice a studenţilor în procesul studierii politologiei este necesar să se asigure educaţia civică a studenţilor, ce poate fi realizată prin mai multe tipuri de studiu: studiul academic, studiul social, studiul moral şi studiul civic[183]. Studiul academic se efectuează prin citire, informare, acumulare a materialului teoretic. Studiul social necesită dezvoltarea unor anumite calităţi şi abilităţi: ascultarea cu atenţie a altor persoane, simpatia pentru cei din jur, stima de sine, abilităţi de a conduce şi de a face compromisuri.

Studiul moral începe atunci când studenţii încep să se întrebe despre obligaţiile sale în cadrul unei comunităţi. Iar studiul civic presupune înţelegerea proceselor democratice din comunitate, a problemelor cu care se confruntă societatea şi diversitatea acestor probleme, necesitatea de a cheltui timp şi energie pentru îmbunătăţirea vieţii comunitare.

Rolul major pe care îl are studierea politologiei pentru realizarea acestor tipuri de studiu este incontestabil. Esenţial este să se evite limitarea doar la studiul academic, adică doar la formarea componentei cognitive a culturii politice. De aceea pe lângă însuşirea materialului teoretic sunt necesare şi activităţi extraşcolare, care permit formarea anumitor modele de comportament politic.

Este importantă implicarea studenţilor în diferite activităţi de ordin politic, în special în rezolvarea problemelor vieţii comunitare. Acest lucru este valabil pentru toate societăţile, inclusiv pentru cele în care democraţia este

---

[180] *Radu R. Cultura politică. – Bucureşti, 1994, p.174.*
[181] *Ibidem, p.174.*
[182] *Oakeshott M. Educaţia politică // Polis, 1998, Vol.5, Nr.3, p.12-13.*
[183] *Ehrlich T. Civic Education: Lessons Learned. // Political Science and Politics, Vol. XXXII, Nr2, June 1999, p.245.*

vivace deja o perioadă îndelungată de timp. Astfel, cercetătorul din SUA T.Ehrlich afirmă că „a da cuiva lecții despre democrație prin studierea şi discutarea textelor, care descriu procesele şi instituțiile democratice este, indiscutabil, important. Dar eu consider că studierea academică a științei politice sporeşte în cazul când studenții integrează studiile cu munca civică într-o comunitate”[184].

În cadrul studierii politologiei trebuie să se opteze pentru îmbinarea studiului din auditoriu cu învățarea prin experiență într-o sferă mai largă, unde sunt luate deciziile politice şi se desfăşoară dezbateri de tip democratic. Fiecare activitate trebuie învățată şi „a participa la aranjamentele unei societăți este o activitate care, ca oricare alta, trebuie învățată”[185], afirmă M.Oakeshott, definind prealabil politica ca „activitatea de participare la aranjamentele generale ale unui grup de oameni care au ajuns laolaltă, din întâmplare sau din propria lor alegere”[186]. Astfel, studenții trebuie să participe pe cât este posibil, la întruniri civice, la activități politice şi voluntare de interes comunitar.

Pentru a contribui eficient la formarea culturii politice a studenților predarea politologiei trebuie să răspundă exigențelor şcolii superioare moderne. Utilizarea metodelor învechite, neadecvate de predare ale acestei discipline, pot constitui o piedică în calea socializării politice, a formării culturii politice, mai ales a formării culturii politice civice. În cazul în care învățarea se bazează preponderent pe reproducerea informației auzite sau citite după schema: „expunerea de către profesor a materialului teoretic → memorizarea acestor cunoştințe + citirea literaturii de către student → expunerea de către student a materialului teoretic”, o mare parte din materialul astfel învățat se uită destul de repede şi în cel mai bun caz, studenții vor acumula doar un anumit volum de cunoştințe teoretice, fără a acumula anumite abilități şi dexterități în vederea sferei politice.

Studierea strict teoretică a domeniului politic nu poate să contribuie suficient la suscitarea interesului studenților pentru politologie şi sfera politică, cu atât mai puțin, la formarea unor cetățeni activi şi responsabili. Or, studierea politologiei trebuie să contribuie la afirmarea idealurilor, valorilor, normelor de comportament politic, să-i facă pe studenți să fie conştienți de drepturile şi de obligațiile, pe care le au ca cetățeni. Pentru realizarea acestor obiective trebuie să se eficientizeze predarea politologiei, care ar putea fi realizată mai ales prin ilustrarea în mod obligator a temelor predate, cu exemple din sfera politică a țării respective sau a altor țări; prin crearea unei priviri de ansamblu asupra lumii politice şi urmărirea interacțiunii dintre toate compo-

---

[184] *Ibidem, p.245.*
[185] *Oakeshott M. Educația politică. // Polis, Vol.5, Nr.3, 1998, p.10.*
[186] *ibidem, p.9.*

nentele sistemului politic; prin folosirea formelor şi metodelor noi de predare. Un rol important pentru studierea politologiei îl are integrarea studenților în munca ştiințifică şi organizarea discuțiilor în cadrul cărora ei ar putea să aplice în mod creativ cunoştințele obținute.

În cazul formării culturii politice trebuie să se țină cont de faptul că ştiințele politice au o interconexiune puternică cu celelalte ştiințe sociale şi trebuie să păstreze şi să dezvolte această legătură, pentru reuşita socializării politice a studenților. Necesitatea acestei interconexiuni este exprimată de către F.Savater printr-o întrebare retorică: „Cum să transmiți valori morale sau cetățeneşti fără să recurgi la informații istorice, fără să vorbeşti de legile în vigoare şi de sistemul de guvernare statornicit, fără să vorbeşti de alte culturi şi țări, fără să faci referiri oricât de elementare la psihologia şi fiziologia omului sau fără să foloseşti noțiuni de informare filosofică?”[187]. Este important de menționat că pentru însuşirea politologiei studenții trebuie să aibă cunoştințe şi din alte domenii. Astfel, înțelegerea domeniului politic este aproape imposibilă fără cunoştințe din istorie şi geografie.

Unul dintre factorii, care în cadrul instituției superioare de învățământ poate contribui la formarea culturii politice, a culturii politice democratice, participative a tineretului studios este auto-conducerea acestuia. Ea constituie o experiență specifică a procesului de democratizare şi se realizează prin faptul că studenții au reprezentanți în senatul universitar şi în consiliul facultăților, care să reprezinte şi să protejeze interesele studenților – de ordin economic, social, cultural, academic; solicită şi obțin informații şi explicații de la reprezentanți ai structurilor administrative din instituțiile de învățământ; participă la organizarea conferințelor ştiințifice şi la administrarea căminelor studențeşti. Participând activ la auto-conducere, studenții se pregătesc pentru viața politică, se pregătesc să devină membri activi ai societății civile. În cazul când tineretul are posibilitatea de a discuta şi hotărî problemele sale, se asigură pregătirea sa pentru o viitoare participare politică democratică activă.

Asupra formării culturii politice a studenților îşi pune amprenta şi mediul existent într-o instituție superioară de învățământ. Acest mediu poate fi prezentat printr-un sistem relațional, ce include relațiile legate de atribuțiile şi funcțiile fiecărui membru a colectivului profesoral-didactic față de administrație; relațiile interpersonale atât în mediul profesoral-didactic, cât şi în cel studențesc, ce se determină de particularitățile psihologice şi de nivelul de cultură generală a fiecărui. Respectiv, mediul dintr-o instituție de învățământ concretă ar putea să influențeze în mod pozitiv sau negativ procesul de formare a culturii politice a studenților. În acest sens ar putea fi folosită, cu anu-

---

[187] *Savater F. Curajul de a educa. – Chişinău, 1997, p.45-46.*

mite adaptări, experienţa şcolii superioare din Occident, unde „mediul academic este vârf de lance în lărgirea democratizării societăţii. El formează cadre în sprijinul multiculturalismului, al respectului pentru diferenţe. Nivelul academic nu se reduce la învăţământ şi cercetare, ci continuă să aibă o componentă esenţial - civilizatorie, de socializare spre toleranţă şi inovaţie civică”[188].

Procesul de formare a culturii politice a studenţilor se confruntă cu mai multe probleme. În primul rând, în perioada de trecere de la totalitarism la democraţie se observă o discontinuitate în socializarea politică. Unii agenţi ai socializării politice propun deseori modele de comportament politic, care se exclud reciproc. Aceasta împiedică realizarea unui consens în ceea ce priveşte formarea culturii politice. În al doilea rînd, o parte dintre agenţii socializării politice sau reprezentanţi ai acestor agenţi sunt purtători ai culturii politice de tip democratic, alţii – de tip totalitar, cei de al treilea – de tip mixt, cu elemente disparate, fie totalitar sau autoritar – democratice. În aceste condiţii un rol hotărâtor în formarea culturii politice democratice îi revine sistemului de învăţământ democratic. Respectiv, în aceste societăţi sistemul de învăţământ are o importanţă mult mai mare pentru socializarea politică a tineretului studios decât în democraţiile stabile.

Formarea culturii politice a studenţilor în societatea moldovenească are loc, actualmente, într-o perioadă dificilă, dominată un deficit de spiritualitate, de căderea moravurilor, de invadarea din partea unor modele culturale de natură occidentală, care nu sunt tot timpul cele mai reuşite. În societate are loc deprecierea posibilităţilor de promovare socială şi economică a tineretului pe care le oferă studiile superioare. Iar aceasta duce inevitabil la neîncredere faţă de puterea politică, generează convingeri despre lipsa de posibilitate a omului de rînd de a influenţa real puterea politică.

Condiţiile actuale de formare a culturii politice a tineretului, inclusiv a studenţilor, din spaţiul posttotalitar, sunt condiţii de criză, de instabilitate valorică, relaţională, normativă. Pornind de aici, paradoxul principal al transformărilor sociale din Republica Moldova constă în faptul, că democratizarea instituţional-politică şi relaţional-politică nu se conformă unui grad adecvat de cultură politică. Conţinutul acesteia rămîne cu mult în urma imperativelor democratizării sociale, economice, este pătruns de o puternică doză de paternalism, fragmentarism, catastrofism şi de alţi factori similari, împărtăşiţi evident şi de tînăra generaţie. Aceasta şi determină, în mare măsură, starea de criză a mecanismului culturii politice în stabilirea şi desfăşurarea relaţiilor politice dintre diferite forţe social-politice: între ramurile puterii, între putere şi opoziţie, între diferite partide, mişcări, grupuri politice. Totodată, problema

---

[188] *Pasti V., Miroiu M., Codiţă C. România – starea de fapt. Vol.I. Societatea. - Bucureşti, 1997, p.124.*

cea mai serioasă a culturii politice a diferitor generații, inclusiv a tineretului studios, din majoritatea statelor postsovietice ține de insuficiența elementului de cultură a înțelegerii, a consensului.

În concluzie menționăm, că procesul de formare a culturii politice a studenților, în termeni de tendințe, probleme şi perspective, este pe cît de complex, pe atît de contradictoriu. Caracterul şi eficiența acestui proces depinde, îndeosebi, de activizarea şi raționalizarea eforturilor funcționale a factorului subiectiv, de optimizarea acestor eforturi în raport cu factorul obiectiv.

În lumina celor enunțate considerăm oportună conlucrarea activă a tuturor forțelor sociale, capabile să contribuie la formarea culturii politice a studenților, la asigurarea stabilității politice în societate, la elaborarea şi implementarea unei politici socio-economice şi culturale eficiente. Anume alăturarea eforturilor acestor forțe, cointeresarea lor de a acționa în comun în domeniul educației este astăzi condiția sine qua non de formare a unui tineret activ şi instruit, educat în spiritul democrației, umanismului, patriotismului şi toleranței, fapt de care depinde în ultima instanță însăşi procesul de realizare cu succes a transformărilor democratice din societate.

Bibliografie:

Almond G.A., Verba S., Cultura civică: Atitudini politice şi democrație în cinci națiuni. - Bucureşti, DU STYLE, 1996.

Dogan M. Criza de încredere în democrațiile pluraliste. // Revista de cercetări sociale, anul 4, Nr.1, martie 1997.

Ehrlich T. Civic Education: Lessons Learned. // Political Science and Politics, Vol. XXXII, Nr.2, June 1999.

Fulga Gh. Schimbare socială şi cultură politică. - Bucureşti, Editura Economică, 2000.

Galbraith, J.K. Societatea perfectă. La ordinea zilei: binele omului. – Bucureşti, „Eurosong & Book”, 1997.

Oakeshott M. Educația politică. // Polis, Vol.5, Nr.3, 1998.

Radu R. Cultura politică. - Bucureşti, TEMPUS, 1994.

Pasti V., Miroiu M., Codiță C. România – starea de fapt. Vol.I. Societatea. – Bucureşti, Nemira, 1997.

Savater F.Curajul de a educa. - Chişinău, ARC, 1997.

Щербинин А.И. Вхождение в политический мир (теоретико-методологические основания политической дидактики). // Полис, 1996, № 5.

GUVERNAREA POLITICĂ ŞI ADMINISTRAREA PUBLICĂ.

СПЕЦИФИКА ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ И ОСОБЕННОСТИ ЕЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ В ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВАХ СНГ (ИЗ ОПЫТА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА).

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский государственный университет
Факультет международных отношений,
Политических и административных наук
Кафедра политологии
доктор-хабилитат, профессор,
заведующий кафедрой
mosneaga@hotmail.com, mosneaga@rambler.ru

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский государственный университет
доктор-хабилитат, профессор, ректор,
член-корреспондент Академии Наук Молдовы

Валентин ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский государственный университет
Факультет международных отношений,
Политических и административных наук
Лаборатория «Социлогия политики»
доктор, доцент,
заведующий лабораторией

The article focuses on the principal labour migration trends in European labour-receiving countries in the light of the applicable normative frameworks. It also assesses recent attempts at the European Union level to arrive at a common policy approach with respect to the entry and residence of third-country nationals for employment in the EU.

This article analysis labour migration in Moldova, Ukraine, Russia and Belarusi, reveals the main tendencies and volumes of labour migration, specificity and main challenges of its regulation.

The specific feature of labour migration of the population from the post-Soviet European countries consists in the absence of precise data on the quantity of persons involved in the processes of labour migration. This is predetermined by the lack of coordination in migration data collection, its transparency and collaboration among state agencies and non-governmental research centres. General national monitoring has not become a constant, many-layered and operational instrument of the research in the area of migration processes, due to organizational and technical reasons. For Moldova the situation is complicated by the lack of the state control over the one forth of its border, which is a consequence of the unresolved conflict in the eastern regions of the country. The exchange of the statistical information among the countries in the region can also be improved upon.

Another specific feature of migration processes in the states of the region is related to the fact that the major volume of labour migrants there are illegal. However, the national policy of migration regulation is oriented at the work with legal labour migrants, signing up of bilateral agreements. The transformation of national migration agencies and state structures into institutions which arise trust and authority in illegal labour migrants is one of the most important task of migration policy of the states in the region. Certain attempts are undertaken to develop measures of informational and social assistance to illegal labour migrants and to include in this process international non-governmental and national civic organisations both from the sending receiving states.

All the countries of the region are involved in the process of integration into global migratory processes and migration regulation, ratification of international conventions, organisational strengthening of national structures, search for and willingness to take part in international mechanisms of legal and social protection of migrants.

The immediate neighbourhood with the states of European Union determines the new specificity for the region, requires concrete programmes for counteracting the flows of illegal migrants from the states of the region, as well as transit migrants from the third countries, as well as ensuring national security in the context of anti-terrorism fight. All these tasks require more adequate policy of cooperation with the EU states and positive changes in their immigration policy.

I. Причины трудовой миграции населения в европейских странах СНГ.

В течение последнего десятилетия на постсоветском пространстве существенно изменились характеристики миграционных перемещений населения. Развитие миграций происходило в рамках абсолютно новых географических, правовых и экономических реалий, обусловленных возникновением независимых постсоветских государств, рыночными реформами, демократизацией общественной жизни, большей открытостью к внешнему миру.

С одной стороны миграции между новыми независимыми государствами превратились из межрегиональных (в некогда едином государстве – СССР) в межгосударственные. На их интенсивность и механизмы неизбежно воздействовали установление государственных границ, различие в разных странах документов, валют, правил пребывания иностранцев, их трудоустройства, занятия предпринимательской деятельностью, а также экономические трудности, типичные в той или иной степени для всех стран региона. С другой стороны, гораздо доступнее стали поездки в страны старого зарубежья, которые в советское время были отделены «железным занавесом». Резко возросло количество поездок в личных целях.

На протяжении '90-х годов прошлого столетия численность эмиграционных потоков из новых независимых государств постоянно сокращается. Так, миграционный обмен между Украиной и странами СНГ сократился с начала '90-х годов в 7 раз, между Украиной и государствами старого зарубежья в 2 раза[189]. Аналогичную тенденцию демонстрируют и другие постсоветские европейские государства[190].

Этому способствовала определенная нормализация ситуации на постсоветском пространстве и привыкание к ней, исчерпание потенциала этнической эмиграции. Также сдерживали эмиграцию на постоянное местожительство в другие государства трудности переезда, обусловленные политикой ряда государств назначения, прежде всего западноевропейских, проблемы обустройства эмигрантов, особенно сложные в современных условиях.

Однако на фоне общего сокращения численности лиц, переезжавших на постоянное проживание, значительное распространение получила экономическая миграция, временные поездки за пределы страны на сезонные, временные работы или для мелкой торговли. Экономические

---

[189] *Пирожков С., Малиновская Е., Хомра А. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект. – Киев, 2003, с.5.*

[190] *См.: Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинев, 1999*

трудности переходного периода, безработица и неполная занятость, низкие доходы и задержки с выплатой зарплат и пенсий вынуждали многих людей искать источник существования за границей.

Первоначальной и более массовой формой экономической миграции была коммерческая миграция. Она получила развитие еще в период распада Советского Союза. Десятки и сотни тысяч людей были включены в эти процессы. Благодаря коммерческой миграции было обеспечено физическое существование и материальное благосостояние мигрантов и их семей, были созданы условия для развития малого бизнеса в новых независимых государствах.

В конце ‘90-х годов она себя практически исчерпала, сошла на нет в Молдове. Сегодня эти процессы переживают Белоруссия, Россия, Украина. Это было обусловлено как выравниванием цен на промышленные товары, так и введением визового режима (повышением стоимости виз) для граждан новых независимых государств[191].

Со второй половины ’90-х годов минувшего столетия начинает набирать обороты трудовая миграция населения постсоветских государств. Первоначально это была миграция в восточном направлении, в Россию. Однако с конца ‘90-х годов в Молдове происходит переориентация потоков трудовых мигрантов на государства Европейского Союза. Западный и юго-западный векторы трудовой миграции становятся ведущими. Это было обусловлено географическими, лингвистическими, социально-экономическими и административно-правовыми факторами[192]. В меньшей степени, но тенденция возрастания роли западного направления в трудовой миграции наблюдается и в Беларуси, и в Украине[193]. Особенно в западных областях этих государств.

---

[191] *См.: Трудовая миграция молдавского населения: состояние и современные формы. – Кишинев, 2000; Трудовая миграция в СНГ: социальные и экономические эффекты. – Москва, 2003.*

[192] *См.: Moşneaga V., Ţurcan V., Rusnac Gh. Migraţiunea forţei de muncă în Republica Moldova: cauze, tendinţe, efecte. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr.I (XXV), 2004, p.63-78*

[193] *См.: Шахотько Л. Незарегистрированная трудовая миграция из Республики Беларусь: состав мигрантов и их деятельность. // Трудовая миграция в СНГ: социальные и экономические эффекты. – Москва, 2003, с.188-197; Пирожков С., Малиновская Е., Хомра А. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект. – Киев, 2003*

II. Учет трудовых мигрантов: состояние и проблемы.

Специфика трудовой миграции населения постсоветских европейских государств состоит в том, что отсутствуют точные данные о количестве лиц, вовлеченных в процессы трудовой миграции. По данным государственной статистики, объемы официально зарегистрированной трудовой миграции за границу постоянно растут. В Молдове оперируют цифрой в 10-12 тысяч легальных трудовых мигрантов[194]. В Украине называют цифру в 40 тысяч человек[195], в Беларуси речь идет о 10 тысячах человек[196].

Однако эти цифры даже приблизительно не соответствуют истинным масштабам явления. В Молдове общие объемы трудовой миграции определяются цифрами от 340 тысяч до 1 миллиона человек[197]. В Украине при характеристике данного явления оперируют цифрами от 1 до 5 миллионов[198]. В Белоруссии – от шестисот тысяч до полутора миллиона человек[199]. В России, единственной стране исследуемого региона, являющейся не только страной-донором, но и страной-реципиентом многочисленных трудовых мигрантов[200], определяют количество трудовых иммигрантов более 5 миллионов человек (из них до 3 миллионов чело-

---

[194] *См.: Aspecte ale migrației de muncă în contextul Republicii Moldova. Considerații ale experților europeni şi moldoveni. – Chişinău, 2003.*

[195] *Пирожков С., Малиновская Е., Хомра А. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект. – Киев, 2003, с.6*

[196] *Тихонова Л. Различные виды трудовой миграции в Беларуси: масштабы, направления и пути регулирования. // Трудовая миграция в СНГ: социальные и экономические эффекты. – Москва, 2003, с.169.*

[197] *Moşneaga V., Țurcan V., Rusnac Gh. Migrațiunea forței de muncă în Republica Moldova: cauze, tendințe, efecte. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr.I (XXV), 2004, p.63-78.*

[198] *Либанова Э,, Позняк А. Формирование потоков трудовых миграций в приграничных регионах Украины. // Миграции и пограничный режим: Беларусь, Молдова, Россия, Украина. – Киев, 2002, с.134; Прибыткова И. Трудовые мигранты в социальной иерархии украинского общества. // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002, №4, с.159; Гнибіденко І. Проблеми трудовоі міграціі в Україні та іх вирішення. // Економика Украіни. – 2001, №4, с.19.*

[199] *Шахотько Л. Незарегистрированная трудовая миграция из Республики Беларусь: состав мигрантов и их деятельность. // Трудовая миграция в СНГ: социальные и экономические эффекты. – Москва, 2003, с.188.*

[200] *Тюрюканова Е. Трудовая миграция в контексте глобализации. // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинев, 2003, с.193.*

век из СНГ). В то же время Россия не только импортирует, но и экспортирует рабочую силу. Согласно оценкам российских специалистов эта цифра составляет около 2 миллионов человек[201].

Причин подобных расхождений в оценке объемов трудовой миграции на наш взгляд, несколько:

1. Это обусловлено тем, что отсутствует или еще недостаточно эффективна единая компьютерная сеть отслеживания процессов трудовой миграции на национальном, региональном или местном территориальном уровнях. Методики сбора данных в условиях отсутствия тотального контроля используются в недостаточной степени[202].

2. Во всех странах отсутствует междисциплинарный анализ процессов трудовой миграции, сочетающий в себе статистические, демографические, экономические, социологические и политологические подходы. Количество внешних трудящихся-мигрантов чаще всего определяется различными способами:

- перепись населения страны. Отметим, что в России, Беларуси, в Украине уже прошли первые постсоветские переписи населения[203]. В Республике Молдова перепись населения будет проведена в начале октября 2004 года.

- общенациональный регистр населения. В Республике Молдова он находится еще в стадии формирования.

- оценки национальных и международных экспертов как по численности граждан, выехавших на заработки за рубеж, так и по лицам трудоспособного населения, исчезнувшим с национального рынка труда.

- опросы домохозяйств по регионам и в целом по стране. Отметим, что подобного рода опросы осуществляются Департаментом статистики и социологии.

- социологические (количественные и качественные) исследования по отдельным аспектам трудовой миграции.

- статистические данные, полученные от пограничных служб об объемах пересечений границы гражданами данных государств.

---

[201] *Зайончковская Ж. Рынок рабочей силы в трансформирующейся экономике: приложение к миграциям (на примере СНГ). // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинев, 2003, с.67.*

[202] *Билсборроу Р.Е., Хьюго Г., Обераи А.С., Злотник Х. Статистика международной миграции: рекомендации по совершенствованию систем сбора данных. – Москва, 1999.*

[203] *См., например, Населення України. 2002. – Київ, 2003.*

- статистические данные по количеству проданных билетов для совершения поездок за пределы страны на железнодорожном, воздушном, морском и автомобильном транспорте (автобусы и минибусы регулярного сообщения, чартерные рейсы автобусов и минибусов).

3. Недостаточна согласованность в сборе данных о миграции, прозрачность и сотрудничество между государственными структурами и неправительственными исследовательскими центрами.

4. Общенациональный мониторинг не стал постоянным, многоуровневым и действенным инструментом исследования миграционных процессов. В том числе и по финансовым, организационным и техническим причинам. Для России и Украины сложность проведения общенационального мониторинга объясняется необходимостью огромных финансовых затрат на проведение детальных исследований. Для Молдовы ситуация осложняется помимо всего прочего и отсутствием общенационального контроля за четвертью государственной границей, что является следствием неразрешенности конфликта в восточных районах страны.

5. Обмен статистической информацией между странами региона имеет еще большие резервы для улучшения.

III. Защита прав легальных трудовых мигрантов.

Другая специфическая черта миграционных процессов в государствах региона состоит в том, что национальная политика регулирования миграции в государствах региона ориентирована на работу с легальными трудовыми мигрантами. Это, несомненно, было верным и шло в русле как цивилизованных норм международного права и регулирования процессов трудовой миграции, так и позитивного опыта трудоустройства за рубежом, накопленного Турцией[204] и социалистической Югославией в (‘60-е годы XX века), Филиппинами (‘70-90-е годы XX века)[205]. Но эти страны характеризовались авторитарными политическими режима-

[204] Martin P.L. The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe. – Geneva, 1991; Ивахнюк И.В. Опыт государственного регулирования международной трудовой миграции (на примере Турции). // Международная миграция населения: Россия и современный мир. Выпуск 2. – Москва, 1999; Мошняга В. Из опыта государственного регулирования международной миграции в Турции. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. - Chişinău, 2003, p.46-54.

[205] Ачакосо Т. Роль государства в управлении программой трудоустройства за границей. // Мировой опыт миграционной политики: ретроспектива и новейшие тенденции. – Москва-Алматы, 2004, с.278-326.

ми, которые осуществляли строгий контроль за выездом своих граждан. Кроме того, выезд из Филиппин осложнялся и тем, что это островное государство. Море выступало естественной преградой на пути массовой нелегальной иммиграции. Это позволило государству быть не просто активной, но *доминирующе* активной силой в процессе управления трудовыми миграциями населения страны, диктовать свои «правила игры».

В нашем случае ситуация была иной. Посткоммунистические трансформации в государствах Центральной и Восточной Европы в конце ’80-х – начале ’90-х годов XX века коренным образом изменили характер политического режима в этих странах, привели к либерализации процедуры выезда / въезда в страну. В условиях экономического кризиса трудовая миграция стала явлением массовым, не подвластным контролю и регулированию со стороны государства. То есть, основная масса трудовых мигрантов из стран рассматриваемого региона являются нелегалами. При этом государство оказалось фактически «вне игры» или играющим в «свои игры». Пусть и по цивилизованным, апробированным в ряде стран международным правилам регулирования трудовой миграции.

Это привело к тому, что, например, в Молдове, во второй половине ’90-х годов, когда страна столкнулась с массовой трудовой миграцией населения, миграция молдавского населения и интеграция государственных структур в единое миграционное пространство выступают как два самостоятельных, практически не взаимодействующих процесса. Молдавское население включается в общеевропейские миграционные процессы нелегально, не ожидая поддержки и помощи со стороны государственных структур. В то же время государственные миграционные структуры, закладывая основы миграционной политики, ориентируются на работу с легальными трудовыми мигрантами.

Департамент миграции в составе Министерства труда, социальной защиты и семьи делает попытку заключить двусторонние соглашения в области трудовой миграции с теми государствами, в которых имелись молдавские трудовые мигранты. Были сделаны обращения к соответствующим структурам 24 государств (Болгария, Германия, Греция, Венгрия, Израиль, Эстония, Латвия, Литва, Польша, Канада, Франция, Чехия, Словакия, Италия, Кувейт, Югославия, Хорватия, Словения, Македония, Босния-Герцеговина и др.) с предложением заключить двусторонние соглашения по проблемам регламентации трудовой миграции молдавских граждан в эти государства.

Однако, эта инициатива в основном не получила поддержки. Нежелание сотрудничать объяснялось сложностями на национальных рынках

труда, большими объемами безработицыв этих странах. С 1997 года Молдовой было подписаны соглашения о реадмиссии с Польшей, Венгрией, Литвой и т.д. Сегодня подобного рода соглашения заключены с более 10 зарубежными странами[206].

Также в 1997 году Правительство приняло Постановление «О временном трудоустройстве работников-мигрантов».[207] Однако, предпринятые действия не обеспечили реального сотрудничества государственных структур с институтами гражданского общества, населением и трудовыми мигрантами Республики Молдова.

С 2001 года молдавские миграционные структуры стремятся в своей деятельности оказать помощь не только легальным, но и нелегальным трудовым мигрантам. Более того, активизация деятельности по защите трудовых мигрантов за рубежами страны призвана содействовать повышению имиджа молдавского государства и в глазах нелегальных трудовых мигрантов.

Департаментом Миграции разработана концепция миграционной политики Республики Молдова, которая была принята парламентом в октябре 2002 года[208]. В середине декабря 2002 года был принят «Закон о миграции», получивший позитивную оценку со стороны экспертов Европейского Союза[209].

Осуществляется гармонизация национального законодательства, приведение его в соответствие с международными стандартами. Молдова присоединилась к международным документам, регламентирующим процессы миграции: Европейская конвенция о правовом статусе трудящегося-мигранта; Европейская конвенция о социальном обеспечении, соглашение о сотрудничестве правительства Республики Молдова и Международной Организации Миграции (подписано в мае 2002 года, ратифицировано парламентом страны в октябре 2002 года).

Молдова вступила в Международную Организацию Труда. Молдова не подписала Конвенцию Международной Организации Труда (1949 г.). Частично подписана, но не ратифицирована Европейская Хартия

---

[206] *См.: Мошняга В., Евдокимова Л. Трудовые мигранты Молдовы: в поисках механизма защиты (по результатам экспертного опроса). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. - Chişinău, 2003, p.43-84.*

[207] *См.: Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.1077 din 20 noiembrie 1997 "Cu privire la angajarea provizorie a lucratorilor migranţi". // Monitorul Oficial, 1997, nr.84-85.*

[208] *См.: Monitorul oficial, 2002, nr.146-148.*

[209] *См.: Aspecte ale migraţiei de muncă în contextul Republicii Moldova. Consideraţii ale experţilor europeni şi moldoveni. – Chişinău, 2003.*

(1977 г.). Как отмечал генеральный директор Департамента миграции Республики Молдова В.Мунтяну: «Конвенция не подписана, потому что мы к этому не готовы. Подавляющее большинство (95%) молдавских трудовых мигрантов трудятся в зарубежных странах на нелегальной основе, то есть, нарушают законы пребывания в тех странах, где они находятся. Предоставлять им какие-либо права, защищать их на такой основе никто не будет.

Подписав эту Конвенцию, мы берем на себя большие обязательства, но взамен, не получаем ничего. Мы же, если подпишем эти документы, не сможем обеспечить права иностранных трудовых мигрантов внутри нашей страны. То есть, не сможем предоставить работу, предоставить жилье, обеспечить медицинское страхование, социальную и правовую защиту и т.д. Отсюда, нам необходимы большие материальные затраты для обеспечения предусмотренных данным международно-правовым актом гарантий. Это станет возможным только при значительном улучшении финансового и материального состояния страны, подъема ее экономики. Это, в свою очередь, возможно при серьезном потоке иностранных инвестиций в страну, увеличения количества рабочих мест, обеспечения занятости, соответствующими заработками людей».

В последние годы активизировалась работа Молдовы по заключению двусторонних договоров в области трудовой миграции. Республикой Молдова были инициированы и ведется работа по подписанию межгосударственного соглашения с Португалией, межправительственного соглашения с Италией, ведутся переговоры по этим вопросам с Испанией, Грецией. При этом, акцент ставится на легализацию имеющихся трудовых мигрантов за пределами страны.

Начинает утверждаться практика подписания соглашений в области трудовой миграции на уровне регионов, административных единиц. Так, в частности, в 2000-2002 годы заключены соглашения между молдавскими партнерами и рядом областей Италии в сфере временного трудоустройства молдавских медсестер, строителей, сварщиков и т.д. Имеются конкретные договора по трудоустройству молдавских трудовых мигрантов с партнерами из Чехии, Кувейта, других стран. Осуществляется разработка совместных программ по подготовке специалистов с изучением языка страны трудоустройства, предусматривающие последующее трудоустройство за границей[210].

[210] *Отметим, например: подписание Протокола о намерениях с Кувейтом, Соглашения с региональным агентством по труду (область Ломбардия, Италия), Соглашения с профессиональной школой «Ente Scuola Edile» (г.Парма, Италия), Соглашения с компанией «Solidarieta» (г.Милан, Италия) и др. В со-*

С 2002 год итальянское правительство выделяет Молдове несколько сотен рабочих мест оте для мигрантов из стран, не входящих в Европейский Союз[211]. На 2004 год итальянское правительство предоставило Молдове квоту в 1700 человек. При этом впервые эта квота не покрывается за счет молдавских трудовых мигрантов, уже находящихся в Италии.

В рамках СНГ Молдова принимала активное участие в подготовке ряда документов, касающихся вопросов регулирования трудовой миграции. Были заключены соглашения по вопросам трудовой миграции с Беларусью, Россией, Украиной, подписан многосторонние соглашения в рамках СНГ по различным аспектам трудовой миграции и защиты прав трудовых мигрантов на постсоветском пространстве (1993-1995 гг.). В последние годы отметим: Программа действия по развитию СНГ на период до 2005 года, раздел «Создание условий для свободного перемещения рабочей силы». В рамках этой программы разработана «Концепция поэтапного формирования общего рынка труда и регулирования миграции рабочей силы государств-участников СНГ»); Конвенция о правовом статусе трудящихся мигрантов и членов их семей – граждан государств-участников СНГ; Соглашение об общих принципах сотрудничества государств-участников СНГ в области приграничной трудовой миграции (Саммит глав государств СНГ, Кишинев, Республика Молдова, 7 октября 2002 года) и др. Готовится к подписанию двусторонний договор с Украиной по проблемам приграничной миграции. Расширяется осотрудничество с Россией. Подписан ряд документов по вопросам трудовой миграции с руководством Москвы, столицы Российской Федерации. Департамент миграции Республики Молдова обратился к соответствующим структурам Российской Федерации с предложением о выделении 35-50 тысяч рабочих мест для молдавских трудовых мигрантов. С аналогичными предложениями Департамент миграции обратился к Италии, Португалии, Кувейту, другим странам.

IV. Организационное укрепление миграционных структур государства.

ответствии с подписанным Протоколом в Кувейт выехали две группы врачей и медицинских сестер численностью более 100 человек.

[211] *См.: Decreto del presidente del Consiglio dei ministri recante la "Programmazione transitoria dei flussi d'ingresso dei lavoratori extracomunitari nel territorio dello Stato per l'anno 2002". // Архив Департамента Миграции Республики Молдова, 2002.*

Трансформация национальных миграционных служб, государственных структур в институты, пользующиеся доверием и авторитетом среди населения, трудовых мигрантов, является важной задачей миграционной политики государств региона. Это связано с организационным укреплением специализированных миграционных структур, повышением их имиджа.

Так в Республике Молдова повышена роль и значение государственной миграционной службы в структуре центральной исполнительной власти. В 2001 году вместо Департамента миграции в составе Министерства труда и социальной защиты была создана Государственная миграционная служба Республики Молдова. Основными задачами новой миграционной структуры определены проведение государственной политики в области переселения, иммиграции и репатриации граждан, миграции трудовых ресурсов, контролем над применением и соблюдением законодательства, разработка межправительственных проектов соглашений по временному трудоустройству и социальной защите переселенцев. То есть налицо концентрация в единой государственной структуре всех служб, занятых регламентацией и регулированием миграционных процессов, в том числе и процессов трудовой миграции[212]. С 2003 года Государственная Миграционная служба была трансформирована в Государственный Департамент Миграции, что свидетельствует о росте внимания государства к проблемам миграции, повышении государственно-правового статуса миграционной структуры.

Большую роль в организационном укреплении играют международные специализированные организации – МОМ и МОТ, оказывающие финансовую, консультационную и техническую помощь в исследовании международной миграции и защите прав трудящихся-мигрантов,.

Для цивилизованного включения молдавских гастарбайтеров в процессы международной трудовой миграции, облегчения их трудоустройства за рубежом в 2002 году при Департаменте Миграции (тогда Государственной Миграционной Службы) было создано Агентство по трудоустройству молдавских граждан за рубежом. Сегодня Республика Молдова располагает базой данных по лицам, желающим уехать на зара-

---

[212] *Кроме того, решением правительства Репсублики Молдова (№185 от 3 марта 2001 года) в составе Министерства труда и социальной защиты был создан отдел координации и мониторинга проблем беженцев и лиц, ищущих убежища. Позднее этот отдел был переведен в состав Министерства юстиции и трансформирован в Главное управление по делам беженцев. Позже, в 2003 году эта структура вошла в качестве самостоятельной единицы в состав Департамента миграции Республики Молдова.*

ботки за рубеж (естественно, что это касается только тех людей, которые обращаются за помощью в трудоустройстве за рубежом в Агентство). Агентство по трудоустройству молдавских граждан за рубежом установило контакты и сотрудничает с рядом российских и украинских частных агентств по трудоустройству граждан за рубежом[213].

Помимо Департамента (Агентства по трудоустройству молдавских граждан за рубежом), сегодня в стране есть 48 фирм, обладающих правом трудоустройства за рубежом. Обязательное требование - это наличие договора с соответствующей страной, и индивидуальный трудовой договор с работником. В настоящее время договоры оформляются в основном в Италию (работа на стройках, в сфере обслуживания, младший медицинский персонал, уход за престарелыми), Испанию (шоферы-дальнобойщики), Израиль, Кипр.

Определенное внимание уделяется информированию молдавских трудовых мигрантов о правовой и социальной защите в стране-реципиенте, механизмах помощи в чрезвычайных обстоятельствах. Департамент миграции начал выпуск информационного бюллетеня «Tu şi migraţia (Ты и миграция)». Неправительственные организации Молдовы также предпринимают определенные усилия для информирования молдавских граждан о возможностях трудоустройства за рубежом[214].

V. Поиск путей и форм защиты нелегальных трудовых мигрантов.

Интеграция в глобальные миграционные процессы и регулирование миграций, ратификация международных конвенций, организационное укрепление национальных структур, поиск и стремление задействовать международные механизмы правовой и социальной защиты мигрантов характерно для всех государств региона. Делаются попытки разработать меры по информационной и социальной помощи нелегальным трудовым мигрантам, подключить в этот процесс международные неправи-

---

[213] *Практика функционирования молдавского агентства по трудоустройству граждан за рубежом подтвердила справедливость выводов филиппинских коллег, что более оптимальным и эффективным является создание частных, а не государственного агенств по трудоустройству граждан за рубежом (см.: Ачакосо Т. Роль государства в управлении программой трудоустройства за границей. // Мировой опыт миграционной политики: ретроспектива и новейшие тенденции. – Москва-Алматы, 2004, с.282).*

[214] *См., например, Работа в Италии 2002-2003. / «Adjuta civis», «Regina Pacis». – Кишинев, 2002.*

тельственные и национальные общественные организации как государств-доноров, так и государств-реципиентов.

Нелегального трудового мигранта трудно обеспечить правовой и социальной защитой. «В плане защиты прав нелегальных трудовых мигрантов, особых рычагов влияния мы не имеем» (В.Мунтяну, генеральный директор Департамента миграции Республики Молдова). Но, как показывает практика, имеются определенные рычаги косвенного воздействия, которые могут содействовать изменению в странах-реципиентах отношения к трудовым мигрантам.

Во-первых, четкое определение состава правонарушений, допускаемых нелегальными трудовыми мигрантами. Известно, что подавляющее большинство молдавских трудовых мигрантов работает за рубежом нелегально. Однако, это не значит, что они нелегально проникают в страну-реципиент, нарушают визовый режим.

Большинство из них приезжают легально, по туристическим визам. На работу они устраиваются в период действия туристической визы. Молдавская сторона обратила внимание коллег из Европейского Союза на непровомочность интерпретации действий молдавских нелегальных трудовых мигрантов как действия лиц, нелегально проникших на территорию страны-реципиента[215].

Во-вторых, легализация нелегальных трудовых мигрантов. Это направление деятельности властные структуры Республики Молдова считают наиболее важным в создании условий, формировании возможностей для социальной и правовой защиты трудовых мигрантов.

В-третьих, информирование населения об опасностях нелегальной трудовой деятельности за рубежом. Особенно это касается проблем трафика живых существ. Государственные структуры в меньшей степени задействованы в информационные мероприятия подобного рода. Международные и национальные неправительственные организации, пресса, радио и телевидение в этом плане действуют более действенно, оперативно и активно. Сегодня в Республике Молдова в эту деятельность включилось большое количество акторов, неправительственных организаций, средства массовой массовой информации.

В-четвертых, помощь в транспортировке, возвращении на родины тел нелегальных и легальных трудовых мигрантов, погибших или умерших от болезней, несчастных случаев или производственных травм в за-

---

[215] *См.: Sub-comitetul UE – Moldova „Vama, cooperarea transfrontalieră, spălarea banilor, combaterea drogurilor, migrarea ilegală”. Protocol comun. Chişinău, 26 septembrie 2000. // Buletin informativ „Acordul de Partenerat şi Colaborare între Uniunea Europeană şi Republica Moldova”. / TACIS, martie 2001.*

рубежье. За период 1999-2003 годы в Республику Молдова были возвращены, согласно данным МИДа более 500 гробов с телами молдавских граждан, работавших в иностранных государствах.

В-пятых, помощь в правовой и социальной защите молдавских нелегальных трудовых мигрантов в странах-реципиентах. Важная роль в этом процессе отводится правозащитным организациям тех стран, в которых имеются молдавские трудовые мигранты. У молдавских государственных структур, как отмечал В.Мунтяну «по сотрудничеству с неправительственными организациями в странах Европейского Союза особых успехов нет». В этом плане неправительственные организации, сотрудничающие со своими партнерами в зарубежье, могут оказать и нередко оказывают посильную помощь трудовым мигрантам. Это касается и проблем трафика живых существ, и оказания помощи в чрезвычайных ситуациях, и в поиске и транспортировке умерших на родину, и в правовой и социальной защите перед лицом правоохранительных органов или работодателя в стране-реципиенте и др.

Одним из важных инструментов правовой и социальной защиты должно явиться формирование и функционирование национально-государственной диаспоры в странах, где работают молдавские гастарбайтеры. Как считает, А.Лукьян (неправительственная организация «Adjuta civis») «Для скорейшего решения вопросов помощи, необходима организованная диаспора в странах, где имеется наибольшее количество наших граждан. Для решения проблем наших мигрантов мы разработали программу «Диаспора». Организованная структура помогла бы скорейшему решению легализации граждан, решению вопроса по выделению квот, развитию бизнеса, по вопросам инвестиций и т.д.».

VI. Расширенная Европа и новое соседство: вызовы для государств региона.

Непосредственное соседство с государствами Европейского Союза обуславливает новую специфику для стран региона. С одной стороны, происходит унификация и ужесточение пограничного (визового) режима[216] между государствами, входящими в Европейский Союз, и государствами, ставшими их непосредственными соседями. Это касается всех государств расматриваемого региона. С другой стороны, это требует разработки индивидуальных конкретных программ по интеграции и со-

[216] *См.: Noua frontieră Schengen şi impactul asupra relaţiilor dintre România şi Republica Moldova. Implicaţii ale securizării frontireii la nivel politic, social, economic şi operaţional. – Bucureşti, 2002; Noile frontiere în Europa de sud-est. Republica Moldova, Ucraina, România. – Chişinău, 2002.*

трудничеству между странами Европейского Союза и государствами-соседями. Среди проблем, имеющих непосредственное отношение к проблемам трудовой миграции являются трансграничное сотрудничество и приграничная трудовая миграция, противодействие нелегальной трудовой миграции граждан стран-соседей и нелегальной транзитной миграции из третьих стран[217].

Все это требует более адекватной политики взаимодействия с государствами Европейского Союза, позитивных изменений в их иммиграционной политике. Несомненно, что каждое государство руководствуется в своей политике национальными интересами. Однако, эта политика будет эффективной и долгосрочно эффективной, если будет учитываться и интерес другой стороны. В проблеме трудовой миграции это особенно важно. Да, мы понимаем озабоченность стран Европейского Союза ожидаемым притоком почти 4 миллионов мигрантов из стран, новых членов Европейского Союза[218]. Однако, ожидаем и понимания и помощи в решении наших проблем. Притом не только ограничительными или запретительными мерами.

Однако, нельзя не видеть, что, к сожалению, государства-члены Европейского Союза, которые находятся в непосредственном соприкосновении с новыми соседями, странами данного региона, вместо роста внимания, демонстрируют противоположную тенденцию. Кроме того, трансграничное сотрудничество пока что остается больше желаемым и декларативным тезисом, чем реальным процессом[219]. При этом следует учесть, что приграничные районы и с одной, и с другой стороны являются депрессивными экономическими регионами.

---

[217] *См.: Republica Moldova şi integrarea europeană. Cooperarea în Pactul de Stabilitate. – Chişinău, 2003; Republica Moldova şi integrarea europeană. Elemente de strategie. – Chişinău, 2003; Европейський Союз та Україна: стратегія відносин в контексте розширення. – Київ, 2003; Moldova într-o Europă multi-nivelară. – Kiev, 2003; Бурдельный Е., Ермолович А. Расширенная Европа – соседство: разные страны, общие интересы (Сравнительный анализ европейского вектора внешней политики Республики Беларусь и Республики Молдова. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. - Chişinău, 2004, p.138-150.*

[218] *См.: Slepţova E. Migraţiunea forţei de muncă în Europa: importanţa pentru Republica Moldova. // Republica Moldova şi integrarea europeană. Elemente de strategie. – Chişinău, 2003, p.393-412.*

[219] *Бурдельный Е., Ермолович А. Расширенная Европа – соседство: разные страны, общие интересы (Сравнительный анализ европейского вектора внешней политики Республики Беларусь и Республики Молдова. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. - Chişinău, 2004, p.144-145.*

В то же время, следует отметить, что ряд государств Центральной Европы, новых членов Европейского Союза (Чехия и др.), озабоченных исходом национальной квалифицированной рабочей силы в государства, старые члены Европейского Союза, стремятся укрепить свой рынок труда за счет трудовых мигрантов из постсоветских стран-соседей расширенной Европы, создавая определенные льготные механизмы получения гражданства и т.д. Это, несомненно, приведет к дальнейшему ухудшению ситуации на рынке труда в государствах региона, нарушению социально-демографической структуры, росту невозвратной миграции, и, сооответственно, проблемам в обеспечении национальной безопасности этих стран.

Другой вызов связан с прозрачностью и недостаточно эффективным контролем за государственными границами между государствами региона[220]. Нередко это сопровождается легковесностью выдачи виз и приглашений в отношении граждан третьих государств, стран повышенного риска. Как следствие, растет число как нелегальных иностранных граждан на территории каждого из государств региона, так и легальных трудовых или учебных иммигрантов из стран повышенного риска.

К примеру, легальная трудовая и учебная иммиграция в Республику Молдова невелика. Количество легальных иммигрантов ежегодно составляет 1.200-1.400 человек. Нелегальных трудовых мигрантов в Молдове значительно больше. Согласно данным правоохранительных органов Республики Молдова в стране нелегально находится, занимается различными видами трудовой деятельности не менее 20 тысяч человек, иностранных граждан и апатридов[221]. В условиях роста международного терроризма, близости стран региона к зонам военных конфликтов, это требует большей взвешенности, оперативности и продуманности в реализации иммиграционной политики, укрепления национальной безопасности, противодействию международному терроризму.

Литература:

Aspecte ale migrației de muncă în contextul Republicii Moldova. Considerații ale experților europeni şi moldoveni. – Chişinău, 2003.

Ачакосо Т. Роль государства в управлении программой трудоустройства за границей. // Мировой опыт миграционной политики: ретроспектива и новейшие тенденции. – Москва-Алматы, 2004

---

[220] *См.: Миграция и пограничный режим, Беларусь, Молдова, Россия и Украина. – Киев, 2002.*

[221] *См.: "Ştiri". // TVM, 2002, 14 octombrie.*

Билсборроу Р.Е., Хьюго Г., Обераи А.С., Злотник Х. Статистика международной миграции: рекомендации по совершенствованию систем сбора данных. – Москва, 1999.
Бурдельный Е., Ермолович А. Расширенная Европа – соседство: разные страны, общие интересы (Сравнительный анализ европейского вектора внешней политики Республики Беларусь и Республики Молдова. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău, 2004
Гнибіденко І. Проблеми трудовоі міграціі в Украіні та іх вирішення. // Економика Украіни. – 2001, №4.
Европейський Союз та Украіна: стратегія відносин в контексте розширення. – Киів, 2003.
Ивахнюк И.В. Опыт государственного регулирования международной трудовой миграции (на примере Турции). // Международная миграция населения: Россия и современный мир. Выпуск 2. – Москва, 1999.
Martin P.L. The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe. – Geneva, 1991.
Миграции и пограничный режим: Беларусь, Молдова, Россия, Украина. – Киев, 2002.
Moldova într-o Europă multi-nivelară. – Kiev, 2003.
Monitorul oficial, 2002, nr.146-148
Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинев, 1999.
Мошняга В. Из опыта государственного регулирования международной миграции в Турции. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. - Chişinău, 2003.
Мошняга В., Евдокимова Л. Трудовые мигранты Молдовы: в поисках механизма защиты (по результатам экспертного опроса). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. - Chişinău, 2003.
Moşneaga V., Ţurcan V., Rusnac Gh. Migraţiunea forţei de muncă în Republica Moldova: cauze, tendinţe, efecte. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr.I (XXV), 2004.
Noua frontieră Schengen şi impactul asupra relaţiilor dintre România şi Republica Moldova. Implicaţii ale securizării frontireii la nivel politic, social, economic şi operaţional. – Bucureşti, 2002.
Noile frontiere în Europa de sud-est. Republica Moldova, Ucraina, România. – Chişinău, 2002.
Пирожков С., Малиновская Е., Хомра А. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект. – Киев, 2003.

Прибыткова И. Трудовые мигранты в социальной иерархии украинского общества. // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002, №4.
Работа в Италии 2002-2003. – Кишинев, 2002.
Republica Moldova şi integrarea europeană. Elemente de strategie. – Chişinău, 2003.
Republica Moldova şi integrarea europeană. Cooperarea în Pactul de Stabilitate. – Chişinău, 2003.
Sub-comitetul UE – Moldova „Vama, cooperarea transfrontalieră, spălarea banilor, combaterea drogurilor, migrarea ilegală”. Protocol comun. Chişinău, 26 septembrie 2000. // Buletin informativ „Acordul de Partenerat şi Colaborare între Uniunea Europeană şi Republica Moldova”. / TACIS, martie 2001.
Трудовая миграция в СНГ: социальные и экономические эффекты. – Москва, 2003.
Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинев, 2003.
Трудовая миграция молдавского населения: состояние и современные формы. – Кишинев, 2000.
Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.1077 din 20 noiembrie 1997 “Cu privire la angajarea provizorie a lucratorilor migranți”. // Monitorul Oficial, 1997, nr.84-85.

REGLEMENTĂRI JURIDICE A ŞEDERII CETĂȚENILOR STRĂINI ŞI APATRIZILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA[222]

Vasile ZAVATIN
Republica Moldova, Chişinău
Academia "Ştefan cel Mare" a MAI
Catedra Drept Civil
doctor, conferențiar interimar

Victor CEBOTARI
Republica Moldova, Chişinău
Academia "Ştefan cel Mare" a MAI
Catedra Drept Polițienesc
magistru în drept, lector superior

In this work was exposed the provisions on seeting of strange citizens and persons without citizenship in Republic Moldova. The strange citizens and persons without citizenship through boundary point, opened for international communications, where is applied entry-exit, diplomatic, working, simple, travel or transit visa or at presentation of the invitation, made by citizens of Moldova or strange citizens having residance s place in Republic, wich is older than 18 years and have the right to invite in Moldova the relatives or friend from out-borders. In procedure of giving visa for strange citizens are involved the following states bodies: General Consular Direction of Foreign Affairs Ministry, Department of Informational Technologies and State Department of Migration. The named procedure is regulated by Law on entry and exit in Republic Moldova nr.269-XIII from 9 october1994, Decision of Government of Republic Moldova nr.376 from 6 june 1995 on Rules of seeting of strange citizens and persons without citizenship in Republic Moldova (modified by Decision of Government nr.773 from 3 august 2001) and others national and international acts, wich Republic Moldova is a part.

Cetățenii străini şi apatrizii intră în şi iesă din Republica Moldova prin punctele de frontieră, deschise pentru comunicațiile internaționale, în baza actelor de identitate naționale în vigoare, în care este aplicată viza de intrare-ieşire – diplomatică, de serviciu, simplă, turistică, de tranzit, sau la prezenta-

[222] *Recenzent – doctor-habilitat, profesor Valeriu MOŞNEAGA*

rea invitației, dacă acordurile încheiate de Republica Moldova cu alte state nu prevăd altceva.[223]

Procedura de acordare a vizelor pentru cetățenii străini sunt implicate următoarele structuri de stat:

1. Direcția Generală Consulară al Ministerului Afacerilor Externe;
2. Departamentului Tehnologii Informaționale;
3. Departamentul de Stat Migrațiuni.

Procedura nominalizată este reglementată de Legea cu privire la ieşirea şi intrarea în Republica Moldova nr.269 –XIII din 9 octombrie 1994, care garantează cetățenilor străini şi apatrizilor dreptul de ieşire şi intrare în Republica Moldova.

Intrarea în Republica Moldova se face în baza invitațiilor. Cetățenii Republicii Moldova, cetățenii străini domiciliați pe teritoriul Republicii Moldova şi au împlinit vârsta de 18 ani, au dreptul să invite în Republica Moldova rude sau cunoscuți de peste hotare. Cetățenii Republicii Moldova, cetățenii străini şi apatrizii care doresc să invite cetățeni străini şi apatrizi pentru şedere temporară prezintă în organele competente din localitatea de domiciliere o cerere-anchetă privind invitarea din străinătate de model stabilit.

Cetățenii Republicii Moldova care doresc să invite cetățeni străini şi apatrizi pentru domicilierea permanentă a acestora în țară prezintă organelor competente următoarele documente:

- cererea-anchetă de modelul stabilit, completată de persoana care face invitația;
- declarația rudelor, notarial autentificată, în care-şi exprimă atitudinea față de cererea solicitantului şi consimțământul de a i se acorda viza de reşedință pe suprafața lor locativă, pentru domiciliere permanentă;
- avizul organelor administrației publice locale privind posibilitatea de a acorda solicitantului viza de domiciliu pe acea suprafață locativă;
- adeverință de imigrant, eliberată de Departamentului de Stat Migrațiune.[224]

Invitațiile de intrare în Republica Moldova pot fi: 1) Particulare; 2) Corporative.

În primul caz invitația se face de către persoanele particulare prin intermediul DTI la depunerea unei cerere-anchetă. După adoptarea deciziei favo-

---

[223] *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.376 din 6 iunie 1995 Regulile de şedere a cetățenilor străini şi a apatrizilor în Republica Moldova (modificată prin Hotărârea Guvernului nr.773 din 3 august 2001), p.1*

[224] *Legea Cu privire la ieşirea şi intrarea în Republica Moldova nr.269-XIII din 9 noiembrie 1994 (modificată prin Legea nr.1524-XV din 12 decembrie 2002), alin.2, art.6*

rabile, organele competente eliberează invitaţia de un model stabilit, comunicând solicitantului în scris. Invitaţiile de intrare în Republica Moldova sînt valabile în decurs de 6 luni de la data eliberării.

În al doilea caz invitaţia se face prin intermediul DGC MAE, secţia “Vize şi documentare cetăţeni străini”, unde se completează formularul “Solicitare/invitaţie” în 2 exemplare: un exemplar se eliberează adresantului, iar celălalt rămâne DGC, care îl transmite prin fax ambasadei sau consulatului în statul de unde este persoana invitată.

Trebuie de menţionat, că nu toţi cetăţenii străini intră în Republica Moldova pe baza invitaţiilor, şi anume din:

1. Finlanda	8. Suedia	15. Danemarca
2. Olanda	9. Germania	16. Belgia
3. Austria	10.Franţa	17. Cipru
4. Italia	11. Spania	18. Irlanda
5. Grecia	12. Portugalia	19. Marea Britania
6. Israel	13. Canada	20. S.U.A.
7. România	14. Ţările CSI	

Ţările cetăţenii cărora au nevoie de invitaţii pentru a obţine vize la intrare în Republica Moldova sunt restul ţărilor lumii care nu au fost enumerate în listă. Din aceste ţări fac parte un grup de 27 de state pentru care există o procedură specială (mai complicată) de aplicare a invitaţiei (ţările Arabe, China, Vietnam, etc.). În sine procedura este similară cu cea descrisă mai sus, numai că necesită o verificare mai minuţioasă.

Persoanele care invită în Republica Moldova cetăţeni străini şi apatrizi pentru scopuri particulare sînt obligate să-i cazeze, să-i întreţină şi să ia măsurile corespunzătoare în vederea înregistrării în termen a paşapoartelor lor, respectării de către ei a termenului de şedere stabilit şi, în caz de necesitate, să achite toate cheltuielile pentru asistenţa medicală acordată şi procurarea biletelor retur.

Organizaţiile care invită în Republica Moldova cetăţeni străini şi apatrizi în scopuri de serviciu sau la studii îi familiarizează în mod obligatoriu cu drepturile şi obligaţiunile lor, prevăzute de legislaţia naţională în vigoare. Ele urmăresc respectarea strictă a acestor norme de drept în relaţiile bilaterale, ţin evidenţa şi asigură întocmirea actelor necesare pentru legalizarea şederii cetăţenilor străini şi apatrizilor, precum şi a ieşirii lor din Republica Moldova la expirarea termenului stabilit.

Întreprinderile, organizaţiile şi instituţiile de învăţământ sînt obligate să informeze în termen de 10 zile organele competente despre anularea contractelor, terminarea sau suspendarea studiilor, precum şi despre transferul perso-

anelor străine, angajate sau aflate la studii, în alte organizații sau instituții de învățământ.

Această procedură de eliberare a invitației nu se raportă la cetățenii străini care intră în Republica Moldova pe linie de stat, inclusiv componența unor delegații oficiale (misiuni diplomatice).

După primirea invitațiilor urmează etapa de deschidere a vizelor ce se efectuează în ambasadele şi consulatele Republicii Moldova în diferite state sau la intrare în țară prin următoarele puncte vamale ce oferă servicii consulare pentru cetățenii statelor unde nu sunt deschise ambasade sau servicii consulare (aceste servicii se acordă temporar):

1. Aeroportul Internațional "Chişinău";
2. Vama "Cahul";
3. Vama "Sculeni";
4. Vama "Ungheni".

În alte treceri vamale vize nu se deschid.

Vizele pot fi de două tipuri: simple sau multiple. Cele simple sunt pentru o singură intrare-ieşire. Vizele multiple sunt eliberate pînă la un an de zile cu intrări şi ieşiri multiple. Vizele în conformitate cu legislația Republicii Moldova pot fi deschise pe o perioadă de o lună, 2 luni, 3 luni, 6 luni şi un an. Dacă persoana solicită viză pe o perioadă mai scurtă decât perioada stabilită de acordare a vizei, el o obține, dar achită taxa pentru viză cu durata deplină.

Membrii personalului misiunilor diplomatice acreditate în Republica Moldova, precum membrii familiilor lor, ce locuiesc împreună cu ei şi dețin legitimațiile de acreditare eliberate de Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova au dreptul de a intra şi ieşi fără viză pe întreaga perioadă de acreditare.

La acordarea vizelor, reprezentanții misiunilor diplomatice şi consulare din străinătate ale Republicii Moldova le comunică cetățenilor străini şi apatrizilor termenul de şedere stabilit şi data ieşirii lor din Republica Moldova, prevenindu-i asupra răspunderii pentru încălcarea legislației Republicii Moldova.

Pentru o şedere de pînă la 90 de zile în Republica Moldova fără chemare, cetățenii străini şi apatrizii vor prezenta la frontieră paşaportul şi declarația vamală, de care trebuie să dispună străinul la intrarea în Republica Moldova şi vor achita taxa de 390 lei (aproximativ $30 US) pentru o zi de şedere. Cetățenii străini, care intenționează să viziteze Republica Moldova, trebuie să dispună şi de bilet retur sau de plecare în alt stat.

Şederea cetățenilor străini şi apatrizilor în teritoriul țării este limitată de durata vizei de intrare-ieşire, acordată de Republica Moldova. La expirarea

termenului de valabilitate a vizei sau a termenului de şedere acordat, cetăţenii străini sînt obligaţi să părăsească ţara.

Sosiţi temporar în Republica Moldova cetăţenii străini şi apatrizii sînt obligaţi să înregistreze actele naţionale la Departamentului Tehnologii Informaţionale în termen de trei zile din momentul trecerii frontierei, cu excepţia zilelor de repaos săptămânal şi de sărbători.

Pentru înregistrare se prezintă următoarele documente:

- cererea;
- actul de identitate cu viza de intrare sau, după caz, invitaţia;
- demersul organizaţiei, instituţiei de învăţământ sau al companiei de turism – pentru cei sosiţi în interes de serviciu, la studii sau în turism;
- bonul de plată a taxei de stat.

Fiind cazaţi în hoteluri sau în alte spaţii amenajate în acest scop, cetăţenii străini şi apatrizii vor îndeplini formalităţile de înregistrare la administraţia respectivă, căreia îi revine obligaţia de a comunica în termen de 24 de ore organului competent din localitatea de şedere datele necesare.

Persoana fizică sau juridică, ce îşi pune locuinţa la dispoziţia unui cetăţean străin sau apatrid pentru găzduire, este obligată să comunice acest lucru organului competent din localitate în termen de 72 ore.

Hotelurile sunt în drept să înregistreze paşapoartele naţionale ale tuturor cetăţenilor străini şi ale apatrizilor, indiferent de scopul sosirii şi termenul de şedere a acestora în Republica Moldova.

Paşapoartele naţionale se înregistrează pe termenul indicat în adresări, demersuri şi cereri, în limitele termenului de valabilitate a vizei de intrare-ieşire, acordate de Republica Moldova, dar care nu depăşeşte 90 de zile.

Termenul de valabilitate a înregistrării actelor de identitate se prelungeşte de către Departamentul Tehnologii Informaţionale, precum şi de către serviciile hotelurilor după prelungirea termenului de şedere sau a valabilităţii vizei de intrare-ieşire, acordată de Republica Moldova.

La Ministerul Afacerilor Externe se înregistrează actele naţionale ale următoarelor categorii de cetăţeni străini:

- ale şefilor misiunilor diplomatice, membrilor corpului diplomatic, personalului administrativ, tehnic şi ale reprezentanţilor organizaţiilor internaţionale, acreditate în Republica Moldova;
- ale reprezentanţilor mass-media, acreditaţi în ţară.

Nu sunt supuse înregistrării actele naţionale ale următoarelor categorii de cetăţeni străini:

- ale şefilor de state şi guverne străine;
- ale membrilor delegaţiilor guvernamentale şi parlamentare, personalului tehnic al acestor delegaţii şi ale membrilor familiilor lor;

- ale cetățenilor străini sosiți în Republica Moldova cu paşapoarte eliberate de Organizația Națiunilor Unite;

- ale membrilor echipajelor militare străine, sosiți în Republica Moldova conform acordurilor încheiate între guvernele părților.

Transportarea în Republica Moldova de către companiile de transport aerian, feroviar sau rutier a cetățenilor străini şi apatrizilor, care nu întrunesc condițiile privind viza sau care nu au documente valabile pentru trecerea frontierei, este interzisă.

În cazul nerespectării condițiilor prevăzute mai sus, compania respectivă este obligată să asigure transportarea cetățenilor în cauză la locul inițial de îmbarcare, precum şi să achite cheltuielile de cazare şi întreținere a acestora.

Unitățile de transport ale cetățenilor străini şi apatrizilor, sosiți în Republica Moldova pe un termen ce depăşeşte şase luni, trebuie declarate în mod obligatoriu la organele vamale şi ulterior luate la evidență în subdiviziunea de înmatriculare a transportului şi calificare a conducătorilor auto de la locul de trai.

Permisele de conducere internaționale, eliberate în conformitate cu cerințele Convenției internaționale asupra circulației rutiere, încheiate la 8 noiembrie 1968 la Viena, sînt valabile pe teritoriul Republicii Moldova numai pentru conducerea mijloacelor de transport care participă la traficul internațional (călătorii turistice, transport internațional de încărcături, misiuni de serviciu cu durata de pînă la un an).

În cazul în care titularul permisului de conducere internațional se stabileşte cu domiciliul în Republica Moldova acest permis de conducere va fi substituit cu un permis de conducere eliberat în Republica Moldova.

Tranzitarea teritoriului Republicii Moldova de către cetățenii străini şi apatrizii, care realizează trafic internațional auto de mărfuri, se efectuează în temeiul autorizației respective de trecere a frontierei de stat cu prezentarea obligatorie a certificatului medical privind examenul la SIDA cu test de laborator negativ şi a actelor valabile pentru intrarea în statul limitrof.

Vizele de tranzit nu permit staționarea în teritoriul Republicii Moldova peste termenele lor de valabilitate.

Persoanele care tranzitează Republica Moldova fără vize nu pot rămâne în teritoriul ei mai mult de 72 de ore.

Vizele de tranzit se vor elibera cetățenilor străini şi apatrizilor la prezentarea vizelor de intrare în țara terță.

Tranzitarea teritoriului Republicii Moldova fără vize se permite:

- în cazul călătoriei cu transportul aerian fără escală pe teritoriul Republicii Moldova;

- în cazul călătoriei spre țara de destinație cu escală în aeroporturile Republicii Moldova, pasagerii avînd asupra lor actele necesare de intrare în țara de destinație şi biletele de călătorie ce confirmă data zborului din aeroport. În atare situație durata şederii în teritoriul Republicii Moldova nu poate depăşi 24 de ore. Totodată, pasagerii nu au dreptul de a părăsi teritoriul aeroportului;

- cetățenilor statelor cu care Republica Moldova are încheiate acorduri internaționale în domeniu.

Cetățenii străini şi apatrizii, care călătoresc cu transportul auto şi se află în tranzit în teritoriul Republicii Moldova, se deplasează spre punctul de trecere a frontierei pe drumurile destinate comunicațiilor auto internaționale.

Cetățenilor străini şi apatrizilor, care tranzitează teritoriul Republicii Moldova cu transportul feroviar, li se permite, la stațiile de cale ferată, ieşirea din vagoane pe perioada de staționare a trenului.

Cetățenii străini şi apatrizii, care se află în tranzit şi staționează forțat în teritoriul Republicii Moldova mai mult de 72 de ore, sînt obligați să-şi legalizeze la organele competente, în decursul a 24 de ore, şederea în Republica Moldova.

Staționarea se consideră forțată în caz de:

- calamități naturale;

- reparație a mijloacelor de transport auto;

- boală (atunci cînd, potrivit concluziei medicului, continuarea călătoriei prezintă pericol pentru sănătatea bolnavului);

- reținere a îmbarcării dintr-un tip de transport în altul.

În caz de staționare forțată, cetățenilor străini şi apatrizilor li se oferă posibilitatea de a se afla în raza localității respective pînă la lichidarea causelor care au generat-o.

Pentru legalizarea şederii în caz de staționare forțată, cetățeanul străin şi apatridul este obligat să prezinte la organul competent următoarele documente:

- cererea personală în scris;

- actul de identitate;

- certificatul organizației respective, care confirmă motivele şi durata staționării;

- bonul de plată a taxei de stat.

Pe timpul staționării forțate, cetățenii străini şi apatrizii pot fi cazați în orice hotel.

În cazuri excepționale, organele competente pot autoriza cazarea lor în gazde particulare.

Încălcarea regulilor de aflare a cetățenilor străini sau apatrizi în Republica Moldova, precum şi de trecere în tranzit prin teritoriul Republicii Moldova este prevăzut de Codul cu privire la contravențiile administrative.

Astfel nerespectarea modului stabilit de înregistrare sau reînregistrare atrage după sine aplicarea unei amenzi în mărime de la douăzeci la treizeci de salarii minime.

Domicilierea fără acte de identitate sau cu acte al căror termen de valabilitate a expirat, aflarea pe teritoriul Republicii Moldova cu o viză de intrare cu termen expirat sau cu depăşirea termenului de şedere de trei luni în cazul în care viza nu este necesară, atrag după sine aplicarea unei amenzi în mărime de la treizeci la cincizeci de salarii minime.

Eschivarea de la ieşirea din Republica Moldova după expirarea termenului de şedere stabilit ori de la examenul medical pentru depistarea virusului imunodeficitar (HIV) sau declararea unor date false în scopul obținerii vizei de intrare, a permisului de şedere sau a buletinului de identitate pentru apatrizi, atrage după sine aplicarea unei amenzi în mărime de la şaptezeci şi cinci la o sută de salarii minime.[225]

Din cele relatate mai sus, reiese că durata unui sejur în Republica Moldova nu poate fi mai mare de 90 de zile.

Dar ce se va întreprinde dacă apare dorința de a se stabili pe teritoriul țării noastre pe un termen mai mare?

Cetățenii străini şi apatrizii ce doresc să se stabilească cu traiul temporar, ce va depăşi 90 de zile, sau cetățenii străini ce doresc să se stabilească cu traiul permanent în Republica Moldova sunt supuşi unei proceduri speciale de legalizare a lor pe teritoriul republicii.

Astfel, cetățenii străini şi apatrizii, care au intrat pe teritoriul Republicii Moldova se pot stabili temporar sau permanent numai după obținerea adeverinței de imigrant, eliberată de Departamentului de Stat Migrațiune.

Adeverințele de imigrant se eliberează, în dependență de motivul imigrării. În prezent legislația Republicii Moldova menționează următoarele motive de imigrare:

Migrarea de familie

Migrarea de familie are drept scop reunirea familiei şi păstrarea integrității ei. Familia imigrantului poate să includă: soțul (soția), părinții şi persoanele asupra cărora este stabilită tutela sau curatela.

Persoanele nominalizate mai sus, cu excepția copiilor minori şi a soțului (soției), pot imigra în Republica Moldova numai în cazul cînd se stabileşte

---

[225] *Codul cu privire la contravențiile administrative adoptat la 29 martie 1985 (completat prin Legea nr.1524-XV din 12 decembrie 2002), art.191[1]*

cu traiul la persoane care locuiesc permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 3 ani.

Imigranții care doresc să exercite acest drept, vor solicita adeverința de imigrant pentru reunirea familiei, iar termenul ei nu va putea depăşi termenul de valabilitate a adeverinței de imigrant a persoanei care solicită reunirea. În acelaşi timp, vor trebui să confirme că dispun de o locuință adecvată şi de mijloace de existență suficiente pentru a satisface necesitățile familiei sale reunite.[226]

Migrarea de muncă

Migrarea de muncă se reglementează în baza politicii de stat a Republicii Moldova în domeniul folosirii forței de muncă şi are ca scop încadrarea în muncă a lucrătorilor imigranți de o înaltă calificare şi cu specialități deosebit de solicitare în republică, atragerea investitorilor, precum şi angajarea cetățenilor Republicii Moldova la muncă în afara hotarelor țării pentru reducerea şomajului intern.

Migrarea frontalieră

Migrarea frontalieră a populației din zonele de frontieră ale republicii se reglementează în modul stabilit de Guvernului Republicii Moldova în baza acordurilor şi convențiilor încheiate cu statele vecine.

Migrarea pentru obținerea studiilor

Migrarea pentru obținerea studiilor poate avea loc conform acordurilor încheiate de Republica Moldova cu alte state precum şi în baza contractelor încheiate de instituțiile de învățământ cu persoanele fizice sau juridice străine.

Persoanele străine, înmatriculate la studii în instituțiile de învățământ ale Republicii Moldova se bucură de aceleaşi drepturi, cu unele excepții, şi au obligații ca şi elevii şi studenții Republicii Moldova în conformitate cu legislația în vigoare.

Repatrierea

Dreptul de repatriere se acordă următoarelor categorii de persoane care doresc să se stabilească cu traiul permanent în Republica Moldova:

a) cetățenii Republicii Moldova sau persoanelor originare din Republica Moldova şi urmaşii acestora, indiferent de locul de trai;

b) persoanelor născute pe teritoriul Republicii Moldova;

c) persoanelor care au locuit permanent în republică nu mai puțin de 10 ani, care au plecat cu traiul, la muncă, la studii sau tratament peste hotarele Republicii Moldova;

---

[226] *Legea cu privire la migrațiune nr.1518-XV din 6 decembrie 2002, art.16.*

d) persoanelor eliberate din locurile de detenție, locul de trai permanent al cărora pînă la comiterea infracțiunii era pe teritoriul Republicii Moldova.

Persoanelor repatriate li se eliberează confirmări de către Departamentului de Stat Migrațiune, în baza actelor depuse de solicitant. Procedura eliberării şi anulării confirmărilor de repatriere se stabileşte de Guvern.

Confirmări de repatriere se eliberează persoanelor repatriate numai în cazul în care acestea prezintă acte ce confirmă asigurarea cu spațiu locativ sau mijloace băneşti pentru cumpărarea unei locuințe.

Persoana repatriată este scutită de taxa de stat obligatorie pentru imigranți.

Cetățenii străini si apatrizii sosiți în Republica Moldova de peste 90 de zile sunt obligați să se adreseze la Departamentului de Stat Migrațiune cu o lună înainte de expirarea acestui termen cu un demers în scopul perfectării adeverinței de imigrant.

Adeverința de imigrant în Republica Moldova se împarte în adeverință de imigrant cu termen fixat şi adeverință de imigrant permanentă.

Adeverința de imigrant cu termen fixat se eliberează:

a) lucrătorilor imigranți pe un termen de pînă la un an, cu posibilitatea prelungirii, la cererea titularului, pe noi perioade de cîte un an;

b) fondatorului întreprinderii cu investiții străine de cel puțin 500 mii dolari SUA şi persoanelor cu funcție de conducere din cadrul acestei întreprinderi, sosiți pentru un anumit timp în Republica Moldova, pe un termen cerut de solicitant, dar nu mai mare de 5 ani cu posibilitatea prelungirii pe noi perioade;

c) imigranților înmatriculați la instituțiile de învățământ din republică pentru întreaga perioadă de studii;

d) la cerere, imigranților sosiți în Republica Moldova în imigrație de familie, pe un termen de pînă la 3 ani;

e) copiilor minori pe un termen de pînă la trei ani care sosesc cu traiul în Republica Moldova la rude apropiate, cu condiția că dispun de consimțământul în scris al părinților, autentificat la serviciul notarial.

Adeverința de imigrant dă posibilitate persoanei străine să domicilieze pe teritoriul republicii, dar majoritatea străinilor sosesc în republica pentru a desfăşura o activitate de muncă. Pentru desfăşurarea acestei activități cetățenii străini şi apatrizii sînt obligați să obțină de la departamentului de Stat Migrațiune un permis de muncă.

Pentru obținerea permisului de muncă patronul sau lucrătorul imigrant este obligat să se adreseze cu un demers la Departamentul de Stat Migrațiune.

Permisele de muncă se împart în permise de muncă cu termen fixat şi permise de muncă permanente.

Permis de muncă cu termen fixat se eliberează:

a) lucrătorilor imigranți pe un termen de pînă la un an, cu posibilitatea prelungirii, la cererea titularului, pe noi perioade de cîte un an;

b) fondatorului întreprinderii cu investiții străine de cel puțin 500 mii dolari SUA şi persoanelor cu funcție de conducere din cadrul acestei întreprinderi (conducătorului şi adjuncților săi), sosiți pentru un anumit timp în Republica Moldova, pe un termen cerut de solicitant, dar nu mai mare de 5 ani cu posibilitatea prelungirii pe noi perioade.

c) Lucrătorilor imigranți cu domiciliu stabil în afara hotarelor Republicii Moldova, sosiți în migrațiune pendulatoare din zonele de frontieră ale Republicii Moldova, pe un termen de un an, cu posibilitatea prelungirii, la cererea titularului, pe noi perioade de cîte un an, dacă acordurile interguvernamentale nu stabilesc altfel.

Permisul de muncă cu termen fixat se eliberează lucrătorilor imigranți în baza contractului de muncă încheiat cu patronul în modul stabilit de guvern. Acest permis nu se eliberează copiilor minori şi imigranților înmatriculați la instituțiile de învățământ din republică pentru întreaga perioadă de studii.

În scopul protejării pieței interne a forței de muncă, la petrecerea tenderelor şi semnarea contractelor de prestare a serviciilor încheiate între autoritățile puterii centrale şi locale cu agenții economici externi, Departamentului de Stat Migrațiune va aproba numărul limită de lucrători imigranți, care vor desfăşura o activitate provizorie de muncă pe teritoriul Republicii Moldova.

După obținerea adeverinței de imigrant sau a confirmării de repatriere, imigrantul sau repatriatul este obligat să se prezinte pentru documentarea lui cu permis de şedere, în termen de trei zile (cu excepția zilelor de odihnă şi de sărbătoare), la organele teritoriale de evidență şi documentare a populației ale Departamentului Tehnologii informaționale.

Numai persoanele care dispun de permise de şedere pot încheia contracte de închiriere a locuinței în Republica Moldova.

Cetățenii străini şi apatrizii domiciliați temporar în Republica Moldova se documentează cu permise de şedere provizorii. Implementarea programei documentării cetățenilor cu permise de şedere provizorii s-a început la 15 mai 2001. Procesul dat este reglementat de Instrucțiunea provizorie privind modalitatea eliberării permisului de şedere (provizoriu) pentru cetățenii străini sosiți temporar în Republica Moldova.

Permisul de şedere (provizoriu) pentru cetăţenii străini şi apatrizi se eliberează pe un termen de un an, dar nu va depăşi termenul de valabilitate al paşaportului naţional.[227]

Documentarea cu permis de şedere (provizoriu) a cetăţenilor străini şi a apatrizilor aflaţi temporar în Republica Moldova se efectuează în baza cererii solicitantului şi a următoarelor documente:

- paşaportul naţional sau documentul de identitate valabil cu viza de intrare (pentru cetăţenii ţărilor cu care Republica Moldova ţine regim de vize);
- adeverinţa imigrantului;
- autorizaţia de încadrare în cîmpul muncii cu termen fix (pentru persoanele sosite în scop de serviciu);
- certificatul medical privind susţinerea examenului medical în scopul depistării virusului imunodeficitar uman (HIV) şi a maladiei SIDA;
- anexă la paşaport (înregistrarea la organele afacerilor interne);
- demersul organizaţiei (întreprinderii) sau a instituţiei de învăţământ;
- contractul de închiriere a spaţiului locativ sau bonul de repartiţie;
- bonurile de plată.

La depunerea documentelor, solicitantul este avertizat, că în caz de refuz a eliberării permisului de şedere, este obligat să părăsească teritoriul Republicii Moldova.

Pentru obţinerea unui nou permis de şedere cetăţenii străini sau apatrizii se adresează la organele competente teritoriale cu cel puţin 30 de zile înainte de expirarea termenului de valabilitate al permisului de şedere.

În cazul în care permisul de şedere este deteriorat, pierdut sau al cărui statut juridic nu corespunde, solicitantul este obligat imediat să informeze administraţia organizaţiei, întreprinderii sau instituţiei de învăţământ şi organele competente.

În cazul pierderii permisului de şedere, cetăţeanul străin completează la organele competente teritoriale o declaraţie de pierdere, în care indică circumstanţele pierderii permisului de şedere. Despre acest fapt în termen de 24 de ore se informează Direcţia Generală de documentare a populaţiei a DTI.

Valabilitatea permisului nou eliberat în locul celui pierdut nu poate depăşi termenul de valabilitate al permisului de şedere precedent.

Cetăţenilor străini şi apatrizilor li se refuză eliberarea permiselor de şedere în cazul în care:

---

[227] *Instrucţiune provizorie privind modalitatea eliberării permisului de şedere (provizoriu) pentru cetăţenii străini sosiţi temporar în Republica Moldova din 30 august 2000, p.4.*

- au comis infracțiuni contra păcii, infracțiuni grave de altă natură, inclusiv militare, sau crime contra umanității, dacă aceste acțiuni au fost definite în actele internaționale;

- prezintă pericol pentru securitatea națională;

- execută pedeapsă în temeiul sentinței instanței de judecată, sunt traşi la răspundere judiciară sau sunt supuşi supravegherii administrative exercitate de poliție;

- au încălcat regulile de import-export şi de tranzitare a substanțelor şi obiectelor pentru care sînt stabilite restricții;

- au comunicat premeditat informații false despre sine;

- se află sub urmărire penală;

- au săvârşit o contravenție şi procesul-verbal de constatare a fost înaintat judecătoriei pentru aplicarea sancțiunii;

- în timpul şederii anterioare în Republica Moldova au încălcat legislația în vigoare.

Permisele de şedere se restituie organelor competente teritoriale în următoarele cazuri:

- când persoanelor străine li s-a aprobat plecarea în străinătate cu domiciliul permanent şi au primit viza de ieşire din Republica Moldova;

- când persoanelor străine li s-a acordat cetățenia Republicii Moldova prin Decretul Preşedintelui Republicii Moldova (la primirea certificatului tipizat);

- permisele de şedere pentru cetățenii străini au fost găsite;

- permisele de şedere pentru cetățeni străini ale persoanelor condamnate la privațiune de libertate;

- permisele de şedere pentru cetățenii străini ale persoanelor cazate în instituții curative, case pentru invalizi şi bătrâni;

- în caz de deces al cetățeanului străin sau al apatridului.

Informația privind decesul străinului împreună cu actul de identitate (permisul de şedere, paşaportul național), copia certificatului de deces, se expediază la Direcția Generală de documentare a populației a DTI în termen de 72 ore. Paşapoartele naționale ale străinilor care au decedat pe teritoriul Republicii Moldova se expediază la Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova.

Odată cu perfectarea permisului de şedere – se încheie procedura legalizării cetățenilor străini şi apatrizilor sosiți temporar în Republica Moldova.

Conform art.25 a Legii cu privire la migrațiune “Cetățenii străini şi apatrizii care au intrat pe teritoriul Republicii Moldova se pot stabili temporar sau permanent”. Procedura de stabilire cu traiul permanent în Republica Mol-

dova a cetățenilor străini şi apatrizilor se începe cu etapa de perfectare a adeverințelor de imigrant permanent.

Adeverința de imigrant permanent se eliberează:

- imigranților care posedă specialități deosebit de solicitate pentru țară, specialiştilor de înaltă calificare, invitați în interesele republicii la invitația Guvernului Republicii Moldova, precum şi la propunerea Departamentului de Stat Migrațiune.
- imigranților sosiți în Republica Moldova în imigrație de familie dacă unul dintre soți este cetățean al Republicii Moldova este repatriat şi îşi are domiciliul permanent pe teritoriul țării.

După primirea autorizațiilor de imigrant permanent, cetățenii străini şi apatrizii depun documentele la aprobarea stabilirii cu traiul permanent în Republica Moldova.

Cetățenii străini şi apatrizii care sosesc temporar în Republica Moldova şi care doresc să obțină domiciliu stabil prezintă organelor competente următoarele documente:

- cererea-chestionar în 2 (două) exemplare;
- autorizația de domiciliere permanentă eliberată de Departamentul de Stat Migrațiune;
- avizul organului administrației publice locale, privind posibilitatea de se acorda solicitantului spațiu locativ;
- declarația rudelor (cunoscuților) autentificată notarial, în care îşi exprimă atitudinea față de cererea solicitantului şi consimțământul de a i se acorda spațiu locativ;
- copia certificatului de naştere;
- copia certificatului de căsătorie;
- copia certificatelor de naştere a copiilor;
- actul de identitate cu viza de intrare valabilă sau invitația;
- fişa de înregistrare la organele afacerilor interne;
- 2 fotografii de modelul stabilit.

În caz de refuz a aprobării stabilirii domiciliului permanent, solicitantul este obligat să părăsească teritoriul Republicii Moldova.

Cetățenii străini sau apatrizii căruia i s-a aprobat stabilirea domiciliului permanent în Republica Moldova, este obligat să se prezinte în termen de 10 zile la organele competente teritoriale.

Pentru cetățenii străini şi apatrizii domiciliați permanent în străinătate, acest termen curge de la data trecerii frontierei de stat.

Dacă în termen de 6 luni de la data comunicării, străinul nu depune documentele respective privind completarea cererii-chestionar, aprobarea îşi pierde valabilitatea.

Stabilirea domiciliului permanent în Republica Moldova a cetățenilor străini şi a apatrizilor poate fi refuzată în conformitate cu legislația în vigoare.

În caz, de refuz a aprobării stabilirii domiciliului în Republica Moldova, organele competente informează în scris solicitantul şi, dacă este necesar, prelungeşte termenul de şedere în republică în scopul părăsirii teritoriului țării.

Cetățenii străini şi apatrizii, care nu au părăsit țara în termenii stabiliți sunt supuşi expulzării din Republica Moldova conform legislației în vigoare.

Cetățenilor străini şi apatrizilor, cărora li s-a aprobat stabilirea domiciliul în Republica Moldova, organele competente le eliberează permise de şedere pentru cetățeni străini si buletine de identitate pentru apatrizi de model stabilit.

La aprobarea deciziei privind stabilirea domiciliului permanent în Republica Moldova, cetățenii străini şi apatrizii se adresează la organele competente depunând următoarele documente:

- paşaportul național valabil;
- certificatul de căsătorie sau divorț;
- certificatele de naştere ale copiilor;
- diploma de studii superioare;
- carnet de pensionar;
- autorizația de domiciliere permanentă eliberată de Departamentul de Migrațiune;
- certificatul medical cu indicarea grupei sanguine;
- bonurile de plată.

Pentru obținerea unui nou permis de şedere sau buletin de identitate, cetățenii străini sau apatrizii se adresează la organele competente cu cel puțin 30 zile înainte de expirarea termenului de valabilitate al permisului de şedere pentru cetățenii străini sau al buletinului de identitate pentru apatrizi eliberat anterior.

In caz, când permisul de şedere sau buletinul de identitate necesită a fi modificat, este deteriorat sau pierdut, străinii sunt obligați imediat să se prezintă la organele teritoriale competente. Permisul de şedere pentru cetățenii străini sau buletinul de identitate pentru apatrizi găsite nu se restituie posesorului, ci se expediază centralizat la Departamentul Tehnologii Informaționale, care a eliberat documentele.

Cetățenii străini domiciliați permanent în Republica Moldova, care la expirarea termenului de valabilitate a permisului de şedere nu au prezentat actul de identitate valabil, dar au depus documente ce confirmă înaintarea cererii de renunțare la cetățenia pe care o dețin sau au expediat actul pentru a fi

schimbat, sau în scopul prelungirii termenului de valabilitate, li se prelungeşte termenul de şedere în Republica Moldova şi li se eliberează permise de şedere pe un termen de pînă la un an.

În cazul, cînd la cetăţenii străini, a expirat actul de identitate şi refuză să prezinte documentele, ce ar confirma expedierea lui la Ambasadă, în scopul prelungirii termenului de valabilitate sau schimbare, organele competente prin intermediul MAE, aduc la cunoştinţa Ambasadei respective situaţia creată şi despre consecinţele care pot urma. Persoanei date i se eliberează permis de şedere cu valabilitate pe un termen de 6 luni, totodată se întreprind măsurile necesare în vederea determinării posibilităţii de domiciliere în continuare a cetăţeanului străin pe teritoriul ţării.

Cetăţenii străini, stabiliţi cu domiciliul permanent în Republica Moldova şi care din diferite motive în decurs de un an n-au avut posibilitatea să prelungească termenul de valabilitate a actelor de identitate sau nu pot prezenta acte noi, li se eliberează, la cerere, buletine de identitate pentru apatrizi.

În cazul, în care posesorul buletinului de identitate pentru apatrizi va prezenta ulterior la organele competente paşaportul naţional valabil, persoanei în cauză i se va elibera permis de şedere pentru cetăţeni străini.

Cetăţenii străini şi apatrizii, care sunt cazaţi în instituţii curative, case pentru invalizi şi bătrâni, precum şi cei, care îşi ispăşesc pedeapsa în locurile de recluziune, sînt eliberaţi pentru întreg termenul de aflare în locurile marcate de primirea ori schimbul permisului de şedere sau a buletinului de identitate pentru apatrizi. Permisele de şedere şi buletinele de identitate a străinilor condamnaţi la privaţiune de libertate, după intrarea în vigoare a sentinţei sînt expediate de către instanţa judecătorească la izolatoarele de anchetă.

În caz de eliberare din locurile de recluziune, instituţii curative, case pentru invalizi şi bătrâni cetăţenii străini şi apatrizii sînt obligaţi să se adreseze la organele competente în scopul obţinerii permisului de şedere în ordinea stabilită.

Persoanele eliberate din locurile de recluziune adăugător sunt obligate să prezinte certificatul de eliberare.

La înmânarea permiselor de şedere persoanelor li se explică legislaţia Republicii Moldova privind aflarea în republică, precum şi Regulile de şedere a cetăţenilor străini şi a apatrizilor în Republica Moldova şi sînt preveniţi contra semnăturii, privind contravenţiile administrative şi răspunderea penală, care o poartă pentru încălcarea acestor norme.

Nu se eliberează permise de şedere sau buletine de identitate persoanelor, care au fost recunoscute de comisia medicală psihic bolnavi.

Permisul de şedere pentru cetăţenii străini care domiciliază permanent în Republica Moldova poate fi eliberat pe un termen de pînă la 10 ani, dar nu mai mare decât termenul de valabilitate a paşaportului naţional.

Buletinele de identitate se eliberează pe un termen de valabilitate:

a) de la naştere pînă la 10 ani;

b) de la 10 pînă la 16 ani;

c) de la 16 pînă la 25 ani;

d) de la 25 pînă la 45 ani;

e) de la 45 - pe viaţă.

Cetăţenilor străini şi apatrizilor cu domiciliu permanent sau provizoriu în Republica Moldova, care doresc să plece peste hotare, li se eliberează vize de ieşire, ieşire-intrare sau paşapoarte pentru apatrizi cu vize de ieşire, ieşire-intrare.

Vizele de ieşire-intrare simple se perfectează pentru un termen de pînă la 6 luni, dar nu pot să depăşească termenul valabilităţii actului de identitate.

La cererea organizaţiei, cetăţenilor străini li se pot elibera vize de ieşire-intrare multiple pe un termen ce nu depăşeşte un an.

Pentru perfectarea vizelor, cetăţenii străini şi apatrizii sau reprezentantul lor legal se adresează la organele competente de la locul de trai, prezentând următoarele documente:

- actul de identitate;
- paşaportul pentru apatrizi;
- permisul de şedere;
- buletinul de identitate;
- două fotografii de forma stabilită;
- bonul de plată.

Pentru obţinerea vizei de ieşire-intrare multiplă, străinii, care pleacă în scop de serviciu, prezintă adăugător demersul în scris al organizaţiei de care ţine nemijlocit activitatea solicitantului.

Cererea pentru eliberarea vizei se examinează în termen de o lună, iar în caz că plecarea este legată de tratamentul medical urgent al acestuia, a bolii grave sau decesului unuia din rudele apropiate domiciliate în străinătate, - în termen de trei zile. În caz de refuz, cererea se va examina după lichidarea motivelor invocate. Motivul refuzului sau suspendarea eliberării vizei se aduce la cunoştinţa solicitantului.

La plecarea pentru stabilirea cu domiciliul permanent peste hotare permisele de şedere sau buletinele de identitate pentru apatrizi se predau organelor competente.

Bibliografie

Legea Republicii Moldova cu privire la statutul juridic al cetăţenilor străini şi apatrizilor în Republica Moldova nr.275-XIII din 10 noiembrie 1994. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.20/234 din 29 decembrie 1994.

Legea Republicii Moldova cu privire la ieşirea şi intrarea în Republica Moldova nr.269-XIII din 9 noiembrie 1994. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.6/54 din 26 ianuarie 1995.

Legea Republicii Moldova cu privire la migraţiune nr.1518-XV din 6 decembrie 2002. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1-2 (1094-1095) din 15 ianuarie 2003.

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.421 din 3 mai 2000 Regulamentul cu privire la instruirea cetăţenilor străini şi apatrizilor în instituţiile de învăţământ din Republica Moldova. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.54-56/503 din 12 mai 2000.

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.43 din 21 ianuarie 2002 pentru aprobarea Regulamentului privind condiţiile de asigurare obligatorie de asistenţă medicală a cetăţenilor străini şi apatrizilor aflaţi în Republica Moldova. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Instrucţiune provizorie privind modalitatea eliberării permisului de şedere pentru cetăţenii străini şi apatrizii sosiţi temporar în Republica Moldova din 30 august 2000.

Broşură informativă pentru solicitanţii de azil în Republica Moldova. – Chişinău, ICNUR, 2000.

Drepturile omului în Republica Moldova. - Chişinău, 1998.

Serbenco E., Balan O. Drept internaţional public. - Chişinău, 2001.

Muraru I. Drept constituţional şi instituţii politice. - Bucureşti, 1997.

Jurisprudenţa instituţiilor internaţionale de drept în materia refugiaţilor. – Chişinăui, ICNUR, 2001.

Manual referitor la proceduri şi criterii de determinare a statutului de refugiat, - Chişinău, 2000.

Mecanismele bazate pe tratatele ONU şi problema refugiaţilor. - Chişinău, ICNUR, 2002.

Popescu D., Năstase A. Drept internaţional public. - Bucureşti, "Şansa" SRL, 1997.

Statutul Biroului Înaltului Comisariat al Naţiunilor Unite pentru refugiaţi. - Chişinău, 2001.

SOCIOLOGIA POLITICĂ

DIFICULTĂILE REPUBLICII MOLDOVA: POTENȚIALUL INTERN DE DEPĂŞIRE ŞI ASISTENȚA INTERNAȚIONALĂ

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Politologie
doctor, lector

The present article tries to find and analyses the most important political problems of the Republic of Moldova. It tries to establish the internal capacities and at the same time the role of international assistance in overcoming them. From the author's point of view, it is difficult to achieve the goal of the paper, because of the complexity of the present relation cause – effect present in the political life and at the same time the big number of factors, that determine or influence the evolution of a country or state.

Taking into account the efficiency of the political system, the author considers that there are only four major difficulties for the Republic of Moldova: the citizen's quality, the quality of the elite, the society's goal and social integrity.

In conclusion the author mentions that the current situation can be improved only through radical measures. The resources to overcome the difficulties lie in the interior. Thus, the only way to get over the difficulties is to combine the internal potential with international assistance at the end of the article, the author gives some solutions to overcome the macro problems in moldovan society.

Orice societate se confruntă cu diverse probleme, indiferent este vorba despre cele înalt dezvoltate sau cele din lumea a treia. Acestea sînt indispensabile ființei umane şi respectiv societății. Putem spune că capacitatea de a înlătura piedicile apărute în fața societății este acel indiciu ce caracterizează perspicacitatea şi durabilitatea unei națiuni. Soluționarea unor probleme permite trecerea la o altă etapă de dezvoltare care înaintează noi cerințe şi generează noi probleme (ascensiunea evolutivă).

Printre nenumăratele dificultăţi legate de diversele domenii ale societăţii şi a statului este necesar să determinăm problemele existenţiale, caracteristice pentru o perioadă anumită a evoluţiei societăţii. Cu alte cuvinte totalitatea problemelor unui sistem pot fi ierarhizate. Rezolvarea acestora, pentru a fi eficientă, trebuie să înceapă cu cele de macronivel. Concentrarea la micro sau mezonivel nu duc decît la efecte minime şi doar se creează impresia că se lucrează.

Rezolvarea sau atenuarea problemelor depinde de nivelul de evidenţiere şi conştientizare a acestora. Totodată depistarea macrodilemelor reprezintă în sine o problemă. Complexitatea şi caracterul uneori latent sau nemanifest, ascuns, al unora le deosebesc net de problemele cotidiene ale statului şi societăţii.

Înţelegerea dilemelor (diagnosticarea societăţii), pe de o parte, poate înlătura problemele etapei respective sau facilita depăşirea aceastora, pe de altă parte, ceea ce este primordial, de rezolvarea lor depinde perpetuarea şi puterea societăţii şi a statului.

Resursele şi potenţialul de rezolvare a problemelor societăţii tradiţional se concentrează în interiorul hotarelor statului. Însă în cazul unor stări neordinare ele pot fi şi externe. Tranziţia este un asemenea caz. Asistenţa externă poate lua diferite forme – implicarea directă sau indirectă, poate proveni de la state sau organizaţii internaţionale sau regionale.

Ca în orice stat problemele Republicii Moldova sînt nenumărate, însă cardinală este doar una – eficienţa sistemului politic. Definind sistemul politic în urma lui R.W.Ward şi R.C.Macridis, ca „mecanism care depistează şi pune problemele (la ordinea de zi – R.T.), cît şi pentru elaborarea şi controlul realizării deciziilor în domeniul relaţiilor de stat”[228], constatăm că principala funcţie a acestuia este rezolvarea problemelor societăţii.[229] În afara acesteia sistemul politic nu poate fi conceput.

Astfel, toate problemele se concentrează în sfera politică a societăţii. Politicul, în baza rolului şi a funcţiilor pe care le exercită, determină celelalte sfere ale activităţii sociumului. În acest mod starea societăţii şi a statului în Republica Moldova este rezultatul eficienţei sistemului politic care nu satisface cerinţele mediului. Fenomenul este tradiţional pentru spaţiul ex-sovietic, în mare parte datorindu-se suprasolicitării sistemului şi incapacităţii acestuia de a se schimba momentan.

---

[228] *Cit. după: Общая и прикладная политология: Учебное пособие. / Под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова. / МГСУ. – Москва, 1997, p.301.*

[229] *Vezi: Белов Г.А. Функции политической системы. // Кентавр (историко-политологический журнал), 1995, №3.*

Luînd în considerație că este vorba de domeniul social-politic, este foarte dificil de a calcula matematic eficiența sistemului politic. Sondajele de opinie ne relevă faptul că peste 50% din cetățeni sînt insatisfăcuți de felul în care trăiesc, pentru circa 50% din cei intervievați veniturile nu le ajung nici pentru strictul necesar, în jur de 50% menționează că securitatea (economică, alimentară, personală etc.) nu le este deloc asigurată,[230] enumerarea ar putea fi continuată.

Totuşi problema principală constă nu în existența acestor probleme, ci în caracterul lor permanent. Conform sondajelor de opinie principalele probleme ale oamenilor rămîn a fi, pe parcursul a unui deceniu, sărăcia, corupția, problema integrității țării, viitorul țării etc. (într-o oarecare măsură doar îngrijorarea față de relațiile interetnice se atenuiază[231]). Cert este că pînă dinamica acestora nu va demonstra modificarea sau schimbarea în ierarhie nu putem vorbi de o evoluție.

Principala problemă (dilemă) este incapacitatea sisitemului de a rezolva problemele. Desigur asupra eficienții sistemului influențează atît factorii obiectivi, cît şi cei subiectivi, atît din interiorul sistemului, cît şi circumstanțele din mediul internațional, anumite legități sociale, istorice etc. Probabil, în majoritatea cazurilor predomină determinantele controlabile, lăsînd sinergeticii şi celor superioare voinței umane un loc important, dar secund.

Sistemul politic al Republicii Moldova nu este totalmente disfuncțional. Menținerea statalității, creşterea PIB-ului, democratizarea, privatizarea etc. indiscutabil sînt realizări. Însă, trebuie să recunoaştem, o parte din ele se datorează circumstanțelor externe sociumului. În acest mod, există o evoluție şi nu o dezvoltare.

Încapacitatea sistemului politic de a rezolva problemele, în concepția noastră, cu referire la Republica Moldova, se datorează cîtorva macrocauze. Acestea în mare parte sînt tradiționale pentru spațiul post-sovietic, dar manifestările fiind influențate de situația şi specificul țării noastre. Acestea reprezintă macroproblemele societății.

Prima. ***Calitatea cetățenilor.*** Atingînd anumite performanțe în constituirea regimului politic şi, în general, a sistemului nu am înțeles că forma fără conținut nu are nici un efect, nu am reuşit să insuflăm noului mecanism politic ceea ce-l va face cu adevărat funcțional – conştiința, cultura şi comportamentul adecvate. Umplerea acelor instituții formale cu spirit, cu ceea ce ar duce la funcționarea normală a acestora. Umilința în fața funcționarului, rarele cazuri de apel la judecată în cazurile lezării drepturilor, gîndirea în catego-

---

[230] Conform barometrelor de opinie realizate la comanda Institutului de Politici Publice în perioada 1998-2004 (www.ipp.md).

[231] Ibidem.

rii dacă nu totalitatare, cel puțin autoritare etc. este o dominantă a corpului electoral moldovenesc.

Utilizarea referendumurilor[232], accesul la informații, instituționarea lobbysmului[233] etc. ar putea asigura transparența funcționării puterii de stat şi participarea mai activă a cetățenilor la luarea deciziilor. Aceasta din urmă ar asigura învățarea treptată de către alegători a altor forme de comportament, manifestare a opiniilor şi atitudinilor, în afara celor legate de alegeri şi proteste, ar asigura trecerea de la formele de activism practicat la începutul anilor '90 ai secolului trecut la unele caracteristic democrațiilor dezvoltate.

Capacitățile şi abilitățile cetățenilor sînt indispensabile unei funcționări normale a democrației. Totodată, elita contribuie la implicarea cetățenilor în viața politică. Nu ne referim la participarea manipulativă, ca suport al elitelor, şi nici la rolul elitelor în mobilizarea maselor, ci în calitate de subiecți cu interese proprii clare. Astfel elita politică trebuie să permită aceasta, să cedeze, în anumite limite, anumite responsabilități (inclusiv şi descentralizarea). Aceasta se referă, în primul rînd, la procesul decizional.

Însă conştientizarea acestor momente de către elite este o problemă, care nu poate fi depăşită fără ca poporul să se impună, fără ca acesta să devină o forță prin grupurile de interes şi de presiune. În acest sens, funcționarea normală a sistemului politic presupune existența mecanismelor de control reciproc şi divizarea funcțiilor nu doar în cadrul puterii, dar şi la nivel de societate politică. Atenționăm că nici existența unei societăți puternice nu este proprice sociumului, prezentînd, ca şi statul puternic, un pericol pentru el.[234] Optim este realizarea unui echilibru dintre sfera politică şi cea socială, ceea ce şi trebuie de atins în țara noastră.

Desigur, este necesară nu doar constituirea unei societăți puternice, dar şi timp mai ales pentru conştientizarea de către elite a regulilor jocului democratic, a efectelor alegerilor şi a mandatului limitat la patru ani.

Depăşirea acestei stări de lucruri ține atît de eforturile din interior, cît şi de asistența externă. Ultima se impune reieşind din faptul că cultura politică se constituie din două componente – experiența proprie şi cea a precursorilor. În Republica Moldova este prezent doar primul moment, fiindcă generația „sovietică" este pusă în situația resocializării şi nu-şi poate îndeplini funcția

[232] *Tanasă R. Problemele supuse referendumurilor: experiența internațională şi practica Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. / USM. – Chişinău, 2002.*

[233] *Țârdea B., Sveriniuc J. Modele de interacțiune între stat şi societatea civilă. // Analele ştiințifice ale USM, seria „Ştiințe socio-umane". / USM. – Chişinău, 2002.*

[234] *Галкин А., Красин Ю. Гражданское общество и демократия. // http://www.nasledie.ru Extras pe 18 februarie 2004.*

sa (fie că e vorba de elite, profesori, părinți etc.). Din această perspectivă factorul extern este important anume prin granturile oferite sectorului neguvernamental – practic ONG-urile sînt finanțate exclus de peste hotare – destinate activității în diferite domenii şi prin suportul intelectual. Nu pe un ultim loc în determinarea schimbării mentalității se situează şcoala, aici efortul intern numaidecît trebuie completat cu experiența externă.

De menționat că în această direcție se lucrează intens, atît în gimnazii şi licee, cît şi în universități, dar sînt şi anumite deficiențe. Ne limităm la un singur exemplu – balada „Miorița”. Nu tăgăduim valoarea sa literar-artistică, dar punem la îndoială utilitatea prezenței sale în curricumul şcolar din punct de vedere politic, luînd în considerare mesajul ei.

Îmbinarea resurselor interne cu cele din afara țării are loc şi în cazul observării corectitudinii desfăşurării alegerilor. În acest caz, serviciile actorilor externi este inestimabil.[235] Rolul jucat de observatorii internaționali este predominant.

În acest context, exteriorul poate să ne ajute sau să ne impună crearea instituțiilor şi a procedurilor democratice, în ceea ce priveşte spriritul el reprezintă o problemă mai mult internă, în care exteriorul ne poate învăța doar scopurile şi obiectivele. În ce măsură vom reuşi depinde existența noastră. La fel, trebuie să ținem cont, pe de o parte, de faptul că experiența internațională nu poate fi aplicată sută la sută la situația țării (nu putem să împrumutăm în mod automat modelul rus, francez, american etc. fără a cunoaşte la ce adaptăm şi de ce avem nevoie), pe de altă parte, la momentul ce ține de depistarea intereselor reale ce vor fi promovate de organismele internaționale, care deseori pot fi contrare celor ale Republicii Moldova.

În aspect intern, conştientizarea noilor realități ține de activitatea sectorului neguvernamental şi de cea a jurnaliştilor (inexistența pluralismului în domeniul posturilor TV naționale este un rezultat al acestei macrodileme şi are repercusiuni nefaste asupra evoluției vieții politice), dar şi de activitatea partidelor politice. În general, este un proces ce necesită timp. D.A.Rustow este de părerea că trecerea se poate realiza cel puțin pe parcursul unei generații.[236]

Nu un ultim rol îl poate juca statul. Acesta ar trebui să înceapă de la momentele simbolice. În ce măsură tradiția istorică (continuitatea) este prezentă în sistemul politic contemporan. Este vorba nu doar de stemă, drapel, bancno-

---

[235] *Tanasă R. Societatea civilă şi procesul electoral: observarea alegerilor. // Organizațiile nonguvernamentale şi impactul lor asupra proceselor de transformare. / Pan Europe. – Iaşi, 2004.*

[236] *Растоу Д.А. Переходы к демократии: попытка динамической модели. // Политические исследования, 1996, №5, с.6.*

te, imn, ci şi de denumirea parlamentului, a unor funcţionari, a unităţilor teritorial-administrative etc.

Problema conştiinţei politice se referă nu doar la popor, dar şi la elită. În mentalitatea elitelor persistă cumătrismul, protecţionismul, neconştientizarea de către funcţionar că sînt subalternii cetăţeanului, netolerarea altor opinii etc. şi aici ne confrunăm cu o altă problemă.

Secunda. ***Calitatea elitei*** (de cele mai dese ori abordată în sensul de competenţă) reprezintă următoarea macrodilemă a Republicii Moldova. Luînd în consideraţie spaţiul limitat al articolului şi dezvoltarea respectivei problematici în literatura de specialitate autohtonă[237] ne vom limita doar la o fugitivă reflectare a acestui subiect apelînd la cîteva fraze concludente din teza de doctorat a A.Margarint. Dumneaei menţionează că „discuţiile duse în publicistică şi chiar în mediul ştiinţific pun în dezbatere existenţa elitei politice în Republica Moldova, mai exact dreptul lor de a se numi elită. O parte din cercetători evită de a utiliza termenul pentru a nu-i conferi actorilor politici un conţinut apreciativ. ... Elita politică conducătoare mai mult activează pentru asigurarea intereselor sale corporative care nu se identifică cu interesele altor pături sociale, ci chiar sînt contrare intereselor societăţii moldoveneşti."[238]

Pentru depăşirea acestei probleme, în concepţia noastră, este necesar înăsprirea dreptului electoral pasiv prin crearea unor exigenţe faţă de pretendenţii la posturile eligibile, printre care cel puţin obligativitatea studiilor superioare, dar şi evidenţierea unor instituţii elitare din care se vor recruta viitorii funcţionari superiori (spre exemplu Academia de administrare publică de pe lîngă Preşedintele Republicii Moldova), atragerea la posturile responsabile a persoanelor din exterior. Trebuie să înţelegem că reprezentarea intereselor poporului este o profesie şi nu poate fi exercitată de oricine. Separarea muncii este indispensabilă evoluţiei omenirii.

---

[237] *Mai detaliat vezi: Cojocaru G. O tranzacţie între elite: remodelarea conduitei politice. // Arena Politicii, an.II, nr.6 (18), mai 1998, Gorincioi R. Circulaţia elitelor în Republica Moldova. // Elitele politice şi liderismul democratic în societăţile post-totalitare. Materialele ale Seminarului moldo-român: „Tinerii şi liderismul democratic în societăţile post-totalitare". / USM. - Chişinău, 2001; Pascaru A. Societatea între conciliere şi conflict: cazul Republicii Moldova. / ARC. - Chişinău, 2000; Ţurcanu L. Republica Moldova independentă. 1991-2001. Studii, reflecţii, mărturii. / Ştiinţa. - Chişinău, 2001; Varzari P. Introducere în elitologie. / USM. – Chişinău, 2003; Боцан И. Республика Молдова между трансформацией и Status Quo: анализ десяти лет независимости (политический аспект). // Республика Молдова в европейском контексте и в аспекте политике безопасности. / Фонд Фридриха Эберта. - Киев, 2001.*

[238] *Margarint A. Elita politică din Republica Moldova: aspectele fărmării şi dezvoltării. Manuscrisul tezei de doctor în ştiinţe politice.*

Tertia. ***Stabilirea şi atingerea scopurilor societale.*** Scopul joacă rol atît din punctul de vedere al teleologiei, cît şi ca un resurs şi o condiție a mobilizării societății. Stabilirea clară a scopului este indispensabilă evoluției noastre, dar şi promovarea acestuia. În acelaşi context contează conştientizarea acestui scop de către mase. În lipsa acesteia eficiența scopului va fi egală cu zero. Neavînd teorie proprie a evoluției şi a scopului acesteia elitele nu dispun de „opium" pentru mase. În dependență de cum răspundem la această întrebare privind idealul societății vom presupune şi alte probleme şi modalitățile de rezolvare a acestora.

Elaborarea acestui scop ține de funcția elitei politice. Însă elita politică nu poate realiza acest scop de una singură. Elita intelectuală în acest sens este determinantă. Existența ideologilor, altfel spus, a gînditorilor de excepție, este necesară sau alternativa – un grup de persoane care promovează sistemul de concepții şi valori atît prin intermediul elitei, cît şi în mod direct prin intermediul mass-media.

Indiferent cum vom stabili scopul, cert este că trebuie să ne eschivăm de la formula tradițională a secolului trecut – construim comunismul, socialismul. Tot se construeşte şi nicidecum nu se atinge. Este strict necesar să schimbăm accentul de pe viitor pe prezent, este necesar să fie un scop atractiv, dar nu utopic. Trebuie, la fel, un scop ce poate fi realizat într-un viitor apropiat şi, desigur, voință pentru atingerea acestui scop.

În Republica Moldova finalitatea evoluției de la regimul comunist este foarte vagă şi diferită la diferite categorii de cetățeni. Sondajele de opinie relevă unanim şi constant opinia majorității precum că direcția de dezvoltare a țării e greşită. Păcat că cei ce cercetează opinia publicului nu încearcă să depisteze spre ce scop trebuie de tins ca direcția să fie corectă.

Printre idealurile vehiculate, în principal de formațiunile politice, şi care, în majoritatea sa, se reduc la populism se evidențiază ideea lansată la mijlocul anilor '90 – „Republica Moldova – casa comună" şi acum actuală pentru țară. În prezent, o astfel de idee încearcă să devină „opțiunea europeană a Republicii Moldova". Totuşi rămîne neclar ce valori (operaționale) vor fi puse la baza acesteia.

Un aspect al acestei probleme reprezintă chestiunea *alegerii civilizaționale*. Conştintizarea apartenenței civilizaționale este determinată preponderent de prioritățile politicii externe.[239]

[239] *Privind direcțiile politicii externe ale Republicii Moldova vezi: Назария С. Многовекторность внешней политики Республики Молдова и необходимость её научного прогнозирования. // MOLDOSCOPIE: (Probleme de analiză politică). / USM. – Chişinău, 2003.*

În Republica Moldova aceasta se exprimă, utilizînd lexica cotidiană, prin dihotomia „mergem în Europa sau rămînem în CSI (cu Rusia)”. În cazul țării noastre, concepția politicii externe cu o orientare certă spre Occident a rămas la etapa de proiect, dar au fost făcute eforturi considerabile privind elaborarea unui program de aderare (Planului de actiuni Republica Moldova - Uniunea Europeana şi Conceptiei de integrare europeana a Moldovei). Aceasta, de rînd cu alți factori, produce o confuzie la nivel identitar (prioritatea integrării europene a devenit „evidentă” pentru toate partidele relevante doar după alegerile din 2001).

Totuşi alegerea civilizațională nu reprezintă doar o problemă de politică externă, ci una existențială, în forma cea mai evidentă concretizat în modelul evoluției societății. Problema constă nu în alegerea, ci în conştientizarea sau dorința de conştientizare şi promovare a acesteia. Amplasarea geografică a Republicii Moldova nu oferă o arie mare de opțiuni. V.Cujbă scrie „dacă sîntem în Europa, să trăim după obiceiul Europei”.[240]

Fixarea scopurilor societale organic se încadrează în următoarea dilemă a Republicii Moldova.

Quarta. ***Asigurarea integrității sociumului.*** Se referă nu doar la soluționarea diferendumului transnistrean, la substanța materială a țării, ci, în primul rînd, la spiritul națiunii. Derivatele acestei macrofuncții este recrutarea cetățenilor adaptați sistemului prin socializarea politică, prin instituționalizare şi prin legitimare[241]. Ele sînt componente ale relației dintre sistem şi cetățeni concretizat în cultivarea spiritului respectării normelor de conduită, valorilor, instituțiilor etc., dar şi ajustarea sistemului politic la cerințele mediului.

Coeziunea internă este esențială pentru o societate şi un stat. Criza spirituală este poate mai esențială decît cea economică. Practic elita autohtonă nu a reuşit să impună valori în schimbul celor ale regimului comunist. Democrația, pluralismul, relațiile de piață nu au reşit să devină astfel de valori. Aceasta nu semnifică că este necesară o unificare totală, în spiritul totalitarismului. Prin coeziune înțelegem acea comunitate de idei, valori, scopuri, etc. care nu ar nega pluralismul. Ea se concretizează în existența unei ideologii național-statale sau, cel puțin, într-o ideie națională.[242]

---

[240] *Cujbă V. Qua vadis Moldova? // Analele ştiințifice ale USM, seria „Ştiințe socio-umane”. / USM. – Chişinău, 2002, p.47.*

[241] *Пушкарева Г.В. Политическая система: синергетический подход. // Вестник МГУ, серия политические науки (12), 2001, №6, с.34 şi următoarele.*

[242] *În Republica Moldova uneori ideea națională şi ideologia națională (statală) nu se separă (Chiorescu Iu. Cultura politică din Republica Moldova: aspecte tranzitorii // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003; Sobor E., Andrievschi V. Trei componente ale ieşirii din criză. // „Mol-*

Anterior am definit ideologia național-statală ca „un sistem complex, specific spiritual, un sistem de valori, convingeri, idei etc. propriu tuturor cetățenilor statului. Ea determină vitalitatea şi potențialul națiunii, potențialul de a supraviețui, stabilitatea geopolitică. În ideologiile național-statale se concentrează însăşi sufletul şi spiritul poporului."[243]

Ea este o formă a ideologiei, dar diferită de ceea ce noi tradițional denumim prin ideologie politică. Este necesar să conştientizăm că democrația, ca şi statul democratic nu este lipsit de mituri, ideologie, utopii şi de propagandă, manipulare. Identic cu statul totalitar acestea sînt prezente şi în cel democratic, însă sub o altă formă.

Abordînd necesitatea ideologiei național-statale pentru Moldova este necesar de a ține cont de cîteva particularități importante ale societății care înaintează anumite cerințe față de ideologie şi care, într-o anumită măsură, au şi fost cauza neapariției pînă în prezent a acesteia. În primul rînd, este vorba despre relația majoritate – minoritate (minorități) națională. Cu toate că, la nivel personal, în comparație cu începutul anilor '90 ai sec. XX, aceasta nu este atît de acută, cedînd locul altor dificultăți mai importane ea rămîne a fi o problemă latentă a societății (privită la macronivel).

Din punct de vedere obiectiv, este absolut indiferent cine va domina - limba rusă sau cea română (conform principiului majorității trebuie să fie ultima, cel consensual aici nu poate fi aplicat). Dar o dominare este necesară, în mod contrar, conflictele şi respectiv frustrarea, discomfortul psihologic va tensiona în continuare situația (aceeaşi sutuație va exista în cazul în care limba rusă va deveni oficială sau de stat). Aceasta se impune deoarece minoritățile naționale şi etnice nu locuesc compact, ceea ce nu permite crearea unor autonomii[244], nivelul local este unicul la care putem discuta de drepturile minorităților.

---

dova Suverană", 1998, 16 decembrie; Sobor E., Andrievschi V. Moldova - „Tigrul Balcanilor". // „Moldova Suverană", 1999, 1 aprilie) sau se tratează ca două noțiuni antipode, prima cu conotație pozitivă cealaltă cu una negativă (Sandu I., Sandu R. Renovarea valorilor ideologice în conştiința politică a societății de tranziție. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003). A se vedea corelația dintre ideea şi ideologia națională: Штоль В. В идеологическом тумане // http://www.nasledie.ru Extras pe 18 februarie 2004.

[243] *Varzari P., Tanasă R. Unele considerente privind fenomenul ideologic. // Revistă de filosofie şi drept, 2000, nr.1, p.21.*

[244] *Este interesant în ce măsură se respectă drepturile autohtonilor domiciliați în UTA Gagauzia. Aceasta nu reprezintă o temă nici pentru jurnalişti şi nici pentru oficialități.*

Politica națională, în primul rînd, cea lingvistică, depinde pe ce scopuri punem miza. Reieşind din cele de scurtă durată, sau din intersele imediate de partid este preferabil de a menține status-quo-ul. Cele de lungă durată ne constrîng de a face o alegere certă.

Dacă ne comparăm cu celelalte republici unionale, ne plasăm în mijlocul extremelor. Pe de o parte, avem statele baltice în care minoritatea rusă are statut de colonizatori (juridic sau semioficial) cu toate consecințele acestuia. Tot pe acest segment (minimizarea limbii ruse în viața publică), dar mai moderate, se plasează Ucraina, Uzbekistan, Kazahstan, Turkmenistan etc. Pe de altă parte Kirghizstan, Armenia (Belarusi este un caz aparte) în care limba rusă este limbă oficială, de stat sau de comunicare interetnică.

În rîndul al doilea, reflectînd realitățile sociale, în plan partidist situația este identică. De la Declarația de independență confruntarea ideologică este o constantă a vieții politice moldoveneşti. Aceasta este un rezultat al specificului forțelor de stînga din Moldova, fapt ce se evidențază cel mai bine în comparație, pe de o parte, cu România şi alte state ex-socialiste şi, pe de alta, cele ex-sovietice (în primul rînd Ucraina). Dacă în România stînga se identifică mai mult cu social-democrația şi socialismul de piață şi atît, atunci în celelalte două state partidele de stînga, îndeosebi cele comuniste, sînt votate de electoratul nostalgic după trecutul sovietic, conferindu-le (conferindu-şi) respectiv imaginea de partide antinaționale, pro-ruse.[245]

În rîndul al treilea, există o problemă cu autoidentificarea autohtonilor. A devenit deja clasic de a enumera modalitățile de identificare a autohtonilor.[246] În consecință avem confuzia şi segmentarea poporului majoritar care ar fi trebuit să constituie baza consolidării. Fluctuațiile cu denumirea limbii, a istoriei şi a neamului nicidecum nu contribuie la cimentarea majorității şi, ulterior, a societății.

Caracterul conflictual al societății face dificilă elaborarea unei ideologii național-statale, dar şi transfomă aceasta într-o necesitate. În Republica Moldova o încercare de a schița o ideologie național-statală a fost făcută de P.Lucinschi, dar mai mult în scopuri electorale şi, actualmente, de V.Voronin prin revigorarea moldovenismului şi prin inițiativa „Pactului social dintre putere şi societate”.

---

[245] *Tanasă R. Alegerile parlamentare post-totalitare în Ucraina, Republica Moldova şi România: analiza comparată. // Україна-Румуния-Молдова: історичні, політичні та культурні аспекті взаємин. / Букрек. – Чернівці, 2002, p.364.*

[246] *Cărauş T. Republica Moldova: identități false, adevărate sau naționale. // Contrafort, 2002, nr.4-5; Tanasă R. Comportamentul electoratului din Republica Moldova: determinante, mecanisme, modele. Teză de doctorat. – Chişinău, 2002.*

Elaborarînd ideologia național-statală este, desigur, necesar de luat în considerare specificul național concretizat în trecutul istoric, religia, mentalitatea, miturile actuale şi discursurile deja demitizate etc., este necesare o raportare la trecut, cît şi la realitățile din lumea contemporană, de analizat minuțios ideologiile politice, în care ideologia național-statală parțial îşi are originile.

În aspect practic, cristalizarea ideologiei național-statale este foarte dificilă. Aceasta din cîteva considerente – lipsa continuității în politicile statului, alegerile aducînd alte partide la guvernare, perturbează; imposibilitatea de a găsi un consens a forțelor politice; neconştientizarea necesității într-un astfel de sistem de valor şi înțelegerea greşită a articolul 5(2) din Constituția Republicii Moldova care stipulează „nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului"; complexitatea sarcinii prin sine însuşi (în Federația Rusă acestă problemă preocupă societatea mai mult de un deceniu). [247] În pofida acestor piedici, cert este că trebuie de început cu lansarea unor discuții publice privitor la conținutul viitoarei ideologii național-statale şi de orientat nu la creare, inventare, ci la conştientizarea inconştientului colectiv, la depistarea pulsului națiunii.

În această ordine de idei, responsabilitatea de ideologia național-statală o poartă actorii din interior, doar statul împreună cu societatea civilă sînt în stare să realizeze acest deziderat, mai ales reieşind din faptul că ideologia, în condițiile noastre, se poate impune doar în decursul unei perioade destul de lungi şi presupune eforturi consecvente.

Una din derivatele acestei macroprobleme este situația patriotismului. Apriori, pornind de la inexistența ideologiei naționale şi de la caracterul conflictual al societății am putea deduce inexistența sau dezvoltarea insuficientă a patriotismului. Datele empirice, la prima vedere contrazic promt această afirmație. La întrebarea „Într-un eventual război, dvs. ați fi gata să luptați pentru țară?" răspund afirmativ 61% di respondenți, ia 69% din cei intervievați sînt mîndri sau foarte mîndri de calitatea de cetățean al Republicii Moldova.[248] Într-o oarecare măsură cifrele pot fi denaturate de deosebirea dintre atitudinele reale şi opiniile declarate, de confundarea naționalismului cu patriotismul şi de (pentru prima întrebare) modalitatea de interpretare a țării – confor unui sondaj de opinie 59% din respondenți se simt mai degrabă cetățeni ai Moldovei, pentru restul sentimentul în cauză ține de localitatea în care locuiesc, de CSI sau de Europa. [249] Concomitent intenția de a pleca pentru totdeauna din

---

[247] *Preocuparea de conținutul unei potențiale ideologii național-statale se află în afara scopurilor propuse în prezentul articol.*

[248] *Barometrul de Opinie Publică. Aprilie 2003. / IPP. – Chişinău, 2003, p.63-64.*

[249] *Barometrul de Opinie Publică. August 2000. / IPP. – Chişinău, 2000, p.31.*

țară o au circa a cincea parte din cetățeni,[250] iar eschivarea de la îndeplinirea serviciului militar este bine cunoscută.

În mod identic utilizarea cuvîntului republică ca adjectiv denotă inexistența conştiinței național-statale. Noțiunea de Republică desemnează forma de guvernămînt în care puterea aparține poporului şi se referă exclusiv la realități politice. Este corect să se folosească cuvîntul național. Deasemenea, astfel de expresii ca „Русское радио 2. Наша родина СССР." se răsfrîng negativ asupra conştiinței naționale.

Este destul de dificil de a diagnostica conform acestui criteriu societatea moldovenească. Pînă în prezent în Republica Moldova nu au existat preocupări de problema patriotismului în domeniul ştiințific. În acest caz, problema mai mult poate fi pusă decît a oferi careva răspunsuri.

Rolul patriotismului, indiferent de tipurile acestuia, într-un stat este evident. V.Lutovinov consideră că „patriotismul reprezintă un fel de fundament al societății şi al statului, baza ideologică a viabilității sale, una din condițiile primordiale ale funcționării eficiente a sistemului instituțiilor sociale şi de stat."[251] Pe cît de mult patriotismul este absent în societatea noastră rămîne să ne demonstreze cercetările ulterioare.

Problema cea mai importantă pentru majoritatea concetățenilor este cea economică. Considerăm că, avînd o influență definitorie asupra aspectului existențial, ea este, reieşind din clasificarea problemelor, nu o macrodilemă, ci aparține mezonivelului. Sîntem de părere că aceasta este o derivată a problemelor majore. Rezolvarea acestei probleme ține de: 1) capacitățile elitei (în primul rînd, capacitățile de a realiza un menegement şi un marketing adecvat); 2) spiritul populație,[252] 3) factorii ce țin de conjunctură mediului economic internațional.

Aşadar, pornind de la caracterul dificultăților Republicii Moldova situația actuală poate fi înbunătățită doar prin măsuri radicale. Trebuie să începem prin a recunoaştem că sîntem un stat şi un popor slab. Şi reieşind din aceasta să planificăm comportamentul nostru, dar şi ascensiunea.

Vom rămîne cu problemele prezente atît timp, cît elita nu va avea voință, pînă nu vom cunoaşte cine sîntem, unde mergem, pînă nu ne vom învăța să

---

[250] *Conform barometrelor de opinie realizate la comanda Institutului de Politici Publice în perioada 1998-2004 (www.ipp.md).*

[251] *Лутовинов В. Российский патриотизм (концептуальный анализ). // http://www.nasledie.ru Extras pe 18 februarie 2004.*

[252] *Conform Barometrul de Opinie Publică din aprilie 2003 doar 40% din cei intervievați în caz că ar primi o sumă mare de bani ar utiliza-o pentra a primi beneficii economice (Barometrul de Opinie Publică. Aprilie 2003. / IPP. – Chişinău, 2003, p.56).*

ne rezolvăm conflictele interioare, pînă nu vom conştientiza faptului că problemele mari cu eforturi considerabile. Pînă nu vom avea voința de a spune lucrurilor pe nume – sîntem un stat slab, cărei limbi îi aducem omagiul prin sărbătoarea din 31 august şi care limbă se premăreşte în imnul țării, care a fost rostul sacrificiilor combatanților din 1992 etc.

Pînă nu vom realiza acestea nu vom deveni o Țară, un Popor, o Democrație. Sînt necesare acte de voință pentru a cultiva stima pentru statul Republica Moldova. Pentru a cultiva respectul de sine al cetățenilor. Acestea pot fi diverse, dar mai eficiente dacă ar reprezenta un sistem şi nu vor fi prezente ca acțiuni răzlețe.

Asistența externă ne poate face mari servicii, dar şi ne poate mutila. Resursele de depăşire a dificultăților se află doar în interior. Astfel, îmbinarea potențialului intern cu asistența internațională este unica modalitate de a depăşi greutățile.

Unele recomandări:

– Preşedintele Republicii Moldova să fie reprezentantul întregului popor. Pentru aceasta este necesar caracterul suprapartidist al acestei funcții, asigurat prin neafilierea politică a Preşedintelui;

– Modificarea codului electoral vizînd asigurarea instituțională a profesionalismului candidatului la funcția eligibilă, sau cel puțin a aptitudinilor;

– Asigurarea reprezentării politice a minorităților naționale şi etnice (în primul rînd în parlament);

– Utilizarea noțiunii de „moldovean” în locul „cetățean al Republicii Moldova”, cu menționarea, după caz, a originii (moldovean de origine rusă, găgăuză, bulgară, română etc.);

– Testarea pretendenților „la posturile neeligibile de către un grup de experți independenți care ar include politologi, psihologi, sociologi, manageri, să fie stipulate anumite cerințe în ceea ce priveşte studiile, calitățile şi abilitățile necesare pentru un conducător pentru a filtra din start persoanele fără pregătirea necesară”;[253]

– Scoaterea tabuului de pe activitatea jurnaliştilor, pentru asigurarea realizării fără frică şi piedici a cercetărilor jurnaliste;

– Mediatizarea afacerilor de corupție relevante (la nivel înalt), a dezvăluirilor (nu doar în campania electorală), a manevrelor militare etc.

---

[253] *Margarint A., Op. cit., p.72.*

Bibliografia:

Barometrele de opinie realizate la comanda Institutului de Politici Publice în perioada 1998-2004 (www.ipp.md).

Cărauş T. Republica Moldova: identităţi false, adevărate sau naţionale. // Contrafort, 2002, nr.4-5.

Chiorescu Iu. Cultura politică din Republica Moldova: aspecte tranzitorii // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003.

Cojocaru G. O tranzacţie între elite: remodelarea conduitei politice. // Arena Politicii, an. II, nr.6 (18), mai 1998.

Cujbă V. Qua vadis Moldova? // Analele ştiinţifice ale USM, seria „Ştiinţe socio-umane”. / USM. – Chişinău, 2002.

Tanasă R. Alegerile parlamentare post-totalitare în Ucraina, Republica Moldova şi România: analiza comparată. // Україна-Румуния-Молдова: історичні, політичні та культурні аспекті взаємин. / Букрек. – Чернівці, 2002.

Tanasă R. Problemele supuse referendumurilor: experienţa internaţională şi practica Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. / USM. – Chişinău, 2002.

Tanasă R. Comportamentul electoratului din Republica Moldova: determinante, mecanisme, modele. Teză de doctorat. - Chişinău 2002.

Tanasă R. Societatea civilă şi procesul electoral: observarea alegerilor. // Organizaţiile nonguvernamentale şi impactul lor asupra proceselor de transformare. / Pan Europe. – Iaşi, 2004.

Ţârdea B., Sveriniuc J. Modele de interacţiune între stat şi societatea civilă. // Analele ştiinţifice ale USM, seria „Ştiinţe socio-umane”. / USM. – Chişinău, 2002.

Ţurcanu L. Republica Moldova independentă. 1991-2001. Studii, reflecţii, mărturii. / Ştiinţa. – Chişinău, 2001.

Gorincioi R. Circulaţia elitelor în Republica Moldova. // Elitele politice şi liderismul democratic în societăţile post-totalitare. Materialele ale Seminarului moldo-român: „Tinerii şi liderismul democratic în societăţile post-totalitare”. / USM. – Chişinău, 2001.

Pascaru A. Societatea între conciliere şi conflict: cazul Republicii Moldova. / ARC. – Chişinău, 2000.

Margarint A. Elita politică din Republica Moldova: aspectele formării şi dezvoltării. Manuscrisul tezei de doctor în ştiinţe politice.

Sandu I., Sandu R. Renovarea valorilor ideologice în conştiinţa politică a societăţii de tranziţie // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003.

Sobor E., Andrievschi V. Trei componente ale ieşirii din criză. // „Moldova Suverană”, 1998, 16 decembrie.
Sobor E., Andrievschi V. Moldova - „Tigrul Balcanilor”. // „Moldova Suverană”, 1999, 1 aprilie.
Varzari P., Tanasă R. Unele considerente privind fenomenul ideologic. // Revistă de filosofie şi drept, 2000, nr.1.
Varzari P. Introducere în elitologie. / USM. – Chişinău, 2003.
Белов Г.А. Функции политической системы. // Кентавр (историко-политологический журнал), 1995, №3.
Боцан И. Республика Молдова между трансформацией и Status Quo: анализ десяти лет независимости (политический аспект). // Республика Молдова в Европейском контексте и в аспекте политике безопасности. / Фонд Фридриха Эберта. - Киев, 2001.
Галкин А., Красин Ю. Гражданское общество и демократия. // http:// www. nasledie.ru Extras pe 18 februarie 2004.
Лутовинов В. Российский патриотизм (концептуальный анализ). // http:// www.nasledie.ru Extras pe 18 februarie 2004.
Назария С. Многовекторность внешней политики Республики Молдова и необходимость её научного прогнозирования. // MOLDOSCOPIE: (Probleme de analiză politică). / USM. – Chişinău, 2003.
Общая и прикладная политология: Учебное пособие. / Под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова. / МГСУ. – Москва, 1997.
Пушкарева Г.В. Политическая система: синергетический подход. // Вестник МГУ, серия политические науки (12), 2001, №6.
Растоу Д.А. Переходы к демократии: попытка динамической модели. // Политические исследования, 1996, №5.
Холмс С. Может ли иностранная помощь способствовать развитию правового государства? // Конституционное право восточноевропейское обозрение, 1999, №4 (29).
Штоль В. В идеологическом тумане // http://www.nasledie.ru Extras pe 18 februarie 2004.

RELATIILE INTERNATIONALE

POLITICA EUROPEANĂ A „NOII VECINĂTĂȚI” ŞI IMPACTUL EI ASUPRA REPUBLICII MOLDOVA[254]

Daniela MANOLE
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Relații Internaționale
Lector, magistru în ştiințe politice

In recent years, there has been an increase in the attention the European Union has devoted to the Republic of Moldova. And the Communication from the European Commission: "Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for the Relations with our Eastern and Southern Neighbours" is an exemple. In fact, the "New Neighbourhood" concept, as it has been formulated by the European Union might turn out in the end as a very useful tool, if Republic of Moldova uses this tool properly. That's why is necessary to enrich the debate and to offer inputs to aid the formulation of strategies and concepts. Given the many different aspects of the debate, and the varied wishes and claims to be made in this process, it is important to establish priorities within the parameters of the Republic of Moldova's own capabilities.

Fenomenul globalizării afectează tot mai mult statele lumii, inclusiv asemenea țări tinere şi mici ca Republica Moldova, exprimînd nimic altceva decît o interdependență crescîndă dintre statele lumii şi voința lor liberă de a se uni pentru a face față în comun noilor riscuri şi sfidări. Una dintre manifestările acestuia este şi procesul de integrare în Uniunea Europeană (UE), care devine tot mai atractivă pentru noile democrații prin multiplele avantaje şi beneficii ce le oferă. Iar acum, cînd are la activ 25 de state, cu o populație de peste 450 mln. Locuitori şi un produs intern brut de aproximativ 10.000 mlrd. euro,[255] UE şi-a mărit considerabil prestigiul pe continentul european.

---

[254] Recenzent – doctor-habilitat, profesor Valeriu MOŞNEAGA
[255] Communication from the Commission: "Paving the way for a New Neighbourhood Instrument", Brussels, 1 July 2003, COM (2003) 393 final. http://eurojournal.org/more.php?id=66_0_1_6_M7

Iată de ce, clarificarea pozițiilor Republicii Moldova față de problemele şi procesele lărgirii UE, precum şi a perspectivelor ei de integrare într-o Europă multi-nivelară, în condițiile extinderii acesteia spre Est, este extrem de importantă.

Astăzi, relațiile Republica Moldova – UE au intrat într-o cu totul altă dimensiune. Or, faptul că pe 1 mai 2004, acest organism european a cunoscut cea mai masivă extindere din istoria funcționării sale, a făcut ca Republica Moldova să devină – o dată în plus – protagonista unei noi politici europene – ce a „noii vecinătăți". De facto, principiile de bază ale acesteia au fost stabilite încă la 11 martie 2003, în cadrul unei comunicări lansate de Comisia Europeană, intitulată „Europa Extinsă – Vecinătatea: un nou cadru al relațiilor cu vecinii estici şi sudici".

În care, aceasta recunoaşte că UE are obligația morală de a asigura o coeziune socială continuă şi un dinamism economic nu doar față de propriii săi cetățeni şi de cei ai statelor în curs de aderare, ci şi față de vecinii săi prezenți şi viitori.[256] Pentru ca ulterior (12 mai 2004), oficialii de la Bruxelles să adopte un „Document de strategie", prin care se propune modul în care beneficiile extinderii, pacea, stabilitatea şi prosperitatea, pot fi extinse şi la noii vecini ai UE, după integrarea actualilor candidați.[257]

În primul rând, politica „noii vecinătăți" se referă la relațiile cu statele din estul Europei – Republica Moldova, Rusia, Ucraina şi Belarus, precum şi din sudul acesteia – cele 10 state sud-mediteraneene (Algeria, Egipt, Israel, Iordania, Liban, Libia, Maroc, Autoritatea Palestiniană, Siria şi Tunisia). Relațiile cu Bulgaria, România şi Turcia nu sunt vizate, întrucât aceste țări sunt, deja, candidate. Statele Balcanilor de Vest sunt, de asemenea, excluse, întrucât ele urmează un drum aparte – Procesul de Stabilizare şi Asociere.[258]

În total, statele vizate în „Politica de Vecinătate Europeană" formează un spațiu cu aproximativ 400 mln de locuitori, reprezentând un PIB ce constituie aproximativ 10% din cel al actualilor membri ai UE (25) împreună. Iar, în ceea ce priveşte frontiera terestră a Uniunii cu statele vizate în „Politica de Vecinătate Europeană", atunci, aceasta se va mări de la 1.300 la 5.100 km. Mai

---

[256] *Communication from the Commission to the Council and the European Parlament: "Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for the Relations with our Eastern and Southern Neighbours", Brussels, 11 March 2003 COM (2003) 104 final. http://www.europa.eu.int/ comm/external_relations/we/doc/com03_104_en.pdf*

[257] *Politica UE fata de vecinii sai. http://www.europeana.ro/stiri/politica%20 UE%20fata%20de%20vecinii%20sai3052004.htm*

[258] *Verheugen G. Europa lărgită – inițiativa cu privire la vecinătatea europeană: o oportunitate de cooperare de-a lungul hotarelor lumii. // www.ipp.md/ publications /Aloc.Verh.Rom.doc.*

mult ca atât, aderarea la acest organism european a două state-insulare, Cipru şi Malta va apropia ţările mediteraneene de teritoriul organizaţiei.[259]

În principiu, Conceptul Comisiei asupra relaţiilor cu „vecinii”, nicidecum nu prevede posibilitatea aderării la UE, ci doar aprofundarea relaţiilor prin elaborarea unor „planuri de acţiune” dintre aceasta şi fiecare ţară în parte – ţară pentru care calitatea de membru nu este deocamdată pe agendă. De asemenea, trebuie menţionat faptul că aceste planuri au ca marjă definită de timp o perioadă de 3-5 ani şi există probabilitatea ca, odată cu îndeplinirea priorităţilor stabilite de acestea, actuala generaţie de acorduri bilaterale să fie înlocuită cu o nouă formă de parteneriat privilegiat reprezentată de „Acordurile Europene de Vecinătate”.[260] În acest context, în iulie 2003, în cadrul Comisiei Europene a fost creat un „grup de lucru pentru Europa Lărgită” condus de Comisarul pentru Extindere – Gunter Verheugen.[261]

Chiar dacă pentru relaţiile Republicii Moldova cu UE, politica „noii vecinătăţi” nu constituie neapărat un pas în direcţia integrării în acest organism european, totuşi ea oferă un şir de avantaje şi beneficii considerabile:

perspectiva de aderare la piaţa comună europeană, precum şi integrarea şi liberalizarea continuă pentru a asigura realizarea celor patru libertăţi în circulaţie (a bunurilor, serviciilor, capitalului şi a persoanelor), care stau la baza „pieţei unice”. Astfel, Comunicarea Comisiei menţionează că: „în schimbul progreselor concrete care ar demonstra valori comune şi implementarea efectivă a reformelor politice, economice şi instituţionale, inclusiv în armonizarea legislaţiei cu „acquis”-ul comunitar, vecinătatea UE va putea beneficia de perspectiva unei integrări economice mai strânse cu aceasta”;[262]

extinderea mandatului Băncii Europene de Investiţii asupra „vecinilor” UE, şi lansarea în 2007 a unui nou instrument financiar „de vecinătate” (Instrumentul European pentru Vecinătate), care s-ar focaliza pe proiecte de coo-

---

[259] *Ibidem.*

[260] *Politica UE fata de vecinii sai.* http://www.europeana.ro/stiri/politica%20 UE%20fata%20de%20vecinii%20sai 13052004.htm

[261] *Popescu N. Opţiunile Republicii Moldova în relaţiile cu Uniunea Europeană. //* www.eurojournal.org/ *comments/ php?id=144_0_1_0_C*

[262] *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: „Wider Europe – Neighborhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours”.* http://www.europa.eu.int/com/external-relations/we/doc/com03_104_en.pdf

perare transfrontalieră realizate prin programele de finanțare ale UE: TACIS, PHARE, MEDA, CARDS şi Interreg;[263]

combaterea în comun a amenințărilor în adresa securității – un interes crucial pentru Uniunea Europeană şi o provocare aparte în acest sens. Astfel, se preconizează a se atinge acest scop prin promovarea unui parteneriat cu potențialii vecini, bazat pe valori comune, precum şi pe consolidarea dezvoltării economice, interdependenței şi legăturilor culturale. Dar şi prin „abordarea comună a pericolelor comune" – terorism şi proliferare de arme, conflicte regionale şi situații de criză, crimă organizată, imigrațiune ilegală, trafic cu ființe umane, droguri şi arme, precum şi criminalitate economico-financiară.[264] În principiu, aceste pericole ar putea fi aplanate, începând cu cooperarea la scară mică în regiunile de frontieră, până la interconexiunea diverselor rețele şi acordarea de sprijin în domeniul cooperării regionale şi transnaționale;

perspectiva declarată că UE se va implica mai activ în gestionarea crizei transnistrene prin mediere, reconstrucție post-conflict şi participarea la aranjamente de securitate internă. Astfel, Comunicarea privind „Europa Extinsă – Vecinătatea: un nou cadru al relațiilor cu vecinii estici şi sudici" menționează că: „UE trebuie să-si atrbuie un rol cit se poate de major în soluționarea conflictului transnistrean". O implicare mai activă a acesteia în gestionarea crizelor ar demonstra dorința Uniunii de a-şi asuma mai multe responsabilități în reglementarea conflictelor din statele vecine ... Capabilitățile civile şi militare ale UE de gestionare a crizelor ar putea fi desfăşurate în spijinul aranjamentelor de securitate internă. Surse adiționale de finanțare pentru reconstrucția post-conflict şi dezvoltării vor fi necesare.[265]

În principiu, concluziile ce pot fi trase din acest document vis-a-vis de viitorul relațiilor Republicii Moldova cu UE sunt ambigue. Dar se menționează, în mod expres, că în legăturile cu acest stat, organizația doreşte ca o aprofundare a relațiilor reciproce să se bazeze pe valori comune, precum: respectarea drepturilor omului, inclusiv ale minorităților; supremația legii; promovarea reforme-

[263] *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: „Paving the Way for a New Neighborhood Instrument". http://eurojournal.org/ more.php?id=66_0_1_6_M7*

[264] *Verheugen G. Europa lărgită – inițiativa cu privire la vecinătatea europeană: o oportunitate de cooperare de-a lungul hotarelor lumii. // www.ipp.md/ publications /Aloc.Verh.Rom.doc.*

[265] *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: „Wider Europe – Neighborhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbors". // www.europa.eu.int/com/external-relations/ we /doc/com03_104_en.pdf*

lor, precum şi a principiilor economiei de piaţă.[266] Deşi documentul nu menţionează literalmente posibilităţile de aderare a Republicii Moldova la acest organism european, totuşi, este specificat că „problemele aderării anumitor state, ca cele care-şi exprimă clar intenţia de aderare la UE, rămâne deocamdată deschisă”.[267]

Cu toate acestea, noua politică a oficialilor de la Bruxelles este catalogată de majoritatea experţilor moldavi, drept una „evident restrictivă şi prohibitivă”.[268] De ce? Din simplu considerent că, pe lângă avantajele, beneficiile şi oportunităţile declarative, ea ar provoca şi câteva probleme majore pentru Republica Moldova, precum:

- atâta timp cât politica pentru vecinii UE plasează Republica Moldova şi Ucraina alături de Siria şi Maroc, devine net faptul că conceptul de „Europa Lărgită” devine doar un eufemism pentru a desemna, de fapt, „ne-Europa”;

- condiţionalitatea „Europei Lărgite” – reforme interne şi democratizare ca precondiţie pentru accesul pe piaţa UE – nu pare suficient de convingătoare. Eforturile de liberalizare a comerţului prin Parteneriatul Euro-Mediteranian / Procesul de la Barcelona nu au generat democratizare în Africa de Nord şi Orientul Mijlociu. Astfel, nu există garanţii ca acest tip de condiţionalitate va avea efectele dorite în cadrul „Europei Lărgite”;

- este puţin probabil ca fondurile direcţionate spre „vecini” vor fi foarte mari, în condiţiile în care includerea noilor membri în Uniunea Europeană creează constrângeri bugetare serioase pentru aceasta. În plus, orice finanţări adiţionale vor veni abia după 2007, odată cu începutul noului ciclu bugetar în organizaţie;

- „diferenţierea” nu este punctul forte al viziunii Comisiei asupra „Europei Lărgite”, care plasează într-o singură categorie statele ca Rusia şi Libanul, Siria şi Ucraina, Republica Moldova şi Algeria. Iar lipsa de „diferenţiere” poate crea probleme atât pentru o abordare strategică a relaţiilor cu noii vecini, cât şi pentru implementarea unor politici concrete;

- perspectivele de includere în „piaţa unică” a UE sau în anumite politici ale acesteia sunt îndepărtate şi vagi. Întrucât, unele state membre se opun deja ideii de liberă circulaţie a persoanelor şi se vor găsi întotdeauna grupuri de interese care fac presiuni pentru a limita comerţul cu „vecinii” în buna tradiţie a unor politici protecţioniste ale organizaţiei. Ţinând cont de aceasta, mul-

---

[266] *Politica UE fata de vecinii sai. http://www.europeana.ro/stiri/politica%20UE%20fata%20de%20vecinii%20sai 3052004.htm*

[267] *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: „Paving the Way for a New Neighborhood Instrument”. http://eurojournal.org/more.php?id=66_0_1_6_M7*

[268] *Moldova in a multi-layered Europe. – Kiev: FES, 2003, p.7*

te dintre promisiunile din „Europa Lărgită" nu par tocmai credibile. Oricum, statele-membre, nu Comisia Europeană au de spus ultimul cuvânt. În aceste condiții, orice integrare economică cu UE va fi doar parțială, atâta timp cât Republica Moldova nu va fi membru deplin al acesteia;[269]

- nu este clar cum includerea Republicii Moldova în politică pentru „Europa Lărgită" va corespunde strategiei țării de integrare în UE prin intermediul Procesului de Stabilizare şi Asociere. După ce Moldova a depus eforturi considerabile de a se distanța de alte state post-sovietice în relațiile cu acest organism european, „Europa Lărgită" o plasează în aceeaşi categorie cu Rusia, Belarus, Ucraina şi eventual Armenia, Azerbaidjan şi Georgia, care ar putea fi incluse în acest nou proiect.[270]

În principiu, se consideră că o eventuală diferențiere (în special) între vecinii din Sud şi cei din Est, este o precondiție pentru reuşita politicii. Dezvoltând aceeaşi idee, se sugerează separarea noțiunii de „Europa Lărgită" de cea de „vecinătate", întrucât „Europa Lărgită" ar trebui să corespundă „Hărții Consiliului Europei şi statelor de aici", trebuie să beneficieze de şanse reale de integrare în UE. Iar „vecinătatea" trebuie să se refere la statele sud-mediteraneene, care nu sunt europene şi nici nu au aspirații în acest sens.[271]

O astfel de decuplare conceptuală a Europei de Est („Europa Lărgită") de Africa de Nord şi Orientul Mijlociu („Vecinătatea"), ar corespunde intereselor Republicii Moldova. În plus, Moldova poate susține nevoia unei diferențieri mai clare nu doar dintre statele din sudul Mării Mediteraneene şi vecinii din Est, ci şi dintre statele cu aspirații europene (Republica Moldova, Ucraina) şi cele fără astfel de aspirații (Rusia, Belarus);

- o altă problemă ține de „perspectivele europene" asupra statelor incluse în „Europa Lărgită". Astfel, ideea că actualii vecini nu au şanse de integrare europeană reflectă un consens tacit în instituțiile europene. Totuşi, există şi înțelegerea că negarea din start a perspectivelor europene pentru Republica Moldova ar putea fi contraproductivă. Însă, întrebarea majoră ce frământă instituțiile UE este „cum să încurajeze reformele în această țară fără a acorda perspective de integrare plenara in organizatie" ? Un eventual răspuns poate fi integrarea sectorială a vecinilor în anumite politici ale UE.

Iar, atâta timp cât integrarea economică e un proiect pe termen lung – Comunicarea Comisiei Europene menționează că „Republicii Moldova îi lip-

---

[269] *Popescu N. Opțiunile Republicii Moldova în relațiile cu Uniunea Europeană. // www.eurojournal.org/comments/php? id=144_0_1_0_C*

[270] *Solana H. Wider Europe – New Neighborhood – Council Conclusions. // www.eurojournal.org/comments/php? id=116_0_3_8_C*

[271] *Emerson M. The Shaping of A Policy Fromework for the Wider Europe. // www.ceps.be/comments*

şeşte competitivitatea şi capacitatea administrativă de a-şi asuma obligațiile unei zone de liber schimb cu UE ”[272] – eforturile de integrare sectorială s-ar putea concentra pe alte domenii, cum ar fi Justiția şi Afacerile Interne sau Politica Externă şi de Securitate Comună, la care aceasta ar putea face față;

- un alt inconvenient major pentru Republica Moldova este stabilirea frontierei Uniunii Lărgite pe râul Prut care s-ar putea solda cu consecințe nedorite pentru Republica Moldova, atât din punct de vedere politic, economic, social şi cultural-umanitar, cât şi din punct de vedere de securitate, acestea fiind de natură să complice situația din țară. În acest context apare întrebarea: va fi oare aceasta o linie de separare a unui spațiu la care Republica Moldova aparține prin tradiție sau o linie de intermediere transparentă şi provizorie ?[273] Astfel, având în vedere faptul că Republica Moldova va deveni vecin nemijlocit al UE abia din anul 2007 (anul preconizatei aderări a României), este evident că țara şi cetățenii ei nu vor putea beneficia plenar de toate avantajele de care se vor bucura din luna mai 2004, alți noi vecini ai acesteia (Ucraina, Belarus şi Rusia).

Republica Moldova, însă nu doreşte să fie dezavantajată nici în raport cu alte state vecine, nici față de celelalte state din Europa de Sud-Est, iată de ce înaintează o eventuală soluție reciproc acceptabilă, prin care să se țină cont nu doar de actuala sa calitate de participant la un şir de activități din Cadrul CSI, dar şi de calitatea sa de stat Sud-Est european. De rând cu alte țări din această regiune Republica Moldova a înregistrat progrese considerabile în cadrul procesului de cooperare şi integrare regională care necesită a fi dezvoltat.

Astfel, soluția cea mai potrivită cazului specific al Republicii Moldova ar fi ca, până în anul 2007, țara să se bucure de un tratament dublu din partea UE, atât ca stat vecin, cât şi ca stat sud-est european. De facto, această „perioadă de tranziție” ar fi indispensabilă pentru soluționarea unor probleme de ordin intern (reglementarea conflictului transnistrean, reintegrarea politică, economică şi socială a acestei regiuni, activizarea procesului de reforme, etc.), fără de care aspirațiile noastre europene ar fi inutile, precum şi pentru asigurarea unei treceri graduale de la statutul de vecin, la cel de participant la Procesul de Stabilizare şi Asociere. Deocamdată, nu este înregistrată o confirmare fermă a acestor acțiuni din partea Bruxelles-ului.

---

[272] *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: „Wider Europe – Neighborhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbors”. // www.europa.eu.int/com/external-relations we/ doc/com03_104_en.pdf*

[273] *Moldova in a multi-layered Europe. – Kiev: FES, 2003, p.7.*

De asemenea, UE ar putea impune, cu titlul unor „criterii Copenhaga lejere”, anumite condiții vizând politica „ noii vecinătății ”. Astfel, dacă unele state vor înregistra progrese cit de minore în baza acestor criterii, atunci e posibil să li se ofere fonduri suplimentare şi acces spre o deschidere suplimentară a pieței.[274]

Bineînțeles, recomandările de mai sus conțin şi o însemnată doză de subiectivitate, ținind cont de faptul că Comunicarea Comisiei Europene privind relațiile UE cu viitoarele state vecine, „Europa Lărgită – noua vecinătate: un nou cadru pentru relațiile cu vecinii estci si sudici”, nu este încă un concept bine-definitivat şi ca mai este încă mult spațiu pentru contribuțiile şi doleanțele din partea statelor implicate.

E net faptul că, politica pentru o „Europă Lărgită” implică atit avantaje cit şi dezavantaje pentru Republica Moldova. În principiu, Chişinăul nu trebuie să se grăbească să accepte oferta pentru „noii vecini”. Oricum, primele avantaje economice (destul de limitate, probabil) ale acestei politici vor apărea spre sfârşitul deceniului. Odată cu noul ciclu bugetar al UE (2007), aderarea României la acest organism (2007-2010) şi expirarea Acordului de Parteneriat şi Cooperare dintre UE şi Republica Moldova (2008). Până atunci, însă, acest spatiu mioritic se poate concentra pe eforturile ce vizează includerea în Procesul de Stabilizare şi Asociere – un instrument politic nu doar de asociere la UE, ci şi de stabilizare.

Oarecum într-un fel sau altul, integrarea reprezintă unica alternativă viabilă pentru Republica Moldova care ar asigura satisfacerea intereselor şi necesităților noastre naționale, economice, politice, culturale, etc. Iar în cazul în care vom continua să ezităm în fața acestei opțiuni, riscăm să devenim un stat izolat, ceea ce este în detrimentul nostru, luând în considerare dezvoltarea actuală a economiei mondiale.

Bibliografie:

Communication from the Commission: “Paving the way for a New Neighbourhood Instrument”, Brussels, 1 July 2003, COM (2003) 393 final. http:// eurojournal.org/ more.php?id=66_0_1_6_M7;

Communication from the Commission to the Council and the European Parlament: “Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for the Relations with our Eastern and Southern Neighbours”, Brussels, 11 March 2003 COM (2003) 104 final. http://www.europa.eu.int/comm/external _relations/we/doc/com03_104_en.pdf.;

[274] *Moldova in a multi-layered Europe. – Kiev: FES, 2003, p.20.*

Emerson M. The Shaping of A Policy Fromework for the Wider Europe. // www.ceps.be/comments
Lowenhardt J. A Wider Europe: the View from Minsk and Chişinău. – London, 2001.
Moldova in a multi-layered Europe. – Kiev: FES, 2003;
Politica UE fata de vecinii sai. http://www.europeana.ro/stiri/politica%20UE%20fata%20de%20vecinii%20sai3052004.htm ;
Popescu N. Opțiunile Republicii Moldova în relațiile cu Uniunea Europeană. // www.eurojournal.org/ comments/ php?id=144_0_1_0_C ;
Prohnițchi E. Analiza perspectivelor de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. // Republica Moldova şi integrarea europeană: elemente de strategie. – Chişinău: IPP, 2003.
Prohnițchi V. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană: acțiuni şi implicații geoeconomice. // Moldova şi integrarea europeană. – Chişinău, 2001.
Prohnițchi V. Republica Moldova: evoluții probabile. // „Democrația”, 2003, nr.14.
Prohnițchi E. Vectorul european al Republicii Moldova la confluența intereselor externe ale României, Ucrainei şi Rusiei. // Republica Moldova şi integrarea europeană: cooperarea cu Pactul de Stabilitate. – Chişinău: IPP, 2003.
Solana H. Wider Europe – New Neighborhood – Council Conclusions. // www.eurojournal.org/comments/php? id=116_0_3_8_C
Verheugen G. Europa lărgită – inițiativa cu privire la vecinătatea europeană: o oportunitate de cooperare de-a lungul hotarelor lumii. // www.ipp.md/publications/Aloc.Verh.Rom.doc.

ПОСТСОВЕТСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ[275]

Евгений БУРДЕЛЬНЫЙ
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский государственный университет;
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
кафедра международных отношений,
преподаватель, магистр политических наук

Светлана ШУБИНА,
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский государственный университет;
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
кафедра международных отношений,
преподаватель, магистр политических наук

The article is dedicated to the analysis of foreign policy of the Republic of Moldova in the post soviet space. The short history and specific features of post soviet space is presented. The authors describe the main directions of Moldovan foreign policy, contemplating its basic economical, political interests in this area, advantages and challenges for Moldova of collaboration with post soviet states and international organizations in conditions of European integration which was declared the main scope of Moldovan foreign policy.

Taking into consideration that The Russian Federation is essential core of post soviet space, authors pay more attention to the relations of the Republic of Moldova with it. The article presents the evolution of bilateral relations, the modern state of economical and political collaboration between the Republic of Moldova and Russian Federation.

As the conclusion authors prove that the bilateral relations of the Republic of Moldova with Russia, Bielarus, Ukraine and other former soviet states support essential economical needs of the Republic of Moldova and do not create obstacles for the european integration of Moldova.

---

[275] *Recenzent – doctor, conferentiar Dinu ILASCIUC*

Некоторые концептуальные особенности понятия «постсоветское пространство»

Развал Советского Союза был тем событием конца XX века, которое изменило всю систему международных отношений и потрясло весь мировой порядок. “*СССР умер, но его пространство живет*”[276] – это выражение описывает в полной мере суть научной концепции, которая в специализированной литературе получила название “*постсоветского пространства*”. Для государств этого пространства характерны схожие черты социально-политического и экономического развития, которые сводятся, в принципе, к “протеканию” процесса перехода от одной системы к другой, и к попыткам региональной интеграции, выражаемой в форме Содружества Независимых Государств.

На наш взгляд, проблема переходного периода в постсоветском пространстве состоит в том, что либеральная парадигма, предложенная Западом, предполагает переход к уже *известным моделям* социально-политического устройства государства. Таким образом, зачастую игнорируется историческая, политическая, социальная и духовная специфика этого пространства.

Кризис и распад советской системы в очередной раз выявил потенциальные варианты ее трансформации. Каждый из этих вариантов обладает собственным вектором возможных общественных изменений, которые постепенно собираются в системную модель собственного развития.

Суть переходного периода, таким образом, состоит во взаимовлиянии и конкуренции этих вариантов, что ведет к «кристаллизации» одних и «выпариванию» других – наименее эффективных моделей в конкретных специфических условиях. С этим согласны многие молдавские ученые, которые утверждают, что «*либерально-монетарная концепция рыночных реформ, ориентированная на уменьшение вмешательства государства в экономику и достижение экономического равновесия только на основе рынка, без активного продвижения экономической политики, неприемлемо для государств СНГ, и привело к обострению кризиса в государствах*»[277].

К сожалению, в данный момент не видно явной перспективы разработки или выбора альтернативной модели транзиции в постсоветском пространстве, которая в полной мере базировалась бы на опыте и логике

---

[276] *Фурман. Д. О будущем постсоветского пространства. // Свободная мысль, 1996, № 6, с.47*

[277] *Hrişcev E. Moldova în cadrul CSI: particularităţile dezvoltării stabile. // Moldova şi lumea, 2002, №3, p.21*

функционирования региональных сообществ. Однако необходимо отметить, что создание СНГ способствовало выбору собственной модели политической эволюции, социально-экономических реформ и государственного устройства каждого постсоветского государства. Для Республики Молдова, в частности, как для независимого молодого государства стало ясно, что необходимость поддержания сотрудничества и интеграции в различных сферах является приоритетной тенденцией международных отношений в постсоветском пространстве с целью разрешения разного рода проблем.

Таким образом, можно с уверенностью утверждать, что результаты 12 лет существования СНГ могут быть все же расценены как позитивные по следующим причинам:[278]

- существовали определенные организационные и нормативные рамки, которые позволили пройти постепенной трансформации Советского Союза в сообщество независимых государств, не спровоцировав проявление каких-то имперских или радикально-националистических устремлений со стороны бывшего Центра;
- удалось избежать кровопролитного распада СССР по балканскому сценарию, конфликты на местном уровне не трансформировались в крупномасштабные гражданские войны или вооруженные столкновения;
- сохранилась возможность диалога между бывшими союзными республиками, что облегчило нахождение взаимовыгодных решений наболевших проблем во время противоречивых процессов национального строительства государтсв-членов СНГ на субрегиональном уровне;
- взаимоотношения между государствами-членами протекают в соответствии с их национальными интересами, и, принимая во внимание логику функционирования децентрализованных экономик, что исключает возможность их чрезмерной политизации или подчинения единому Центру СНГ;
- СНГ удалось все же добиться некоторого экономического прогресса, стать для определенных государств-членов самым важным рынком сбыта своих товаров;

[278] *Chirtoacă N. Moldova-CSI: posibilităţi ratate şi aşteptări nejustificate. // Moldova între Est şi Vest: identitatea naţională şi orientarea europeană. – Chişinău, 2001, p.36*

Республика Молдова - Содружество Независимых Государств: проблемы, тенденции, вызовы

В последнее время становится все более явным, что многостороннее сотрудничество между 12 государствами уступает место двустороннему и региональному взаимодействию. К тому же, необходимо отметить, что только экономическая составляющая интеграции постсоветских государств служит более или менее сильным стимулом развития СНГ в качестве региональной интеграции. Например, в 2001 году доля импорта из других стран Содружества была в Беларуси - 69,6%; Казахстане – 52%; Кыргыстане – 55%; Республике Молдова – 38%; Таджикистане – 78,2%; Украине – 56%; Российской Федерации – 27%; Азербайджане – 31,1%; Армении – 24,6%[279]. Эти показатели являются очередным подтверждением экономической важности СНГ для своих государств-членов.

Одним их основных парадоксов СНГ в качестве структуры многостороннего сотрудничества является ситуация, когда практически каждое государство-член Содружества видит по-своему реализацию собственных интересов в рамках данной организации. Эта ассиметрия тактических и стратегических целей государств-членов СНГ значительно осложняет возможность консенсуса в отношении форм и методов развития Содружества. Создается впечатление, что центробежные процессы в рамках СНГ намного сильнее центростремительных в силу существования целой мозаики различных региональных аттракторов непосредственно в одной системе.

Исходя из этого, говорят о развитии принципа „*разноскоростной и разноформатной интеграции*" в Содружестве Независимых Государств. Согласно этому принципу, некоторые государства могут принимать решения о более высокой степени совместной интеграции и более тесном сотрудничестве, а эти процессы, соответственно, не задевают интересы государств-членов в других областях деятельности. Например, только 9 государств-членов СНГ (за исключением Республики Молдова, Украины и Туркменистана) присоединились к Договору о коллективной безопасности, а в 1998 году Узбекистан, Азербайджан и Грузия приостановили свое участие в этом Договоре.

Анализируя создавшуюся ситуацию, можно прийти к выводу, что на постсоветском пространстве постепенно сформировалась очень сложная и «тяжелая» структура, состоящая, по крайней мере, из 7 уровней:

---

[279] *Густов В., Манько В. Россия – СНГ: путь интеграции тернист, но заманчив. – Санкт-Петербург – Москва, 2002, с.49*

СНГ (12 государств) - ЕВРАЗЭС (5 государств) - ГУУАМ (5 государств) – Центральноазиатский Союз (4 государства) – Таможенный Союз «5» (Российская Федерация, Беларусь, Казахстан, Узбекистан, Таджикистан) – Единое Экономическое пространство (4 государства) - Союз России и Беларуси (2 государства).

Появление и других «региональных центров притяжения» на постсоветском пространстве, по мнению авторов, объясняется недостатками в создании Содружества еще на начальном этапе. В мировой практике этому процессу предшествует период проведения переговоров на различных уровнях, во время которых обсуждаются и регламентируются все основные моменты, связанные с механизмом функционирования договоренностей. То есть, должна выполняться следующая формула - "*политическое сотрудничество на экономическом фундаменте*", чего в случае СНГ не было осуществлено.

Становится ясным, что в будущем политическом контексте будут доминировать определенные национальные интересы и приоритеты внешней политики каждого отдельно взятого постсоветского государства, которые, в свою очередь, определят региональный аттрактор и, как следствие, его участие в различных субрегиональных сообществах, что, безусловно, скажется на степени единства СНГ. Ярким примером этого может служить заявление президента Республики Молдова В.Воронина после ялтинского саммита СНГ в сентябре 2003 года, что подписанное соглашение о едином экономическом пространстве «*особого оптимизма …вызывать не может. Я всегда говорил, что Республика Молдова не станет могильщиком СНГ, но после того, что произошло в Ялте, перспектива СНГ кажется очевидной. Идея о возможной модернизации Содружества отброшена навсегда. Раз самые авторитетные страны-члены Содружества сознательно «сыграли» на понижение акций СНГ, то нам, безусловно, следует перейти к более решительным действиям в направлении Европейского Союза*»)[280].

Республика Молдова, де-факто, является членом СНГ с 21 декабря 1991 гг., когда было подписано Соглашение о создании СНГ и Алма-Атинская Декларация. Однако, только после парламентских выборов 1994 гг., формирования мажоритарного парламентского большинства Аграрно-демократической партии, стало возможной ратификация, де-юре, вхождения Молдовы в СНГ[281].

[280] *«Экономическое обозрение», 2003, 26 сентября*
[281] *www.azi.md/news?ID-17778*

Согласно решениям, принятым молдавским Парламентом, республика исключает для себя возможность сотрудничества в военно-политической сфере в рамках Содружества, как несоответствующей принципам суверенитета и независимости Республики Молдова. Молдова участвует только в экономическом сотрудничестве в рамках СНГ.

Действительно, с самого начала вхождения в Содружество, самое большое значение придавалось экономической интеграции республики в СНГ. Это, несомненно, «*было обусловлено внутренней политической ситуацией и торгово-экономическими интересами в бывшем советском пространстве. На протяжении участия в деятельности Содружества властные структуры Кишинева приложили много усилий, чтобы извлечь выгоду из двустороннего сотрудничества с другими государствами, приоритетных взаимоотношений с Россией, а также участия в некоторых совместных проектах в рамках СНГ*»[282].

Действительно, эта исключительная внешнеполитическая ориентация была предопределена рядом экономических неудач, с которыми столкнулась Республика Молдова на протяжении ‘90-х годов. Например, в 2002 году ВВП Республики Молдова составлял только 42% от уровня 1991 года – самый низкий показатель среди стран СНГ. Для сравнения, в Узбекистане данный показатель составил 99%, Беларуси - 89,9%, Казахстане - 77,9%[283]. По мнению журнала „The Economist”, Республика Молдова превратилась „*самую бедную страну Европы, экономика которой покоится только ... на продажах незначительных партий вина и деньгах, присылаемых молдавскими гастарбайтерами из-за границы своим семьям*”[284]. В этих условиях постсоветское пространство со своим людским потенциалом в 300 млн. человек, позитивным имиджем (еще с времен СССР) молдавской продукции, сохранением некоторых элементов бывшей единой инфраструктуры явило собой определенное «спасение» для республики.

Эта позиция Республики Молдова была зафиксирована и в Концепции Внешней Политики (принятой 8 февраля 1995 года): „*Республика Молдова выступает за эффективное экономическое сотрудничество в целях разрешения кризисной ситуации в экономике, развитие экономи-*

---

[282] *Chirtoacă N. Moldova-CSI: posibilităţi ratate şi aşteptări nejustificate. // Moldova între Est şi Vest: identitatea naţională şi orientarea europeană. – Chişinău, 2001, p.37*

[283] *Hrişcev E. Moldova în cadrul CSI: particularităţile dezvoltării stabile. // Moldova şi lumea, 2002, № 3, p.21*

[284] *Уайт С., Лайт М., Лоуэнхардт Дж. Белоруссия, Молдавия, Украина: к востоку или к западу? // МЭМО, 2001, №7, с.60*

ческих и торговых связей со странами СНГ на основе равенства и взаимовыгоды, и считает окончательной целью этого сотрудничества – создание общего экономического пространства, основанного на принципах рыночной экономики"[285].

Смена власти в результате легитимных парламентских выборов в феврале 2001 года придала новый стимул сотрудничеству молдавского государства в СНГ на официальном уровне. Так, вице-спикер молдавского Парламента В.Мишин на одном из заседаний Межпарламентской Ассамблеи СНГ представил официальную позицию Кишинева по этому вопросу: *„Республика Молдова прошла через различные этапы взаимосвязей в СНГ, которые характеризовались большим или меньшим участием республики в деятельности Содружества... Нынешнее политическое руководство Республики Молдова заняло более решительную и ясную позицию во взаимоотношениях со странами СНГ... Сегодня Республика Молдова намеревается включиться более активно во все процессы, протекающие в СНГ"*[286]. Эта идея была поддержана и председателем молдавского Парламента г-жой Е.Остапчук, которая заявила: *„Республика Молдова очень заинтересована в восстановлении традиционных экономических связей с бывшими советскими республиками... Очень важно сохранить рынки сбыта в постсоветском пространстве, что предопределяет необходимость улучшения экономического сотрудничества со всеми государствами-членами СНГ и, в первую очередь, Россией"*[287].

Представители исполнительной власти Молдовы также ясно высказались за укрепление экономических связей со странами СНГ. Так, на официальной встрече с председателем Исполнительного Комитета СНГ Ю.Яровым премьер–министр Молдовы В.Тарлев подчеркнул, что для Республики Молдова рынки СНГ остаются стратегическими. Высокая степень экономической зависимости связывает некоторые страны СНГ и на региональном уровне – Россию, Украину, Молдову и Беларусь. Украина и Беларусь занимают, соответственно II и III место во внешнеэкономических связях Республики Молдова, став одними из основных торгово-экономических партнеров.

---

[285] Concepţia politicii externe a Republicii Moldova. // Arena politicii, 1997, octombrie

[286] Вестник Межпарламентской Ассамблеи СНГ. - Санкт-Петербург, 2001, №4, с.271

[287] Рынки стран СНГ для Молдовы остаются стратегическими. //. «Независимая Молдова», 2003, 22 января

Создание регионального сообщества этих республик на основе этих приоритетных экономических связей могло бы полностью изменить логику и векторы политических и экономических процессов в Восточной Европе. А на определенном этапе подобные субрегиональные структуры могли бы частично заменить СНГ, являясь более гибкими, динамичными и приближенными к интересам небольших групп государств. Подобные объединения содержат меньше официоза и формализма, не содержат рисков для государств и лидеров, входящих в их состав, так как в их рамках не проявляется так явно стремление к наднациональным полномочиям или лидерству.

Участие Республики Молдова в деятельности Содружества в политической и законодательной сферах оставляет желать лучшего. 133 документа, подписанных Республикой Молдова в рамках СНГ, нуждаются в осуществлении дополнительных внутренних процедур, согласно действующему законодательству республики. Только 33 из вышеперечисленных документов вступили в силу, согласно вышеозначенным процедурам. А сама формулировка соответствующей статьи в Концепции внешней политики Республики Молдова "*сотрудничество в СНГ на основе приоритета двусторонних связей*" – вносит еще большую неясность в проблематику сотрудничества Молдовы в пространстве СНГ, так как подобная организация подразумевает, в первую очередь, первостепенность многостороннего сотрудничества.

В этой связи, оценка позитивных и негативных аспектов кооперации Молдовы с СНГ затруднена. Кроме того, достаточно сложно оценивать эффективность сотрудничества в рамках Содружества, и, в первую очередь, влияние возможной односторонней ориентации внешней торговли Республики Молдовы исключительно на рынки восточных соседей, учитывая разрушительные последствия финансового кризиса в Российской Федерации в 1998 году для экономики республики. До сих пор, вызывает много дискуссий и тема влияния членства Молдовы в СНГ на взаимоотношения с другими странами или организациями, поскольку некоторые эксперты сходятся во мнении, что европейская интеграция Республики Молдова затрудняется „*членством в СНГ и зависимостью от России – основного экономического партнера*"[288].

Таким образом, можно утверждать следующее – участие Молдовы в многостороннем сотрудничестве в рамках СНГ определяется, в основном, экономическими интересами государства. Участие в данной струк-

[288] *Скворцова А. Республика Молдова и Европейский Союз – возможна ли взаимность? // Moldova între Est şi Vest: identitatea naţională şi orientarea europeană. – Chişinău, 2001, p.190*

туре требует от Республики Молдова вовлечение «политической воли», что приведет, безусловно, к определенным политическим «жертвам». В этой связи, возникает логический вопрос: может быть в условиях расширения „*геополитического плюрализма*” в постсоветском пространстве и очевидности нереальности сохранения монолитного единства этого пространства (в силу процесса «разноскоростной и разноформатной интеграции») может быть более эффективным было бы для Республики Молдова определить для себя приоритетные направления сотрудничества с конкретными государствами на региональном и субрегиональнам уровнях, которые в большей степени бы отвечали национальным интересам республики?

Республика Молдова и Российская Федерация: равноправное партнерство или односторонняя зависимость?

Объективная реальность и опыт постсоветского пространства наглядно демонстрируют то, что Россия представляет собой его стратегическую ось. Её территориальные размеры, людская и ресурсная базы (по разным оценкам на территории России находится 40-60% мировых ресурсов), экономический, научно-технический, интеллектуальный и военный потенциал делают её региональным лидером в большей или меньшей степени оказывающем влияние на все государства СНГ.

К факторам влияния на формирования внешней политики Республики Молдова по отношению к Российской Федерации можно отнести и сильную зависимость республики от поставок из России энергоносителей, и наличие русскоязычного населения: 34% с Приднестровьем, 28% без него[289] (по мнению ряда исследователей, весь пласт населения, не являющегося частью титульной нации в Молдове, будучи русифицированным в советское время, тяготеет больше к России, чем к странам, являющимся их исторической родиной (Украине, Болгарии, Турции)[290].

Основные аспекты молдо-российских взаимоотношений были определены в более 100 двухсторонних документах, в Концепции Внешней политики Республики Молдова, которая их оценивает в качестве стратегического партнерства. Эта установка нашла отражение и в Базовом По-

---

[289] Солонарь В. Внешняя политика Молдовы: ограниченные возможности и суровая реальности внешнего мира. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securităţii şi colaborării regionale. - Chişinău, 1998, p.270.

[290] Chinn J. Patriile naţionale externe şi politica externă a Moldovei. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securităţii şi colaborării regionale. – Chişinău, 1998, p.25.

литическом Договоре между нашими государствами, подписанным президентами В.Ворониным и В.Путиным 19 ноября 2001 года.

Однако, стратегическое взаимодействие с Российской Федерацией зачастую встречает недопонимание со стороны определенных оппозиционно настроенных социально-политических групп в Республике Молдова, субъективно воспринимающих дальнейшую динамизацию сотрудничества с Россией как возможное препятствие европейской интеграции молдавского государства. Кажущееся противоречие этого вывода заключается в том, что Молдова не могла и не может позволить себе пойти на риск серьёзного ухудшения отношений с Россией. Зависимость от поставок энергоносителей из России (экономика Молдовы на 84% зависит от поставок российского газа)[291] и доступа молдавских товаров на этот рынок (более 37,1% экспорта в 2002 году) чрезвычайно велики, и даже небольшое изменение в торговом режиме с Россией способно нанести экономике Молдовы серьёзный ущерб. Кроме того, наличие в стране многочисленного русскоязычного населения (34%)[292] делает нежелательным долговременный антироссийский крен во внешней политике без риска определенной дестабилизации общества.

Следует отметить, что изначально поиск внешнеполитической идеи Республики Молдова происходил в конкретно-исторических условиях весны-лета 1990 года, когда в политической жизни республики доминировали политические силы правого толка. Воплощение эти условия находили в решении Верховного Совета Молдовы о пакте Молотова-Риб184бентропа (признание незаконным присоединения Бесарабии к СССР 28 июня 1940 года и создание союзной МССР 2 августа 1940[293], положившее основу отношению к России как к неприятелю), в активном курсе на форсированное сближение с Румынией во всех областях («мост цветов», принятие государственного флага и гимна республики, полностью идентичных румынским).

Антироссийские настроения политической элиты усилились в 1992 году, когда обострился и перешёл в вооружённую стадию Приднестровский конфликт. В тот период Россию не только постоянно обвиняли во вмешательстве во внутренние дела, но и в ведении войны против Молдовы (выступление президента М.Снегура в парламенте). А подписание

---

[291] Эхо планеты, 1999, №46-47, с.13.

[292] Статистический ежегодник Республики Молдова 1993. - Chişinău, 1994, с.68.

[293] Сафонов А. Влияние приднестровского конфликта на внешнюю политику Республики Молдова. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securităţii şi colaborării regionale. - Chişinău 1998, с.256-257.

Соглашения о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в приднестровском регионе Республики Молдова большинство партий, политических группировок, некоторые общественные деятели оценили, как отсутствие политической интуиции, либо как сознательную уступку более сильному противнику, стремящемуся любой ценой навязать свою волю.[294]

Затрагивая пока еще неразрешенную приднестровскую проблему, необходимо отметить, что роль России в приднестровском конфликте очень противоречива (как её роль в большинстве конфликтов на постсоветском пространстве).[295] С одной стороны, это моральная поддержка Приднестровья в лице отдельных представителей политической элиты России (визит 6 апреля 1992 вице-президента России А.Руцкого и советника президента России, депутата Верховного Совета В.Станкевича с заявлением о том, что Приднестровская республика была, есть и будет,[296] и последующие визиты делегаций российского парламента) и факт, что несколько тысяч граждан России воевали на территории Молдовы в составе различных вооружённых формирований.

С другой стороны, Россия официально всегда выступала за сохранение территориальной целостности Молдовы, что закреплено и в молдавско-российском Соглашении о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова (21 июля 1992),[297] и в Меморандуме о принципах урегулирования отношений между Кишинёвом и Тирасполем, где Россия вместе с Украиной и ОБСЕ выступила в роли гаранта территориальной целостности Молдовы (8 мая 1997).[298]

С августа 1992 года начались молдавско-российские переговоры, в ходе которых вырабатывалось соглашение о статусе, сроках и условиях вывода российской армии с территории Молдовы.[299] Окончательно этот вопрос был урегулирован в рамках Стамбульского Саммита ОБСЕ (1999), согласно решениям которого, Российская Федерация окончатель-

---

[294] *“Независимая Молдова”, 1992, 19 августа.*
[295] *там же.*
[296] *там же, 17 сентября.*
[297] *там же, 25 июля.*
[298] *там же, 1997, 9 мая.*
[299] *там же, 1992, 22 августа.*

но обязалась вывести свою 14-ю армию с территории Приднестровья до декабря 2002 года.[300]

Несмотря на время от времени возникающие противоречия, на сегодняшний день Россия по-прежнему остается одним из ведущих государств-посредников в урегулировании приднестровской проблемы, которое, выдвигая собственные предложения по преодолению последствий конфликта, принципиально выступает за разрешение приднестровской проблемы на основе обеспечения суверенитета и территориальной целостности Республики Молдова.

В этой связи, огромный резонанс как в Республике Молдова, так и в европейских структурах (ОБСЕ, Совет Европы, Европейский Союз) вызвал *Меморандум «Об основных принципах государственного устройства объединенного государства»*, предложенный руководством Российской Федерации Республике Молдова и Приднестровью в ноябре 2003 года. Согласно положениям данного документа, предлагалось присоединение Приднестровского региона к Республике Молдова на принципах ассиметричной федерации, трансформировав, таким образом, молдавское государство в Федеративную Республику Молдова. Однако, в силу ряда юридических неточностей и туманности контуров будущего объединенного государства, молдавская сторона вынуждена была отказаться от подписания этого документа.

Следует отметить, что доминирующим фактором тесного политического и социального взаимодействия между нашими государствами является торгово-экономическое сотрудничество, выражающееся в реальной заинтересованности Республики Молдова в российских энергоносителях и значительном рынке сбыта для молдавских товаров и услуг.

На протяжении всего периода после распада СССР Россия остается главным экономическим партнером Республики Молдова, занимая первое место среди ее торговых партнеров. Так, объем товарооборота в 2003 году составил 495,9 млн. долл. США, зарегистрировав рост в 26,4% (+ 103,5 млн. долл. США) по сравнению с 2002 годом. На долю экспорта приходится 38,9% от общего объема экспорта республики. На долю импорта – 13,4%. Сальдо торгового баланса является положительным и равняется 120,3 млн. долл. США, зарегистрировав рост в 35,2 млн. долл. США по сравнению с 2002 годом. Объем российских инвестиций в экономику Республики Молдова, на текущий момент составил (согласно российским данным) 167,75 млн. долл. США, что составляет

---

[300] *Шинкарева Е., Бенюк В. Приднестровский вопрос в российско-молдавском политическом диалоге. // Россия – Молдова: 10 лет дипломатических отношений (достижения, проблемы, перспективы). - Кишинев, 2002, с.7.*

16% от общего объема инвестиций Российской Федерации в экономики стран СНГ (второе место после Республики Беларусь).

Среди главных векторов сотрудничества в экономической плоскости между нашими странами необходимо также отметить процесс реализации режима свободной торговли между Республикой Молдова и Российской Федерацией, привлечение российского капитала в предприятия бывшего военно-промышленного комплекса, а также консервные, винодельческие, животноводческие, птицеводческие и по переработке табачного сырья.

Наличие в России огромного рынка сбыта создает возможность для молдавских предпринимателей развивать свою деятельность и повышать конкурентоспособность продукции. Поэтому, увеличение поставок на западные рынки сбыта должны происходить не за счет сокращения поставок в Россию, а на основе увеличения общего объема экспорта Молдовы.

Определенный интерес вызывает и краткий анализ перспектив Республики Молдова в СНГ в условиях расширения Европейского Союза на Восток, а также курса внешнеполитической интеграции в Европейский Союз, провозглашенного руководством республики. Еще в июне 2002 года после саммита президентов стран Центральной и Восточной Европы (Любляна) Президент Молдовы В.Воронин заявил: «Настало время покончить с декларациями о присоединении к Европейскому Союзу, надо переходить к делу. Только конкретными действиями мы сможем достичь этой цели».[301]

5 июня 2003 года Европейский Парламент принимает резолюцию, согласно которой призывает структурные подразделения ЕС изучить возможность включения Молдовы в Процесс Стабилизации и Ассоциации. В августе 2003 года молдавское государство объективно закрепляет вектор европейской интеграции государства в «*Концепции европейской интеграции Республики Молдова*», принимая во внимание очевидные выгоды присоединения к единому европейскому пространству, которые могут в сжатые сроки решить все основные проблемы переходного периода страны. Объективно очевидна та последовательность и серьезность устремлений, с которыми нынешнее руководство страны идет к достижению поставленных целей. Экзамен по исполнению функций председателя Совета Министров Совета Европы Республикой Молдова в 2003 году прошел без всяких проволочек и был сдан на «отлично», что

[301] *Президент готов к европейской интеграции. Обращение Президента Республики Молдова В.Воронина. // «Экономическое обозрение», 2002, 7 июня*

позволило республике набрать дополнительные очки в процессе европейской интеграции. Согласно бывшему Министру Иностранных Дел Н.Дудэу, *«интеграция в Европейский Союз является уже национальной стратегией… Республика Молдова очень заинтересована, и в тоже самое время, осознает условия присоединения к ЕС, и важность Копенгагенских критериев»*.[302]

Нынешний Министр Иностранных Дел Республики Молдова Андрей Стратан подтвердил, что утверждение, что «*Республика Молдова находится на пути в ЕС*» становится все большей реальностью.[303] Европейская интеграция составляет приоритетную стратегическую задачу Республики Молдова, выражает главные национальные интересы, воплощение которых будет облегчено и стимулировано принадлежностью Республики Молдова единому Европейскому пространству.[304]

Ведущая роль по координированию и осуществлению действий по евроинтеграции молдавского государства отводится не так давно созданному Департаменту европейской интеграции при Министерстве иностранных дел. Действия, которые предпримет Республика Молдова для осуществления стратегической цели присоединения к ЕС, будут отражены в Национальной стратегии европейской интеграции и Плане действий «Республика Молдова – Европейский Союз».[305]

Усилия руководства Республики Молдова по интеграции в Европейский Союз имеют прочную социальную базу: согласно результатам недавно проведенного социологического опроса, более 70% опрошеного населения республики высказалось за европейский вектор молдавской внешней политики. Позитивные сдвиги в сторону ЕС ощущаются и в сфере внешнеэкономических связей Республики Молдова. На протяжении 2003 года объемы внешней торговли выросли на 29%, причем рост экспорта в страны ЕС составил примерно 29%, в страны Юго-Восточной Европы – 41%.[306]

Однако, некоторые мнения, согласно которым выход Молдовы из СНГ приведет к немедленной интеграции республики в ЕС, являются достаточно противоречивыми. В этой связи, глава делегации ЕС в Республике Молдова Андре ван Хавербек заявил, что Республика Молдова может рассматриваться в качестве серьезного кандидата в ЕС только

---

[302] *Moldova într-o Europă multi-nivelară. – Kiev, 2003, p.5*
[303] *Там же*
[304] *Там же*
[305] *Там же, с 6*
[306] *Nota informativă privind comerţul exterior al Republicii Moldova cu ţările Uniunii Europene în anul 2003. – Ministerul Economiei, 2004, ianuarie*

при условиях соблюдения Копенгагских критериев: установление реальной демократии, что означает не только проведение свободных выборов, но и эффективная защита прав нацменьшинств; создание правового государства; дальнейшее развитие рыночной экономики и т.д., что на данный момент, по мнению, западных стран не было выполнено. Более того, западные аналитики подчеркивают, что даже после расширения ЕС на Восток и возможного вхождения Румынии в эту организацию, Молдова, скорее всего, не достигнет требуемых показателей для включения в список кандидатов.

Таким образом, как видно участие Молдовы в деятельности СНГ не составляет какого-либо серьезного препятствия для дальнейшей интеграции республики в европейские структуры, и не исключает ни в коей мере этот внешнеполитический приоритет.

Анализ текущих официальных документов доказывает, что нынешнее руководство Республики Молдова также пытается совместить экономические интересы Республики Молдова в СНГ с политическими выгодами от интеграции в Европейский Союз. На саммите СНГ в Кишиневе (6-7 октября 2002 года) Министр Иностранных Дел Республики Молдова Н.Дудэу отметил, что "*европейская интеграция, как стратегическая цель, не может быть затруднена конструктивным сотрудничеством в рамках СНГ*"[307].

На наш взгляд, это является очень взвешенным и рациональным подходом, который принимает во внимание важность внешнеполитической ориентации Республики Молдова, как на Запад, так и на Восток только на основе разного содержания этих направлений.

Библиография:

Фурман Д. О будущем постсоветского пространства. // Свободная мысль, 1996, №6.

Cujbă V. Mogoreanu T. Tranziţia politică în societăţile post-comuniste. // Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova, seria "Lucrări studenţeşti", Ştiinţe socioumaniste. - Chişinău, 2002.

Hrişcev E. Moldova în cadrul CSI: particularităţile dezvoltării stabile. // Moldova şi lumea, 2002, №3.

Chirtoacă N. Moldova-CSI: posibilităţi ratate şi aşteptări nejustificate. // Moldova între Est şi Vest: identitatea naţională şi orientarea europeană. – Chişinău, 2001.

---

[307] *Stratulat B. Summitul CSI de la Chişinău emană noi raze de optimism. // Moldova şi lumea, 2002, №5-6, p.2*

Густов В., Манько В. Россия – СНГ: путь интеграции тернист, но заманчив. – Санкт-Петербург – Москва, 2002.
«Экономическое обозрение», 2003, 26 сентября
www.azi.md/news?ID-17778
Уайт С., Лайт М., Лоуэнхардт Дж. Белоруссия, Молдавия, Украина: к востоку или к западу?// МЭМО, 2001, №7.
Concepția politicii externe a Republicii Moldova. // Arena politicii, 1997, octombrie
Вестник Межпарламентской Ассамблеи СНГ. - Санкт-Петербург, 2001, №4.
Рынки стран СНГ для Молдовы остаются стратегическими. // «Независимая Молдова», 2003, 22 января.
Скворцова А. Республика Молдова и Европейский Союз – возможна ли взаимность? // Moldova între Est şi Vest: identitatea națională şi orientarea europeană. – Chişinău, 2001.
Stratulat B. Summitul CSI de la Chişinău emană noi raze de optimism. // Moldova şi lumea, 2002, №5-6.

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№2 (XXVI), 2004.

REVISTA ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 1.09.2004. formatul 60x84 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 10,0. Coli editoriale 10,0.
Comanda 87. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial al USM.
Str. A.Mateeevici, 60, Chişinău, MD, 2009